

วิทยานิพนธ์

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของ
นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

**THE BUDDHIST MONKS' COMMUNICATION FOR
PROPAGATION OF DHARMA ACCORDING TO KASETSART
UNIVERSITY STUDENTS' DESIRE**

นางสาวมุกิตา เจิงกลิ่นจันทร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. 2550

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนสังคมศาสตร์)

ปริญญา

พัฒนสังคมศาสตร์

โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิต
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

The Buddhist Monks' Communication for Propagation of Dharma According to
Kasetsart University Students' Desire

นามผู้วิจัย นางสาวมุกิตา เจิงกลิ่นจันทร์

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ศาสตราจารย์จ่านงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์รัชนิกร เศรษฐ์, M.S.)

ประธานสาขาวิชา

(รองศาสตราจารย์สากล สถิตวิทยานันท์, วท.ค.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์วินัย อัจฉกหาญ, M.A.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิต
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

The Buddhist Monks' Communication for Propagation of Dharma According to Kasetsart
University Students' Desire

โดย

นางสาวมุกิตา เจิงกลิ่นจันทร์

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนสังคมศาสตร์)

พ.ศ. 2550

มูทิตา เจิงกลิ่นจันทร์ 2550: การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนสังคมศาสตร์) สาขาพัฒนสังคมศาสตร์ โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ศาสตราจารย์จางงัก อติวัฒน์สิทธิ์, Ph.D. 121 หน้า

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ใน 3 ด้าน คือ ผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) สาร (เนื้อหาหลักธรรม) และ สื่อ (ช่องทางการเผยแผ่) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ นิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา (การตักบาตร ถวายสังฆทาน การทำวัตรเช้า-เย็น และการนั่งสมาธิ) ของชมรมพุทธศาสน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในช่วงเดือน มกราคม - กุมภาพันธ์ 2550 โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญเป็นจำนวน 270 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) และด้านสาร (เนื้อหาหลักธรรม) อยู่ในระดับมาก และมีความต้องการด้านสื่อ (ช่องทางการเผยแผ่) ในระดับปานกลาง ในรายด้าน นิสิตมีความต้องการพระสงฆ์ที่ผู้คิดชอบ (ไม่คิดทำชั่ว) มากที่สุด นิสิตมีความต้องการเนื้อหาหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ และนิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่านการ์ตูนสอนธรรมะมากที่สุด

Muthita Choengklinchan 2007: The Buddhist Monk's Communication for Propagation of Dharma According to Kasetsart University Students' Desire. Master of Arts (Development Social Science), Major Field: Development Social Science Interdisciplinary Graduate Program. Thesis Advisor: Professor Chamnong Adivadhanasit, Ph.D. 121 pages.

The objectives of this study were to study Kasetsart University students' desire for the Buddhist monks' communication of dharma propagation into 3 points ; the conveyer, the dharmic principle messages, and the media. The sampling population has been chosen from students who had joined in Buddhism activities (alms and concentration) in Buddhism club of Kasetsart University. This research took place between January to February 2007. The survey method was used to collect data out of 270 sampled size. Researcher had used statistic tool of percentile, means, and standard deviation to analyze the data

Research results were found that people in sampling group had high level of demand on conveyer, dharma principle messages and they had the medium level of demand on the media. The results were also found that they desired Buddhist monks who practiced in upright way, dharmic principle messages that were able to be practiced in daily life, and media in writing or drawing format such as dharmic cartoon.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

____ / ____ / ____

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีอันเนื่องมาจากความเมตตากรุณาและคำชี้แนะที่ดีงามของศาสตราจารย์ ดร. จันทน์ อธิวัฒน์สิทธิ์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ รัชนิกร เศรษฐ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์รอง กราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ทั้งสองท่าน ผู้เปรียบเสมือนบุพการีที่ข้าพเจ้ารักและเคารพนับถือยิ่ง ความรู้และความเมตตาที่ท่านได้กรุณามอบให้ จักเป็นประโยชน์แก่ตัวของข้าพเจ้าสืบไป

กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. เสาวคนธ์ สุดสวัสดิ์ ประธานการสอบวิทยานิพนธ์ และ ศาสตราจารย์ เพ็ญศรี กาญจนโนมัย ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่กรุณาตรวจตราและแก้ไขความบกพร่องของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณพระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สำหรับคำแนะนำที่ดีๆ และความเมตตาที่มีให้ข้าพเจ้าเสมอมา และ กราบขอบพระคุณ ดร. สุวิญ รัตต์ย์ บรรณาธิการวารสารบัณฑิตศาสตร์ มมร. ในความกรุณาครั้งนี้

ขอบพระคุณทุกท่านที่เป็นเจ้าของหนังสือ บทความ ตลอดจนงานวิจัยต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำมาใช้อ้างอิงเพื่อให้งานวิจัยชิ้นนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ขอบคุณนิสิตกลุ่มตัวอย่างทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลของข้าพเจ้าภายในระยะเวลาที่กำหนด

กราบขอบพระคุณบิดา มารดา ผู้ให้กำเนิด ให้ความรักและให้โอกาสทางการศึกษาแก่ข้าพเจ้า ทำให้ข้าพเจ้าได้มีช่วงเวลาที่งดงามอย่างในปัจจุบัน และขอบคุณเพื่อนผู้เป็นกัลยาณมิตรในทุกช่วงการศึกษา

ในท้ายที่สุด คุณค่าอันพึงมีของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ข้าพเจ้าขอบแต่ผู้มีพระคุณทุกท่าน และขออุทิศเพื่อประโยชน์แก่สถาบันศาสนาสืบไป

มุกิตา เจริญกลิ่นจันทร์

กันยายน 2550

สารบัญ

	หน้า
	(1)
สารบัญตาราง	(3)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
ขอบเขตการวิจัย	6
นิยามศัพท์	8
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	13
แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการ	13
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร	15
แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา	26
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	58
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	67
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	67
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	69
การเก็บรวบรวมข้อมูล	70
การวิเคราะห์ข้อมูล	71
บทที่ 4 ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์	72
ผลการวิจัย	72
ข้อวิจารณ์	88
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	96
สรุปผลการวิจัย	96
ข้อเสนอแนะ	100

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	103
ภาคผนวก	111
ประวัติการศึกษา และการทำงาน	121

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามข้อมูลทั่วไป	73
2	ระดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์	76
3	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านคุณสมบัติของพระสงฆ์	77
4	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านวิธีการเผยแพร่	78
5	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านเนื้อหาหลักธรรม	80
6	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้า	82
7	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า	83
8	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านสื่อการเขียน	84
9	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านสื่ออุปกรณ์	86

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
10	ระดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อผู้ส่งสาร (พระสงฆ์)	87
11	ระดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อสาร (เนื้อหาหลักธรรม)	87
12	ระดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อสื่อ (ช่องทางการเผยแพร่)	87

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เราอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งสังคมเปรียบเสมือนระบบใหญ่ที่รวมเอาระบบย่อยไว้ นั่นคือ สถาบันทางสังคมต่างๆ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันนันทนาการ สถาบันทุกสถาบันล้วนมีความสำคัญและมีบทบาทต่อสังคมทั้งสิ้น กล่าวคือ 1) สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันเริ่มต้นที่ทำให้มนุษย์ในสังคมมีบทบาทใกล้ชิดกันได้ รับการถ่ายทอดพฤติกรรมต่างๆ ภายในครอบครัว ซึ่งนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในสังคม 2) สถาบันการเมืองการปกครองเป็นสถาบันที่มุ่งในเรื่องของอำนาจและเป็นการจัดระเบียบของสังคมให้มีแบบแผน 3) สถาบันเศรษฐกิจจะเกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภคร่วมกันของมนุษย์ในสังคม 4) สถาบันศาสนาเป็นเรื่องของการรวมเอาความเชื่อและการปฏิบัติของบุคคลเอาไว้ 5) สถาบันการศึกษาจะรวมแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การถ่ายทอดความรู้ไปสู่สังคม และสุดท้าย 6) สถาบันนันทนาการ จะเป็นเรื่องของกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานและผ่อนคลาย ดังนั้นจะเห็นว่าสถาบันทุกสถาบันมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันหมด หากขาดสถาบันใดสถาบันหนึ่งไป สังคมก็จะขาดความสมบูรณ์

ในบรรดาหลายสถาบันที่กล่าวมาแล้วนั้น สถาบันที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสถาบันอื่นๆ คือสถาบันศาสนา ซึ่งมีอยู่ในทุกสังคมโลก เพื่อรักษาความสมดุลของสังคมไว้ และเป็นหลักในการยึดเกาะเพื่อเป็นตัวพุงให้ชีวิตดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง สถาบันศาสนากเกิดขึ้นเพื่อต้องการเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชน เพราะหน้าที่ของสถาบันศาสนา คือ ช่วยขัดเกลาจิตใจ คอยควบคุมการกระทำ รวบรวมเอาหลักความเชื่อ และการปฏิบัติทุกอย่างของบุคคลในสังคม ซึ่งจะทำให้บุคคลดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้สังคมมีความเป็นปึกแผ่นและนำไปสู่ความสงบสุขมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้สถาบันศาสนายังเป็นตัวกำหนดจริยธรรมอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามของมนุษย์ในสังคม สถาบันศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดี ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันเพื่อไม่ก่อให้เกิดปัญหาในสังคม ทั้งนี้ ศาสนาในสังคมปัจจุบันมีอยู่หลากหลาย และมีความเชื่อรวมถึงการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป การเรียนรู้ในศาสนาอื่นๆ จะช่วยให้เข้าใจในความเชื่อและการปฏิบัติของเขา โดยที่

เราไม่รู้สักอย่างจะเปลี่ยนแปลงเขาให้มาเหมือนกับเรา ไม่มีความอคติหรือความลำเอียงเจือปนอยู่ แม้จะต้องอยู่ร่วมสังคมเดียวกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกับเขาได้อย่างเป็นสุข บุคคลประเภทนี้ถึงจะเรียกว่าต้องแท้ในศาสนาอย่างแท้จริง

พิน ดอกบัว (2544: 2-5) กล่าวถึงองค์ประกอบโดยทั่วไปของสถาบันศาสนาว่าศาสนาประกอบด้วย ศาสดา (ผู้ก่อตั้งศาสนา) คำสอนทางศาสนา (หลักทางศีลธรรมอันเป็นข้อห้ามข้อแนะนำสำหรับการปฏิบัติตนที่พระสาวกนำมาเผยแพร่) หลักความเชื่อสูงสุด (เป็นหลักความเชื่ออันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในแต่ละศาสนา) พิธีกรรม (แบบอย่างในการปฏิบัติที่เป็นการสืบทอดพระศาสนาไว้ให้คงอยู่ พิธีกรรมจะเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งทำให้สมาชิกในสังคมมีความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน) สถานที่ (ใช้สำหรับประกอบกิจหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นสถานที่ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ประจำแต่ละศาสนา) ปุชนิยวัตถุ หรือปุชนิยสถาน (สัญลักษณ์แทนความรู้สึก อาจมีความหมายในแง่ของการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน หรือเป็นสถานที่สำคัญที่มีความหมายต่อความรู้สึกทางจิตใจที่มีต่อศาสนา) และสุดท้ายนักบวช (ผู้สืบทอดศาสนา) นอกจากนี้ยังกล่าวถึงประเภทของศาสนาว่าศาสนาในโลกมีมากมายแต่ที่เป็นศาสนาใหญ่ๆ ตามที่นักศาสนาแบ่งไว้มี 2 ประเภท คือ ศาสนาที่ยังมีชีวิตอยู่ และศาสนาที่ตายแล้ว ศาสนาที่ตายแล้วหมายถึงศาสนาที่ไม่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของอนุชนรุ่นใหม่อีกต่อไป มี 12 ศาสนา คือ ศาสนาอียิปต์ โบราณในทวีปแอฟริกา ศาสนาเปอร์โบราณและศาสนาเม็กซิโกโบราณในทวีปอเมริกา ศาสนามิธรา (Mithraism) ศาสนา маниกิ (Manicheism) ศาสนาบาบิโลเนียน-อัสสิเรียโบราณ ศาสนาสูเมเรียน-อัคคาเดียนโบราณ และศาสนาฮิตไทท์ (Hittites) ในทวีปเอเชีย ศาสนากรีกโบราณ ศาสนาโรมันโบราณ ศาสนาเซลติกโบราณ และศาสนาสะแกนดิเนเวียตัวตันโบราณในทวีปยุโรป ส่วนศาสนาที่ยังมีชีวิตอยู่ มี 12 ศาสนา โดยเรียงตามลำดับอายุก่อน-หลัง ดังต่อไปนี้ คือ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนายูดา ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ศาสนาชินโต ศาสนาเต๋า ศาสนาเซน ศาสนาพุทธ ศาสนาขงจื้อ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาสิกข์ และศาสนาบาไฮ

สำหรับศาสนาพุทธนั้นได้เจริญอยู่ในประเทศแถบเอเชียจนได้นามว่าประทีปแห่งทวีปเอเชีย โดยเฉพาะประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธ เพราะพระพุทธศาสนามีความเจริญยิ่งกว่าประเทศอื่น ๆ และมีคุณค่ามหาศาลต่อชนชาวไทย ในอดีต พุทธศาสนิกชนมีความยึดมั่นศรัทธาในศาสนาอย่างแท้จริง สังเกตได้จากระบบชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนไทยถูกกำหนดด้วยกิจกรรมทางศาสนา เช่น ตื่นนอนแต่เช้าเพื่อเตรียมอาหารใส่บาตร ก่อนเที่ยงไปถวายภัตตาหารพระที่วัด รอฟังเทศน์ฟังธรรมและรู้เวลาด้วยเสียงกลองเพล ตอนเย็นก็ได้ยินเสียงพระทำ

วัดและยามคำคืนก็ไม่ลืมที่จะสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้านอน นอกจากนี้ จะศึกษาเล่าเรียนก็ต้องมาที่วัด จะจัดงานบุญงานเฉลิมฉลองใดๆ ก็ต้องพึ่งพาพระสงฆ์ วัด และศาสนาทั้งสิ้น แต่ทว่าในปัจจุบัน ด้วยเหตุที่สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ผลพวงแห่งการพัฒนาตามแนวคิดตะวันตก ได้ทำให้รูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างวัด พระสงฆ์ และคนไทยเปลี่ยนไปจากเดิม การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่ผ่านมาได้มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจจากพื้นฐานรากเหง้าทางเกษตรกรรมจนกลายมาเป็นอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ซึ่งทำให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญก้าวหน้า ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุและมีผลต่อเนื่องให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและจิตใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา

(ณัฐนันท์ ปรภายสันติสุข, 2547: 1-2) คือ ประชาชนเกิดความสับสนและเสื่อมศรัทธาในสถาบันศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เยาวชนไทยรุ่นใหม่ที่นับวันยิ่งจะห่างไกลสถาบันศาสนาออกไปทุกขณะ เนื่องด้วยวิถีชีวิตตามกระแสเศรษฐกิจสมัยใหม่ทำให้คนต้องเร่งรีบทำมาหากินแข่งขันกันจนไม่เห็นความสำคัญของศาสนา ครอบครัวรุ่นใหม่นั้นแทบจะไม่ได้พากันเข้าวัดวันแต่ไปเพื่อร่วมงานบำเพ็ญกุศลผู้ตายเท่านั้น ผู้ปกครองก็ไม่ได้ประพฤติตนเป็นตัวอย่างแก่ลูกให้ยึดตามแนวศาสนา เนื่องจากผู้ปกครองเองก็รู้สึกเหนื่อยหน่ายกับวงการศาสนา โดยเฉพาะระบบการให้การศึกษาและการปกครองคณะสงฆ์ที่หย่อนยานไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร สงฆ์บางกลุ่มก็มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมที่ทำให้สถาบันต้องมัวหมองหรือมาบวชเพื่อใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ทำให้เกิดการปฏิบัติกิจทางศาสนาที่ผิดแผกออกไปจนตกเป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์และวิพากษ์วิจารณ์กันไปในปัจจุบัน ประชาชนทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ จึงเกิดความสับสนแยกแยะไม่ได้ว่าอะไรผิดอะไรถูก จึงเหมารวมทั้งสถาบัน และเป็นผลทำให้ขาดความเชื่อมั่นในศาสนาและลดความเลื่อมใสศรัทธาลงตามลำดับ เสมือนหนึ่งในคำโบราณที่ว่าปลาเน่าตัวเดียวเหม็นไปทั้งข้อง

การเสื่อมศรัทธาในสถาบันศาสนาทำให้ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนสมัยใหม่ไม่ให้ความสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงที่พระสงฆ์พึงกระทำ การเผยแผ่ธรรมะนี้เป็นเรื่องของการใช้กลวิธีการสื่อสารของพระสงฆ์ในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้บุคคลทั้งหลายได้เข้าใจและพร้อมที่จะน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติเอง ปัจจุบันพบว่าการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์นั้นประสบปัญหาอย่างน่าเป็นห่วง เนื่องจากถูกเยาวชนไทยละเลยไปมาก

การศึกษางานวิจัยของ ปิ่นนัคดา นพพนาวัน(2533) และจากการพิจารณาของผู้วิจัยถึง ปัญหาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ในระดับเยาวชน พบว่า ปัญหาประการแรก อยู่ที่พระสงฆ์หรือผู้ทำหน้าที่ส่งสาร กล่าวคือ พระสงฆ์มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เป็นเหตุให้เยาวชนรุ่นใหม่เสื่อมศรัทธา ไม่อยากรับฟังธรรมะ ตลอดจนความสามารถและวิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ให้ผู้รับฟังเข้าใจถึงแก่นแท้แห่งธรรมะนั้นค่อนข้างยาก เนื่องจากพระสงฆ์บางส่วนยังไม่มีความพร้อมและขาดความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะชี้แนะแนวทางของคำสอนที่ถูกต้องให้เยาวชนเข้าใจได้ ประการต่อมาอยู่ที่ตัวผู้ฟังหรือผู้รับสาร ซึ่งเยาวชนไทยขาดความรู้พื้นฐานทางด้านศีลธรรม และเนื่องด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ความเจริญและวัฒนธรรมทางตะวันตกหลั่งไหลเข้ามาเป็นเหตุทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ไม่อยากฟังธรรมะ เพราะต้องใช้เวลาและความกตริตรองมาก จึงไม่เหมาะกับเยาวชนหรือวัยรุ่นที่มีนิสัยค่อนข้างใจเร็ว วู่วาม และยึดคิดในความสวยหรู อีกประการหนึ่ง คือ สื่อหรือช่องทางในการเผยแผ่บางช่องทางที่อาจกลายเป็นจุดบอดของการสื่อสาร สื่อที่ขาดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ขาดรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ และประการสุดท้าย คือ เนื้อหาคำสอนที่ลุ่มลึกเกินไป ทำให้ฟังแล้วไม่เข้าใจ รวมถึงการไม่สามารถเชื่อมโยงหลักธรรมให้เข้ากับพฤติกรรมของวัยรุ่นได้

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นจึงเกิดคำถามขึ้นว่า พระสงฆ์ควรมีวิธีการสื่อสารอย่างไรจึงจะสามารถเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงจิตใจและสามารถดึงดูดใจของเยาวชนให้หันมาสนใจธรรมะมากขึ้นได้ หัวข้องานวิจัยชิ้นนี้จึงบังเกิดขึ้น ในท่ามกลางปัญหาวิกฤตการณ์แห่งสถาบันศาสนา ผู้วิจัยต้องการเห็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนและเปรียบเสมือนตัวแทนแห่งองค์พระศาสดา ได้กระทำตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มวลมนุษยชนชั้น โดยผ่านกระบวนการสื่อสารให้เกิดคุณค่าอย่างสูงสุด

ผู้วิจัยใคร่สนใจที่จะศึกษาความต้องการของเยาวชนไทยระดับอุดมศึกษาโดยมุ่งประเด็นไปยังกลุ่มนิสิต นักศึกษาในกรุงเทพมหานครและพิจารณาได้ข้อสรุปว่าจะศึกษาเฉพาะกลุ่มนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่ได้มุ่งเน้นที่จะสร้างบัณฑิตที่จบการศึกษาออกไปให้มีความถึงพร้อมทั้งความรู้และคุณธรรม ทั้งนี้เพราะบัณฑิตนี้เองที่จะเป็นผู้นำเอาความรู้ทางวิชาการจากมหาวิทยาลัยในสาขาต่าง ๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองได้ (นิรนาม, 2536: 29) ด้วยปณิธานที่มุ่งเน้นเรื่องความรู้ควบคู่คุณธรรมนี้ ทำให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ก่อตั้งชมรมพุทธศาสน์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2506 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความรู้และแนวการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา และก่อตั้งอาคารพุทธเกษตรขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2527 เพื่อใช้เป็นอาคารอบรมของ

ชมรมพุทธศาสน์โดยจัดให้มีกิจกรรมทางพุทธศาสนาเป็นประจำ ได้แก่ การนิมนต์พระสงฆ์มาสอน การนั่งสมาธิ การทำวัตรเช้า-เย็น การตักบาตร การถวายสังฆทาน และยังใช้อาคารพุทธเกษตรนี้เป็น ศูนย์กลางในการศึกษาค้นคว้าและการเผยแพร่ความรู้ทางด้านพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งการจัดกิจกรรม ของทางชมรมพุทธศาสน์ในแต่ละครั้งก็ค่อนข้างที่จะได้รับความสนใจจากนิสิตเป็นอย่างดี นับเป็น เอกลักษณะที่สำคัญยิ่งของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ยังเป็น มหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ของรัฐที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร รวมทั้งมีนิสิตที่ต่างภูมิลำเนาละเล้า กัน ซึ่งจะทำให้ทราบถึงความต้องการที่หลากหลายออกไป และเมื่อทราบถึงความต้องการแล้ว ผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะเป็นประโยชน์ในการที่จะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ ธรรมะของพระสงฆ์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ส่งสาร สาร และสื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีวิธีการสื่อสารเพื่อตอบสนองตามความต้องการของผู้รับสารซึ่งเป็นนิสิตระดับอุดมศึกษา ได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

นำไปสู่การพัฒนาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ในด้านต่างๆให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของเยาวชนในระดับอุดมศึกษาได้

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ขอบเขตทางด้านเนื้อหานั้น ผู้วิจัยศึกษาวิจัยเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการความต้องการ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร และแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดจนศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณเข้ามาเป็นส่วนเสริมเพื่อให้ผลการวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการเปรียบเทียบใดๆ เป็นเพียงการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความต้องการเท่านั้น

ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเลือกนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นประชากรในการวิจัยครั้งนี้ โดยกำหนดให้เป็นนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชั้นปีที่ 1-4 ที่เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ทางชมรมพุทธศาสน์ได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือน ได้แก่การตักบาตร และการทำวัตรเช้าเย็น รวมถึงการนั่งสมาธิ สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างว่าเป็นนิสิตที่ร่วมกิจกรรมโดยไม่เฉพาะเจาะจงนิตินั้น มหาวิทยาลัย เนื่องจากผู้วิจัยเชื่อมั่นว่า การแจกแบบสอบถามเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น ที่จะมีความรู้และมีความสนใจในเรื่องนี้ เนื่องจากเรื่องของศาสนาค่อนข้างเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความศรัทธาส่วนบุคคลเป็นหลัก (หากไม่มีความศรัทธาในศาสนาอยู่ก่อนก็คงจะไม่มาร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา) และผู้วิจัยเชื่อว่า นิสิตที่ร่วมกิจกรรมทางศาสนาน่าจะเป็นกลุ่มที่มีความรู้ทางด้านศาสนา ค่อนข้างดี และน่าจะมีโอกาสในการรับฟังธรรมะมากกว่า นิสิตที่ไม่ร่วมกิจกรรม ดังนั้น นิสิตกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมนี้ จึงน่าจะมีเหตุผลในการตอบแบบสอบถาม ได้ดีกว่า ซึ่งจะส่งผลถึงข้อมูลที่ได้น่าจะมีความเที่ยงตรงมากกว่า เพราะผู้วิจัยคิดว่าหากแจกแบบสอบถามให้นิสิตที่ไม่สนใจในเรื่องพุทธศาสนานั้น นิสิตก็อาจตอบคำถามอย่างไม่ค่อยเต็มใจนัก เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายขณะตอบ เนื่องจากแบบสอบถามนี้เป็นเรื่องที่วัดระดับความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ธรรมะ หากนิตินกลุ่มนี้ไม่ชอบฟังธรรมะหรือไม่ให้ความสนใจอยู่ก่อนก็จะไม่สามารถระบุถึงความต้องการที่มีอยู่ใน

ตัวได้ ซึ่งอาจส่งผลให้ข้อมูลที่ได้มามีความคลาดเคลื่อนและการวิจัยนี้ก็จะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรเลย ดังนั้นเพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในอนาคต จึงจำเป็นต้องกำหนดกลุ่มตัวอย่างของคำว่านิสิตให้หมายถึง นิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น โดยที่คำว่านิสิตนั้นจะไม่หมายรวมถึงนิสิตทั้งหมดของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขอบเขตด้านสถานที่

สถานที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่ได้มุ่งเน้นที่จะสร้างบัณฑิตที่จบการศึกษาออกไปให้มีความถึงพร้อมทั้งความรู้และคุณธรรม ทั้งนี้เพราะบัณฑิตนี้เองที่จะเป็นผู้นำเอาความรู้ทางวิชาการจากมหาวิทยาลัยในสาขาต่าง ๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองได้ (นิรนาม, 2536: 29) ด้วยปณิธานที่มุ่งเน้นเรื่องความรู้ควบคู่คุณธรรมนี้ ทำให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ก่อตั้งชมรมพุทธศาสน์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2506 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความรู้และแนวการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา และก่อตั้งอาคารพุทธเกษตรขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2527 เพื่อใช้เป็นอาคารอบรมของชมรมพุทธศาสน์โดยจัดให้มีกิจกรรมทางพุทธศาสนาเป็นประจำ ได้แก่ การนิมนต์พระสงฆ์มาสอน การนั่งสมาธิ การทำวัตรเช้า-เย็น การตัดบาตร การถวายสังฆทาน และยังใช้อาคารพุทธเกษตรนี้เป็นศูนย์กลางในการศึกษาค้นคว้าและการเผยแผ่ความรู้ทางด้านพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งการจัดกิจกรรมของทางชมรมพุทธศาสน์ในแต่ละครั้ง ก็ค่อนข้างที่จะได้รับความสนใจจากนิสิตเป็นอย่างดี นับเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่งของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ยังเป็นมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ของรัฐที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร รวมทั้งมี นิสิตที่ต่างภูมิลำเนา คละเคล้ากัน ซึ่งจะทำให้ทราบถึงความต้องการที่หลากหลายออกไป

ขอบเขตด้านเวลา

ใช้เวลาทำการศึกษาคำร่ววิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ และนำเสนอเป็นรายงาน ในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2549 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2550 รวมระยะเวลาเกือบ 1 ปีเต็ม

นิยามศัพท์

การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้หรือข่าวสารโดยต้องมียอดประกอบครบถ้วน คือ 1) ผู้ส่งสาร 2) ผู้รับสาร 3) สาร และ 4) สื่อ

การเผยแพร่ธรรมะ หมายถึง การอบรมสั่งสอนหรือการให้การศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้ ความเข้าใจและสามารถนำคำสอนไปปฏิบัติใช้จริงในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งมีรูปแบบใหญ่ ๆ 5 แบบ ได้แก่ การเทศนา การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม และการสนทนาธรรม

การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้หรือให้การศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์โดยพระสงฆ์ ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้ 1) พระสงฆ์ซึ่งถือเป็นผู้ส่งสาร 2) ผู้รับสาร(ผู้รับฟัง) 3) สาร (เนื้อหาหลักธรรมคำสอน) 4) สื่อที่พระสงฆ์ใช้ประกอบการเผยแพร่ธรรมะ

พระสงฆ์ หมายถึง นักบวชที่เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ผู้ทำหน้าที่สืบทอดศาสนาจากองค์ศาสดา โดยทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหรือให้การศึกษาแก่บุคคลทั่วไปให้มีความรู้เรื่องคำสอนเกี่ยวกับพุทธศาสนา

คุณสมบัติของพระสงฆ์ หมายถึง ข้อปฏิบัติที่พระสงฆ์พึงกระทำตามหลักสังฆคุณ 4 ประการ ได้แก่ 1) พระสงฆ์ควรเป็นผู้ปฏิบัติดี คือ ละความโลภ โกรธ หลงและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด 2) พระสงฆ์ควรเป็นผู้ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติโดยไม่หวังประโยชน์ ไม่คุยโม้โอ้อวด 3) พระสงฆ์ควรเป็นผู้ปฏิบัติจนรู้แจ้ง คือ มีความเพียรปฏิบัติต่อเนื่องจนถึงความหลุดพ้น และ 4) พระสงฆ์ควรเป็นผู้ปฏิบัติสมควร คือ รู้จักเหตุผล มีความคิดชอบ(ไม่คิดทำชั่ว) และมีความเห็นชอบ (รู้แจ้งในอริยสัจ)

วิธีการเผยแพร่ หมายถึง รูปแบบและวิธีการในการเผยแพร่ของพระสงฆ์ที่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ปรารถนาอยากให้เกิดขึ้น ได้แก่ การสอดแทรกमुखตลกขณะเผยแพร่ การเล่านิทานหรือชาดก การเปรียบเทียบคำอุปมา อุปไมย การเล่นภาษา เล่นคำ การสอดแทรกบทกลอน

และคำคล้องจอง การเน้นกิจกรรมมากกว่ารูปแบบการเผยแพร่ และการประชาสัมพันธ์เพิ่มเติม เป็นต้น

นิสิต หมายถึง นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การตักบาตร การถวายสังฆทาน การทำวัตรเช้า-เย็น และการนั่งสมาธิ ที่ชมรมพุทธศาสน์จัดขึ้นในช่วงเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550

ความต้องการของนิสิต หมายถึง สิ่งที่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ปรารถนาอยากให้เกิดขึ้น ในด้านดังต่อไปนี้ 1) ผู้ส่งสาร 2) สาร หรือ เนื้อหาหลักธรรม และ 3) สื่อหรือช่องทางในการเผยแพร่

ธรรมะ หมายถึง เนื้อหาคำสอนทั่วไปทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับเยาวชนผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะได้นำคำสอนเหล่านี้ไปปฏิบัติต่อไป ได้แก่

อิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติถึงความสำเร็จสมประสงค์ ประกอบด้วย 1) ฉันทะ หมายถึง ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ หมายถึง ความเพียรประกอบสิ่งนั้น 3) จิตตะ หมายถึง การเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น และ 4) วิมังสา หมายถึง การหมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น ซึ่งทั้ง 4 ข้อนี้เป็นธรรมที่หนุนเนื่องกัน ต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อถึงจะสำเร็จ หลักธรรมข้อนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในเรื่องการเรียนและการทำงานได้

พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมที่ควรยึดถือไว้เป็นแนวปฏิบัติ เป็นธรรมที่บุคคลผู้ประพฤติตามมีความเป็นผู้ใหญ่ ประกอบด้วย 1) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข 2) กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ 3) มุทิตา หมายถึง ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี 4) อุเบกขา หมายถึง ความวางเฉยไม่ดีใจ ไม่ซ้ำเติม เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ หากเยาวชนหรือนิสิตปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 นั้น จะทำให้มีความคิดและการกระทำที่เป็นผู้ใหญ่งามในอนาคต

ฆราวาสธรรม 4 คือ หลักการของการครองเรือน ซึ่งประกอบด้วย คุณธรรม 4 ประการ ดังนี้ 1) สัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ต่อกัน 2) ทมะ หมายถึง การรู้จักควบคุมอารมณ์ตนเอง 3) ขันติ หมายถึง ความอดทนอดกลั้น 4) จาคะ หมายถึง การเสียสละแก่กัน มีน้ำใจต่อกัน ฆราวาสธรรมนี้

เป็นธรรมที่นำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติ นิสิตอาจนำไปใช้ได้เวลาอยู่กับครอบครัวหรือเพื่อนร่วมชั้น ซึ่งจะทำให้การคบเพื่อนเป็นไปด้วยความราบรื่น ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งกัน

สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ช่วยประสานสามัคคีมิให้เกิดความแตกแยก ประกอบด้วย 1) ทาน หมายถึง การแบ่งปันของๆตนให้แก่คนอื่น 2) ปิยวาจา หมายถึง การเจรจาด้วยวาจาที่อ่อนหวานและคำพูดที่ก่อให้เกิดประโยชน์ 3) อตถจริยา หมายถึง ประพฤติสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น 4) สมานัตตา หมายถึง การไม่ถือตัว วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย หลักสังคหวัตถุ 4 นี้ เหมาะที่นิสิตจะนำไปใช้เวลาอยู่กับเพื่อนร่วมชั้น

มรรค 8 หมายถึง หนทางหรือแนววิถีปฏิบัติสำหรับดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นที่ถูกต้อง 2) สัมมาสังกัปปะ ความดำริอันถูกต้อง ได้แก่ ความดำริออกจากกาม การไม่พยาบาทไม่เบียดเบียน 3) สัมมาวาจา วาจาที่ถูกต้อง ได้แก่ การพูดที่เว้นจากวจิทุจริต ได้แก่ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ 4) สัมมากัมมันตะ การงานที่ถูกต้อง ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม 5) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง 6) สัมมาวายามะ ความเพียรที่ถูกต้อง 7) สัมมาสติ ความระลึกที่ถูกต้อง 8) สัมมาสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจที่ถูกต้อง ธรรม 8 ประการนี้ครอบคลุมในทุกๆ เรื่องทำให้ผู้ปฏิบัติมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต

อริยสัจ 4 หมายถึง ความจริง 4 ประการ เป็นเหตุและผลที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1) ทุกข์ หมายถึง ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ 2) สมุทัย เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ 3) นิโรธ ความดับทุกข์ 4) มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ การนำหลักอริยสัจ 4 ไปปฏิบัติจะทำให้ออกจากกิเลสได้

หลักธรรมที่เกี่ยวกับการเจริญสติ หรือ สติปัฏฐาน 4 หมายถึง ธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญสติ เป็นวิธีบำเพ็ญกัมมฐานที่อาศัยสติ โดยพิจารณาที่ตั้งแห่งอารมณ์ 4 อย่าง คือ กาย เวทนา จิต ธรรม 1) กายานุปัสสนา หมายถึง การกำหนดพิจารณาอยู่ที่กายอย่างใดอย่างหนึ่งจนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ จนมีสติเห็นชัดในกายว่า กายนี้ไม่ใช่เรา ไม่มีตัวตน 2) เวทนานุปัสสนา หมายถึง สติที่กำหนดพิจารณาตามเวทนาเป็นอารมณ์ ได้แก่ ความสุข ความทุกข์ จนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ 3) จิตตานุปัสสนา หมายถึง พิจารณาจิต ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด ให้รู้เท่าทันอารมณ์จนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ 4) ธรรมานุปัสสนา หมายถึง สติที่กำหนดพิจารณาธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ และคลายความยึดมั่นถือมั่นในธรรมได้

หลักธรรมเรื่องความกตัญญู หมายถึง การสอนให้ระลึกถึงบุญคุณที่ผู้อื่นเคยทำ เคยช่วยเหลือเกื้อกูลตนมาไม่ว่าจะมากหรือน้อย และเมื่อมีโอกาสได้ตอบแทนไม่ว่าด้วยวิธีใด ก็เต็มใจที่จะกระทำตอบแทน

หลักธรรมที่ทันสมัยกับเหตุการณ์ปัจจุบัน หมายถึง การที่พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะโดยการนำเหตุการณ์ในปัจจุบันยกมาเป็นอุทาหรณ์ และให้ข้อคิด ให้สติ เตือนใจ ถึงผลดี ผลเสียของเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้น ใช้วิธีการสอน โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ไปสู่หลักธรรมได้

หลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ หมายถึง การที่พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะโดยการยกตัวอย่างหรือนำปัญหาชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง มาสอน โดยเชื่อมโยงให้เข้ากับหลักธรรมะ เป็นการสอนธรรมะโดยใช้ภูมิธรรมของพระสงฆ์มาประยุกต์ใช้ ให้ข้อธรรมะ เตือนสติ เตือนใจ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์และมีความสุข

หลักธรรมที่เกี่ยวกับความสงบสุขของสังคม หมายถึง หลักธรรมที่คุ้มครองโลก ทำให้โลกเกิดความสันติสุข ได้แก่ หิริ และ โอตตัปปะ หิริ คือ ความละอายใจตัวเองในการทำ ความชั่วที่ผิดต่อศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และ โอตตัปปะ คือ ความกลัวในโทษที่จะได้รับการกระทำผิดของตน การที่บุคคลยึดธรรมข้อนี้ไว้ ทำให้คนสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข มีแต่ความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น

สื่อหรือช่องทางในการเผยแผ่ หมายถึง ทางที่จะทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารติดต่อกันได้ ซึ่งผู้ส่งสารสามารถที่จะเลือกช่องทางการสื่อสารได้หลายวิธี ทั้งเป็นช่องทางที่ใช้บุคคลเท่านั้น หรือมีการใช้เครื่องมือการสื่อสารเป็นองค์ประกอบ ได้แก่

สื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้า หมายถึง การเผยแผ่โดยที่พระสงฆ์ใช้วิธีพูดต่อหน้าผู้รับสาร ได้แก่ การเทศนา การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม

สื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า หมายถึง การเผยแผ่โดยที่พระสงฆ์ไม่ต้องมีการเผชิญหน้ากับผู้รับสารโดยตรง ได้แก่ การเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุ โทรทัศน์ website เทป / ซีดี บรรยายธรรม หรือการเผยแผ่ทางอ้อมโดยพระสงฆ์เป็นผู้เสนอแนวคิดผ่านละครอิงธรรมะและการ์ตูนสอนธรรมะ

สื่อการเขียน หมายถึง การเผยแพร่โดยที่พระสงฆ์เป็นผู้เขียน ได้แก่ หนังสือธรรมะ บทความทางหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร บทความทาง Internet หรือการเผยแพร่ทางอ้อมโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้เสนอแนวคิด เช่น การเผยแพร่ธรรมะผ่านการ์ตูน หรือละครอิงธรรมะ

สื่ออุปกรณ์ เช่น การเผยแพร่โดยพระสงฆ์เป็นผู้ใช้อุปกรณ์ขณะเผยแพร่ เช่น ใช้เครื่องฉาย Slide เครื่องฉายข้ามศีรษะ Overhead ใช้วีดีทัศน์หรือวีซีดี ใช้โปรแกรม Power point ใช้แผ่นพับ ใช้รูปภาพ และดนตรีประกอบ

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยมาเสนอเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับความต้องการ
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเกี่ยวกับความต้องการ

ความต้องการเป็นสิ่งผลักดันที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ในชีวิตมนุษย์นั้นเราต้องพยายามดิ้นรนเพื่อสนองความต้องการต่างๆ และทิศทางของพฤติกรรมจะถูกกำหนดโดยแรงผลักดันของความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ในเวลานั้นๆ (วราภรณ์ อารีชินรักษ์, 2548: 7)

นักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความต้องการไว้ดังนี้

สุภาวดี เทพสุภรังสีกุล (2528: 55) ได้ให้ความหมายของความต้องการไว้ว่า เป็นลักษณะของการขาดดุล ความต้องการจะมีมากขึ้นตามอายุและความสามารถ ถ้าไม่ได้สิ่งที่ต้องการก็จะเกิดอารมณ์ตึงเครียด มีความคับข้องใจ แต่ถ้าได้ตรงตามความต้องการจะเบิกบานเป็นสุข

ส่วน จิวรรณ กินาวงศ์ (2533: 50) ได้กล่าวถึงความต้องการทางจิตวิทยาคือ แรงกระตุ้นภายในใจของคนและสัตว์ที่ทำให้แสดงพฤติกรรม ความต้องการเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิต เพราะคนและ

สัตว์จะต้องแสดงพฤติกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้และให้ชีวิตมีความสุข

สมยศ นาวิกาน (2539: 127) ให้ความหมายว่า ความต้องการเป็นรากฐานสำคัญของการงูใจภายใน เนื่องจากความต้องการของมนุษย์อยู่ภายในตัวเอง แรงงูใจให้กระทำของคนได้มาจากพลังที่อยู่ภายในตัว ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการทางชีวภาพ เป็นความต้องการเบื้องต้น ต้องการการตอบสนองเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ความต้องการทางสังคม และความต้องการทางด้านจิตใจจะแตกต่างกันระหว่างบุคคล ซึ่งความต้องการทางสังคมจะปรากฏขึ้นมาภายหลังจากความต้องการทางด้านชีวภาพได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการเหล่านี้ได้แก่ ความต้องการความรับผิดชอบ การยอมรับทางสังคม การยกย่อง ความสำเร็จ อำนาจ และความสมหวังของชีวิต

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2542: 14) ได้กล่าวไว้ว่า ความต้องการ คือสภาพความขาดแคลนซึ่งเกิดขึ้นเมื่อใดก็ตามที่ไม่มีความสมดุลทางสรีระหรือทางใจ

สำหรับ วินิจ เกตุขำ (2544: 6) กล่าวว่า ความต้องการ คือ สิ่งที่ต้องการให้เป็นหรือปรารถนาอยากให้เกิดขึ้นตามเป้าหมายที่วางไว้

นอกจากนี้ ปราณี रामสูตร (2545: 123) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความต้องการเป็นภาวะที่บุคคลขาดสมดุล ทำให้เกิดแรงผลักดันให้แสดงพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้กลับสู่สมดุล

จากความหมายของความต้องการที่ศึกษามานี้สรุปได้ว่า ความต้องการ หมายถึง ความพึงพอใจในการแสวงหาสิ่งต่างๆ ตามความอยากได้ของมนุษย์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน กล่าวคือ ส่วนแรก เป็นความต้องการทางด้านร่างกาย ซึ่งเป็นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน ส่วนลำดับสูงขึ้นมาก็คือ ความต้องการทางด้านจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นความต้องการในระดับสูงสุด ความต้องการทั้ง 2 ส่วนของมนุษย์นั้น มนุษย์ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทุกคนได้ เนื่องจากปัจจัยอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น พื้นฐานทางเศรษฐกิจของครอบครัว สถานภาพทางสังคม ความแตกต่างทางด้านร่างกายและสติปัญญาของแต่ละบุคคลต่างกันจึงทำให้มนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการไม่เท่ากัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ความต้องการ คือ สิ่งที่มนุษย์ปรารถนา

อยากให้เกิดขึ้น ซึ่งความต้องการนี้เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดแรงผลักดันและจะส่งผลให้แสดงพฤติกรรมออกมาในรูปแบบแตกต่างกันไปตามแต่ละเป้าหมายของบุคคล

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร

มนุษย์ใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มมาตั้งแต่ในอดีต เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งการอยู่ร่วมกันนั้น มนุษย์จะต้องอาศัยความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในสังคมโดยใช้กระบวนการสื่อสาร หากการสื่อสารมีประสิทธิภาพย่อมจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (สมร เจนจิรา, 2546 : 1)

การสื่อสาร หรือ Communication ในภาษาอังกฤษนั้น มาจากคำว่า Communi ในภาษากรีกที่แปลว่า เหมือน ดังนั้น คำว่า Communication จึงหมายความว่า การทำให้เหมือนกัน ทำให้อนุมานได้ว่า การที่มนุษย์สื่อสารกันนั้นก็เพื่อให้เกิดความเหมือนกันเกิดขึ้น ซึ่งน่าจะมีหลากหลายมิติของความเหมือน อันได้แก่

1. มีความเข้าใจที่เหมือนกัน
2. มีความรู้ที่เหมือนกัน
3. มีทัศนคติที่เหมือนกัน
4. มีความคิดเห็นที่เหมือนกัน
5. มีความเชื่อที่เหมือนกัน
6. มีค่านิยมที่เหมือนกัน

ความเหมือนกันเหล่านี้ น่าจะส่งผลทำให้มนุษย์สามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างคนที่เข้ากัน มีพื้นฐานของความคิดความอ่านที่เหมือนกัน อันจะนำไปสู่การมีแนวทางของการดำเนินชีวิต วิถีปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันที่เป็นระบบระเบียบ มีความผาสุกร่วมกัน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการอยู่ร่วมกันของมวลมนุษยชาติในแต่ละสังคม (ชัชณะ เตชคณา, 2548: 19)

นักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ ดังนี้

Gerbner (1966: 6 อ้างใน สมร เจนจิระ, 2546: 1) มองว่า การสื่อสารเป็นปฏิกริยาสัมพันธ์ทางสังคมที่สื่อความหมายผ่านระบบสัญลักษณ์และระบบข่าวสาร นอกจากนี้การสื่อสารยังเป็นภาระหน้าที่ทางสังคมที่มีส่วนร่วมในองค์ประกอบแห่งพฤติกรรมหรือแบบแผนแห่งชีวิต ภายใต้ระเบียบที่มีกำหนดกฎเกณฑ์

สวนิต ยมาภัย (2528: 18 อ้างใน สมร เจนจิระ, 2546: 1) ได้มองการสื่อสารในแง่ของสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ว่าเป็นการนำเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็นหรือความรู้สึก โดยอาศัยเครื่องมือเข้าไป อาจจะใช้วิธีใดวิธีหนึ่งก็ได้ เพื่อให้ไปถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการ จนทำให้เกิดการกำหนดรู้ความหมายแห่งเรื่องราวเหล่านั้นร่วมได้

ประมะ สตะเวทิน (2527: 14) สรุปว่า การสื่อสารคือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสารไปยังบุคคล อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร โดยผ่านสื่อ

ชัชณะ เตชคณา (2548: 20) ให้ความหมายถึงการสื่อสารอย่างเข้าใจง่ายไว้ว่า การสื่อสารคือการที่ใครคนหนึ่งส่งข่าวสารใดข่าวสารหนึ่งไปยังใครบางคนเพื่อให้ได้รับผลลัพธ์บางประการ

กลุ่มทฤษฎีการสื่อสาร

ชัชณะ เตชคณา (2548: 38) มองว่า หากจะแบ่งกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารออกตามหลักคิด และคำอธิบายเกี่ยวกับการสื่อสารของมนุษยชาติแล้ว จะแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มทฤษฎี คือ

1. กลุ่มทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของการสื่อสาร (Structural and Functional Theory)
การสื่อสารเกิดขึ้นจากโครงสร้างและระเบียบของสังคม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ในสังคม

2. กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยสิ่งที่สะสมในสมองและพฤติกรรมภายนอก (Cognitive and Behavioral Theory)
การแสดงออกของมนุษย์คือการสะท้อนสิ่งต่างๆ ที่สะสมอยู่ในสมองของมนุษย์ อันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ความคิดเห็น ทศนคติ และค่านิยม

3. กลุ่มทฤษฎีการตีความและการวิพากษ์ (Interpretation and Critical Theory) การตีความผลงานทางศิลปะ เอกสาร และปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมก่อให้เกิดการสื่อสารระหว่างมนุษย์ที่ต้องการถกอภิปรายและแบ่งปันความรู้กัน ผลงานต่างๆ ตลอดจนความเป็นไปในสังคมเป็นเรื่องที่มนุษย์ควรจะนำมาถกวิพากษ์วิจารณ์กัน เพื่อให้เกิดการเจริญพัฒนาของสังคมมนุษย์ แก้ไขปัญหาต่างๆ ของสังคมมนุษย์

4. กลุ่มทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์และธรรมเนียมปฏิบัติ (Interactive and Conventional Theory) การสื่อสารเกิดขึ้นในการพบปะสังสรรค์กันของมนุษย์ การทำงานร่วมกัน การอยู่ในสังคมเดียวกัน โดยมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นกรอบของการตีความที่ทำให้มนุษย์สามารถสื่อสารกันได้เข้าใจ การสื่อสารของมนุษย์จะเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

องค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสาร ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร และผลของการสื่อสารที่เกิดขึ้น ในองค์ประกอบทั้ง 5 ข้อนี้ 3 องค์ประกอบแรกเป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารสามารถควบคุมได้ แต่สำหรับ 2 องค์ประกอบหลังเป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารไม่สามารถควบคุมได้ แต่ต้องรู้และเข้าใจจึงจะสามารถสื่อสารให้เกิดความสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพได้ หากจะสื่อสารให้มีความสัมฤทธิ์ผลจะต้องมีกลยุทธ์ในการจัดการกับองค์ประกอบที่ควบคุมได้ ดังนี้ (ชูษณะ เตชคณา, 2548: 20-26)

1. ผู้ส่งสาร หมายถึง ผู้เริ่มต้นการสื่อสารหรือเป็นต้นกำเนิดของสารในการสื่อสาร ผู้ส่งสารจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1.1 เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ
- 1.2 เป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่นำเสนอ
- 1.3 เป็นบุคคลที่ไว้วางใจได้ในความจริง
- 1.4 เป็นบุคคลที่มีเสน่ห์น่ามอง

1.5 เป็นบุคคลที่น่าคบหาสมาคมด้วย

1.6 เป็นบุคคลที่มีความเที่ยงธรรมไม่ลำเอียง

1.7 เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการแสดงออก

1.8 เป็นบุคคลที่มีทักษะในด้านวงนะภาษาหรือการใช้ถ้อยคำ

1.9 เป็นบุคคลที่มีทักษะในด้านวงนะภาษา อันได้แก่ สีหน้า การใช้สายตา กิริยาท่าทาง รูปร่างหน้าตา ภาษากาย การสัมผัส การรู้จักกาลเทศะ การรู้จักระยะเวลาของความใกล้ชิด การแต่งตัว การใช้อุปกรณ์ สิ่งประกอบการพูด ที่ประกอบด้วย การเปล่งเสียง ลีลาน้ำเสียง จังหวะในการพูด ความไพเราะของน้ำเสียง

1.10 เป็นบุคคลที่มีทักษะทางด้านปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

2. สาร หมายถึง สิ่งที่ผู้ส่งสารแสดงออกมาหลังจากเข้ารหัสสาร อาจเป็นภาษาพูดหรือไม่ใช่ภาษาพูดก็ได้ ซึ่งทำให้สามารถเข้าใจความหมายร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารสารประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้ (สมร เจนจิระ, 2546: 4)

2.1 รหัสสาร หมายถึง ภาษา สัญลักษณ์ หรือสัญญาณ ที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อใช้ในการสื่อความหมายแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ รหัสที่ใช้คำพูดและรหัสที่ไม่ใช่คำพูด

2.2 เนื้อหา หมายถึง ส่วนที่เป็นเรื่องราวต่างๆ ที่ผู้ส่งสารต้องการถ่ายทอดให้ผู้ส่งสารได้รับรู้

2.3 การจัดข่าวสาร หมายถึง การที่ผู้ส่งสารต้องเรียบเรียงจัดลำดับเรื่องราวอย่างเป็นขั้นตอน เรียบเรียงภาษาให้ถูกต้อง สละสลวย เป็นต้น

3. สื่อหรือช่องทางในการสื่อสาร หมายถึง ทางที่จะทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารติดต่อกันได้ ซึ่งผู้ส่งสารสามารถที่จะเลือกช่องทางการสื่อสารได้หลายวิธี ทั้งเป็นช่องทางที่ใช้บุคคลเท่านั้น หรือมีการใช้เครื่องมือการสื่อสารเป็นองค์ประกอบ ดังนี้ (ชูษณะ เตะชคณา,2548: 23)

3.1 สื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้า หมายถึง การพูดต่อหน้า การประชุม การแสดงปาฐกถา การสอนหนังสือ

3.2 สื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า หมายถึง การโทรศัพท์ การพูดทางโทรทัศน์ และการพูดทางวิทยุ

3.3 การเขียนระดับบุคคลกับบุคคล ได้แก่ การเขียนจดหมาย การเขียนบันทึก บันทึกกรรมการรายงาน เป็นต้น

3.4 การเขียนระดับสาธารณะ ได้แก่ การเขียนลงหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และสิ่งตีพิมพ์อื่นๆ

3.5 การใช้สื่ออุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ เช่น ภาพถ่าย สไลด์วีดิทัศน์ เทป แผ่นซีดี

3.6 การใช้อิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ การสื่อสารทางคอมพิวเตอร์

3.7 การใช้ภาษากาย

3.8 การใช้ลายเส้นและเครื่องหมายต่างๆ

3.9 การใช้สัญลักษณ์ต่างๆ

3.10 เครื่องใช้ต่างๆ

การส่งสารนั้นสามารถที่จะเลือกพาหะในการนำพาข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารได้ ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาว่าข่าวสารที่จะส่งไปนั้นเหมาะสมกับพาหะประเภทใด พาหะอันใดที่จะนำข่าวสารไปถึงผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด

4. ผู้รับสาร หมายถึง จุดหมายปลายทางที่ผู้ส่งสารตั้งใจจะส่งสารถึงการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนั้น ผู้รับสารต้องมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับผู้ส่งสาร คือ จะต้องมิตักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติ ความรู้ และสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมใกล้เคียงกับผู้ส่งสาร และแม้ว่าผู้ส่งสารจะไม่สามารถควบคุมผู้รับสาร อย่างไรก็ตาม ผู้ส่งสารก็จำเป็นต้องพยายามเรียนรู้และเข้าใจผู้รับสาร ดังนี้ (ชัชณะ เตชคณา, 2548: 24)

4.1 สิ่งที่จะสมไว้ในสมองก่อนหน้าที่จะได้รับข่าวสาร อันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติ ความคิดเห็น ความคิดคำนึงหรือการรับรู้ และค่านิยม

4.2 สภาพจิตวิทยา อันได้แก่ ความต้องการ แรงจูงใจ และการเรียนรู้

4.3 สภาพของชีวิต อันได้แก่ บุคลิกภาพ รูปแบบการดำเนินชีวิต ความสนใจที่มีกิจกรรมต่างๆ ของชีวิตที่ชื่นชอบ งานอดิเรก การใช้เวลาว่าง

4.4 ทะเบียนภูมิหลัง อันได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา รายได้ อาชีพ ศาสนา สถานะทางการสมรส วงจรชีวิต ขนาดของครอบครัว ที่อยู่อาศัย

4.5 กระบวนการของการสื่อสาร ที่ประกอบไปด้วย การเลือก การรับรู้ ความใส่ใจ การเข้าใจ การยอมรับ การตีความ การจดจำ การปักใจเชื่อ การเกิดแรงจูงใจที่จะทำให้เกิดพฤติกรรม

ความรู้ความเข้าใจเหล่านี้จะทำให้ผู้ส่งสารสามารถสร้างเนื้อหาสาระและเลือกวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสาร เสริมสร้างความสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารได้มากยิ่งขึ้น

ในการสื่อสารกับผู้รับสารนั้น ผู้ส่งสารต้องตระหนักว่าจำเป็นต้องสร้างความสนใจให้ผู้รับสารเปิดใจรับสาร สนใจข่าวสารนั้น เข้าใจข่าวสารนั้นอย่างถูกต้อง ยอมรับและคล้อยตามข้อความที่ได้รับ และเลือกที่จะจดจำข้อความนั้นไว้ และใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตหรือ

การมีพฤติกรรมไปในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งความสัมพันธ์นั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 3 อย่างแรก นั่นคือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อหรือช่องทางในการสื่อสาร

5. ผลลัพธ์ของการสื่อสาร ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารอาจมีเป้าหมายในการสื่อสารได้หลายอย่าง แต่ไม่ว่าจะตั้งเป้าหมายอย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์อาจเกิดขึ้นได้ 3 แนวทาง คือ

5.1 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับสมอง เช่น เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความชัดเจน และเพื่อให้เกิดความตระหนัก

5.2 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นระดับความรู้สึก เช่น เพื่อให้เกิดความชื่นชอบ เพื่อให้เกิดการยอมรับ เพื่อให้เกิดการเห็นด้วย เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ เพื่อให้เกิดการยกย่อง และเพื่อให้เกิดความกลัว

5.3 ผลลัพธ์ที่เกิดระดับพฤติกรรม เช่น เพื่อให้ทำเป็น เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ เพื่อให้ทำบ่อยขึ้น เพื่อให้เลิกกระทำ และเพื่อให้ปฏิบัติตามเป็นนิสัย

กระบวนการสื่อสาร

กระบวนการสื่อสารเป็นกระบวนการที่ผู้ส่งสารส่งสารออกไปโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง และสารนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้ส่งสารรับรู้ โดยสารนี้ถูกส่งผ่านสื่อในลักษณะต่างๆ แล้วแต่ลักษณะของสาร เช่น อากาศ ไมโครโฟน วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ กิริยาท่าทางต่าง ๆ ฯลฯ เมื่อผู้รับสารได้รับสารแล้วจะเกิดผลตอบสนอง เช่น พยายาม ปฏิเสธ หรือปฏิบัติตาม แล้วแต่เนื้อหาของสาร หากผู้รับสารมีปฏิกิริยาตอบสนองไม่เป็นดังที่ต้องการก็ถือว่าการสื่อสารนั้นไม่สัมฤทธิ์ผล

ลักษณะที่สำคัญของกระบวนการสื่อสารมีดังนี้ (สมร เจนจิระ, 2546: 5)

1. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คือ เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง และต่อไปเรื่อยๆ อย่างไม่หยุดนิ่ง

2. การสื่อสาร เป็นกระบวนการที่ย้อนกลับไม่ได้ คือ เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไปข้างหน้าเท่านั้น เคลื่อนจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ย้อนกลับมาอีกไม่ได้ และในระหว่างการสื่อสารเนื้อความและความหมายจะกว้างขึ้นเรื่อยๆ อย่างไม่หยุดยั้ง

3. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวในความคิด คือ จะต้องเอาประสบการณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ต้องเข้าใจเรื่องสิ่งเร้า การรับรู้ อารมณ์ ความเชื่อ และความรู้สึก เพราะการสื่อสารเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกับกระบวนการทางจิตวิทยาและขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

4. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่จะต้องมียุติสัมพันธ์ เนื่องจากการสื่อสารของบุคคลเป็นการนำเอาประสบการณ์มารวมกัน การส่งและแปลความหมายไม่อาจสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นได้ถ้าไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างภายในและภายนอกของแต่ละบุคคล

5. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่จะต้องมียุติสัมพันธ์ คือ ต้องอาศัยการรับรู้ของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ความหมายของการสื่อสารจะต้องประกอบไปด้วยคุณลักษณะทางกายภาพ เช่น แสง สี การจัดที่นั่ง วัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ด้วย

ประเภทของการสื่อสาร

การสื่อสารระหว่างมนุษย์นั้น จำแนกได้หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้ลักษณะใดเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ตัวอย่างเช่น หากใช้ลักษณะของความเป็นระเบียบแบบแผนเป็นเกณฑ์ ก็จะแบ่งได้ 2 ประเภท คือ (สมร เจนจิระ, 2546: 8)

1. การติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ส่วนมากการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันจะอยู่ในรูปแบบนี้ มักใช้สำหรับการสร้างความเข้าใจที่ดีหรือการแก้ไขความเข้าใจผิดที่เกิดขึ้น ตัวอย่างการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ การพูดคุยกันเองอย่างไม่เป็นทางการ การแพร่กระจายข่าวปากต่อปาก เป็นต้น

2. การติดต่อสื่อสารแบบเป็นทางการ การติดต่อสื่อสารแบบนี้เป็นการติดต่อสื่อสารที่มีระเบียบแบบแผน มีข้อกำหนดแน่ชัดที่จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ เช่น การประชุม การสัมมนา เป็นต้น

ส่วน พชร บัวเพียร (2538 : 3-6 อ้างใน สมร เจนจิระ, 2546: 8) ได้แบ่งประเภทของการสื่อสารออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การสื่อสารกับตนเอง เป็นกระบวนการซึ่งมนุษย์ใช้ในการติดต่อกับตนเองจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม โดยการใช้คำพูดหรือไม่ใช้คำพูดก็ได้ คือ

1.1 การสื่อสารด้วยคำพูด เป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน ซึ่งอาจแสดงออกด้วยคำพูดที่ปรากฏอย่างชัดเจน เช่น การพูดกับตนเองโดยมีคนได้ยินหรือไม่ได้ยินก็ตาม

1.2 การสื่อสารโดยไม่ใช้คำพูด เป็นลักษณะของการแสดงกิริยาท่าทาง ไม่มีคำพูดที่ใช้สื่อสารกับตนเอง เช่น การกัดเล็บตนเองเมื่อรู้สึกเคอะเขิน เป็นต้น

1.3 การสื่อสารโดยใช้เสียง เป็นการสื่อสารโดยใช้เสียงที่เปล่งออกมาแสดงอารมณ์แทนภาษาพูด เช่น เสียงถอนหายใจ เป็นต้น

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จำแนกได้ 3 แบบ คือ

2.1 การสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน ซึ่งมีลักษณะเป็นการพูดคุยสนทนาเผชิญหน้ากัน

2.2 การสื่อสารระหว่างบุคคลกลุ่มย่อย เป็นการสื่อสารของบุคคลตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป

2.3 การสื่อสารระหว่างบุคคลกลุ่มใหญ่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการแสดงเนื้อหาหรือเพื่อการชักจูง ผู้สื่อสารต้องมีประสิทธิภาพ มีความมั่นใจ มีบุคลิกภาพที่ดี อีกทั้งยังจะต้องเข้าใจเนื้อหาของสารและใช้วิธีการส่งสารที่เหมาะสมอีกด้วย

3. การสื่อสารมวลชน เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจกำหนดจำนวนและผู้รับสารได้ สารจะส่งไปโดยผ่านสื่อที่มีขีดความสามารถในการแพร่กระจายสูง สื่อสารมวลชนทำหน้าที่เป็นตัวกลางนำสารไปสู่ประชาชนโดยมีการเตรียมไว้ก่อน เช่น จากรัฐบาลมาสู่ประชาชน จากประชาชนสู่ประชาชน เป็นต้น

นอกจากนี้ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2537: 5-6 อ้างใน สมร เจนจิระ, 2546: 9-10) ได้แบ่งประเภทของการสื่อสารเป็นประเภทใหญ่ๆ 4 ประเภท คือ

1. การสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคล เป็นการสื่อสารขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ การพูดคุย ทักทาย ปราศรัย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นต้น การสื่อสารประเภทนี้จำเป็นที่สุดในชีวิตประจำวัน แบ่งแยกย่อยได้อีก 2 แบบ คือ

1.1 ผู้สื่อสารปรากฏตัวอยู่เฉพาะหน้ากัน พูดคุยโต้ตอบกันได้

1.2 ผู้สื่อสารไม่ได้ปรากฏตัวอยู่เฉพาะหน้ากัน แต่ส่งสารผ่านสื่อชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่น จดหมาย โทรเลข โทรศัพท์ เป็นต้น

2. การสื่อสารภายในกลุ่ม เช่น การอภิปรายกลุ่ม ประชุมปรึกษาหารือ ส่งจดหมายเวียน เป็นต้น

3. การสื่อสารกับบุคคลทั่วไปหรือสาธารณชน หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งส่งสารไปให้บุคคลเป็นจำนวนมาก การสื่อสารประเภทนี้มีวิธีการเฉพาะที่เป็นพิธีการมากกว่า 2 แบบที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ การพูดในที่ประชุมในโอกาสต่างๆ การอภิปรายในที่สาธารณะ การโฆษณา

4. การสื่อสารมวลชน สื่อมวลชน คือ สื่อกลางที่นำข่าวสารและความรู้ไปสู่สาธารณชนหรือกลุ่มบุคคลทั่วไป ซึ่งมีทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ การสื่อสารลักษณะนี้คล้ายกับการสื่อสารกับบุคคลทั่วไปหรือสาธารณชน ต่างกันตรงที่ผู้ส่งสารใช้สื่อที่แพร่กระจายได้รวดเร็วและกว้างไกลออกไป บุคคลหรือสาธารณชนทุกหนทุกแห่งได้รับข่าวสารพร้อม ๆ กัน

ในขณะที่เดียวกัน ชูชนะ เทศคณา (2548: 39) มองการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารภายในกลุ่ม การสื่อสารภายในองค์กร และการสื่อสารมวลชนนี้ว่าเป็นบริบทของการสื่อสาร กล่าวคือ การสื่อสารเกิดขึ้นในบริบทต่างๆ ตามระดับของจำนวนคน โดยเริ่มตั้งแต่คน 2 คน ไปจนเป็นกลุ่ม กลุ่มใหญ่ และสาธารณชน และในแต่ละบริบทนั้น คนเราจะต้องใช้หลักการในการสื่อสารให้เหมาะสมกับกาลเทศะและสภาวะแวดล้อมอื่นๆ เพื่อให้การสื่อสารนั้นเกิดผลลัพธ์ตามที่ผู้ส่งสารตั้งใจ

อย่างไรก็ตาม การจะแบ่งประเภทของการสื่อสารว่ามีกี่ประเภทนั้น ขึ้นอยู่กับเกณฑ์และจุดประสงค์ของผู้ใช้เอง

อุปสรรคของการสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนั้น ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต้องมีความเข้าใจตรงกัน อีกทั้งสารหรือข่าวสารที่ส่งไปนั้นจะต้องเป็นที่เข้าใจอย่างดีแก่ผู้รับสาร แต่ในความเป็นจริงแล้ว การติดต่อสื่อสารต้องเผชิญปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ซึ่งอุปสรรคทั้งหลายนี้อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากองค์ประกอบต่างๆ ของการสื่อสาร ดังต่อไปนี้ (สมร เจนจิระ, 2546: 10-13)

1. อุปสรรคที่เกิดจากผู้ส่งสาร เช่น ผู้ส่งสารขาดความรู้ที่เพียงพอแก่การสื่อสาร มีทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์ ขาดความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ วิเคราะห์ผู้รับสารผิดพลาดจากความเป็นจริง เป็นต้น
2. อุปสรรคที่เกิดจากผู้รับสาร เช่น ผู้รับสารขาดความรู้เกี่ยวกับสารที่ได้รับมา มีทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์ต่อผู้ส่งสารและสาร ไม่มีความสนใจในสาร ไม่พร้อมที่จะรับสาร เป็นต้น
3. อุปสรรคที่เกิดจากสาร เช่น สารขาดความพอเหมาะพอดีกับกำลังความสามารถในการรับสาร ขัดกับระบบความเชื่อและค่านิยมของผู้รับสาร ตัวสารมีความสลับซับซ้อนหรือลำดับความไม่เป็นระเบียบ มีความแปลกใหม่เกินไปในกลวิธีการนำเสนอ การเรียบเรียง หรือการใช้รูปแบบ เป็นต้น

4. อุปสรรคที่เกิดจากสื่อ เช่น สื่อไม่เหมาะสมกับกาลเทศะและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของผู้รับสาร สื่อมีความบกพร่อง หรือใช้สื่อไม่เหมาะสมกับสารที่ต้องการจะส่ง เป็นต้น

การสื่อสารทุกระดับอาจมีอุปสรรคเกิดขึ้นได้เสมอ โดยอาจเกิดขึ้นที่องค์ประกอบของการสื่อสารข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อพร้อมๆ กันก็ได้ ผู้ส่งสารและผู้รับสารจำเป็นต้องตระหนักถึงอุปสรรคเหล่านั้นและหาทางแก้ไขให้หมดไปหรือให้น้อยลงที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งการแก้ไขอุปสรรคดังกล่าวจำเป็นต้องแก้ไขให้ตรงตามสาเหตุจึงจะสามารถแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

จุดเริ่มต้นของการเผยแพร่ธรรมะ

ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วได้ทรงตัดสินใจว่าจะไปโปรดสรรพสัตว์ให้รู้แนวทางในการพ้นทุกข์ และกลุ่มแรกที่พระองค์ทรงเทศนาโปรดคือ กลุ่มปัญจวัคคีย์ที่เมืองพาราณสี ซึ่งเคยทำหน้าที่ปรนนิบัติพระองค์มาก่อน ในตอนแรก พวกปัญจวัคคีย์ ทำท่าทีกระด้างกระเดื่อง ไม่ยอมต้อนรับพระองค์ พระองค์ได้ชี้แจงถึงความสำเร็จแห่งการรู้แจ้งสัจธรรมว่าอะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุแห่งทุกข์ จะดับทุกข์นั้นได้อย่างไร และองค์ธรรมแห่งการดับทุกข์เป็นอย่างไร จนโกณฑัญญะยินยอม พระองค์จึงทรงแสดงพระปฐมเทศนา ซึ่งหมายถึง การแสดงธรรมครั้งแรก หรือที่เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ และภายหลังจากการตรัสเทศนานี้ พระโกณฑัญญะเกิดดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบัน ต่อมาพระองค์ได้ทรงแสดงธรรมอื่น โปรดปัญจวัคคีย์อื่นอีก 4 องค์ จนทำให้ได้เป็นพระโสดาบันทั้งหมด หลังจากนั้นพระองค์ได้แสดงธรรมเทศนาชื่อ อนันตลักขณสูตร ผลปรากฏว่า พวกปัญจวัคคีย์ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น จากนั้นพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพระยสะและพวกอีก 54 รูป จนทั้งหมดได้เป็นพระอรหันต์ ขณะนั้นในพรรษาแรกของพระองค์ จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นถึง 60 องค์ นับว่าเป็นกำลังที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่ศาสนา จากนั้น พระองค์ทรงให้อุดมการณ์การเผยแผ่เป็นปฐมพจน์ว่า

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราหลุดพ้นจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ และของมนุษย์ แม้พวกเธอก็ได้หลุดพ้นจากบ่วงทั้งปวงทั้งของทิพย์และของมนุษย์เช่นกัน พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์ และความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่อุฎ และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าไปทางเดียวกัน 2 รูป จงแสดงธรรมให้งามใน

เบื้องต้น ในท่ามกลางและในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและ
 พยัญชนะให้ครบถ้วนบริบูรณ์ สัตว์ทั้งหลายผู้มีฐิติคือกิเลสในจักขุเพียงเล็กน้อยมีอยู่ แต่
 เพราะโทษที่ยังไม่ได้สดับธรรม จึงต้องเสื่อมจากคุณที่พึงจะได้รับ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้รู้
 ทัวถึงธรรมมีอยู่ แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม (พระไตรปิฎก
 ฉบับหลวง เล่ม 4, 2525: 32)

จากที่กล่าวมา ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งเป็น
 การกระทำหน้าที่สืบทอดพระศาสนาให้คงอยู่ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

จุดเริ่มต้นการส่งพระธรรมทูตออกเผยแผ่ศาสนา

หลังจากพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จสิ้น พระสงฆ์สาวกทั้งหลายมีพระ
 มหากัสสปเถระเป็นประธานได้ประชุมปรึกษารื้อกันเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของพระศาสนาใน
 อนาคต และนำถ้อยคำของหลวงตาสุภัททะที่กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยขึ้นมาปรารภในที่ประชุม
 เพื่อหาทางรักษาพระธรรมวินัยให้อยู่สืบทอดแก่นุชนุชน ประธานในที่ประชุมจึงได้ชักชวนภิกษุ
 ทั้งหลายให้เกิดความอุตสาหะในอันที่จะทำสังคายนาพระธรรมวินัย ในที่ประชุมจึงมีมติเป็นเอก
 ฉันทให้พระมหากัสสปเถระเป็นประธานในการทำสังคายนาต่อไป

การสังคายนาครั้งที่ 1

กระทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้ว 3 เดือน ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภาระ เมือง
 ราชคฤห์ ประชุมพระอรหันต์ 500 รูป มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ปรารภเหตุที่หลวงตาสุภัททะ
 กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย พระมหากัสสปะเป็นผู้ถาม พระอุบาลีเถระเป็นผู้ตอบพระธรรมวินัย
 พระอานนทเถระเป็นผู้ตอบพระธรรม ใช้เวลาทำ 7 เดือน จึงเสร็จและตลอดเวลาได้รับความอุปถัมภ์
 จากพระเจ้าอชาตศัตรูกษัตริย์แห่งกรุงราชคฤห์

การสังคายนาครั้งที่ 2

กระทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้ว 100 ปี ณ วาลีกคาม เมืองไพศาลี ประชุมพระอรหันต์ 700 รูป มีพระยสกาณทับุตรเป็นประธาน พระเวตเถระเป็นผู้ถาม พระสัพพกามีเป็นผู้ตอบ บรรณเหตุที่ภิกษุวัชชีบุตรประพฤติด้อยอ่อนแสดงวัตถุ 10 ประการคัดค้านพระธรรมวินัยใช้เวลาทำ 8 เดือนจึงจะเสร็จ และตลอดเวลาได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้ากาลาโศกราช กษัตริย์เมืองไพศาลี

การสังคายนาครั้งที่ 3

กระทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้ว 234 ปี ณ อโศการาม เมืองปาฏลีบุตร ประชุมพระมหาเถระจำนวน 1,000 รูป มีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานและเป็นผู้ถาม มีพระมัชฌันติกเถระกับพระมหาเทวเถระเป็นผู้ตอบ พระเทพวิสุทธินุญจนกล่าวว่ามีพระภิกษุชาวเมืองปาฏลีบุตรทั้งหมดเป็นผู้ตอบ บรรณเหตุที่มีเดิรถียป์ลอมบวชในพระศาสนาเพื่อลาภสักการะ ใช้เวลาทำ 9 เดือน จึงเสร็จ และตลอดเวลาได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์เมืองปาฏลีบุตร

การทำสังคายนาทั้ง 3 ครั้งนี้ทำในประเทศอินเดียและเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นการทำสังคายนาที่ถูกต้องสมบูรณ์ ส่วนการทำสังคายนาในประเทศอื่นๆ ยังไม่เป็นที่ยอมรับ แต่ก็มีจุดหมายเดียวกัน คือ การรื้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ง่ายแก่การศึกษาเพื่อความมั่นคงถาวรแห่งพระธรรมวินัย (คณาจารย์สำนักพิมพ์เคียงเซียง, 2546: 355-357)

เป็นที่ปรากฏชัดว่า ภายหลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วนั้น ศาสนากับการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางการปกครองนั้น อำนาจต่างๆ ยังอิงกับธรรมะ ผู้มีอำนาจจะไม่ใช้อำนาจไปด้วยเหตุผลส่วนตัวหรือโดยยึดผลประโยชน์ของผู้ปกครอง หลักการทางศาสนาที่ยอมรับความชอบธรรมของผู้มีอำนาจหรือกษัตริย์ในการปกครองประเทศ ส่วนกษัตริย์ก็มีหน้าที่ในการอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองศาสนา ดังนั้นศาสนจักรและอาณาจักรจึงไม่มีการแยกกันแต่ส่วนก็เป็นเอกเทศของกันและกัน โดยเหตุที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาพระมหากษัตริย์ได้ดำเนินมาอย่างแน่นแฟ้นตลอด แม้ภายหลังพุทธกาลความสัมพันธ์ก็ยังมีอยู่คงเห็นได้จากหลักฐานในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยทุกครั้ง จะต้องมีกษัตริย์เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์

ดังกล่าวได้เด่นชัดในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ยังคงใช้รูปแบบเดิม คือ พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่โดยใช้มุขปาฐะ ครั้นมาถึงยุคนี้พระพุทธศาสนาได้แยกออกเป็นหลายนิกายแล้ว โดยเฉพาะที่เด่นชัดที่สุดหลังพุทธกาลพระพุทธศาสนาได้แตกแยกออกเป็น 2 นิกาย คือนิกายใหญ่ ได้แก่ เถรวาทกับอจารีวาท หลังจากการสังคายนาครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 100

จุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชคือ พระเจ้าอโศกมหาราชนั้นได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและเปลี่ยนการขยายอำนาจด้วยศาสตราวุธมาเป็นธรรมาวุธโดยอาศัยพระราชอำนาจของพระองค์ในการใช้นโยบาย “ธรรมวินัย” ซึ่งวิธีการต่างๆ ของพระองค์เริ่มต้นด้วย

1. การบำรุงพระพุทธศาสนาและปฏิสังขรณ์พร้อมทั้งสร้างวัดวาอารามขึ้นมาเป็นอย่างมาก พร้อมทั้งอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 ทำให้พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นเผยแผ่ไปได้กว้างไกลมาก เพราะผู้นำประเทศนั้นให้การสนับสนุน และให้การอุปถัมภ์ดูแลอย่างแท้จริง

2. ทรงอาราธนาให้พระสงฆ์ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 3

3. ทรงประกาศนโยบายพระธรรมวินัยในราชอาณาจักร วิธีการนี้ถือว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง หลักพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการปกครองคือการปกครองที่เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย”

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นต่อมาได้กลายเป็นแบบอย่างแก่ประเทศต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา แม้ว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเจริญรุ่งเรืองแพร่หลายในประเทศไทยแล้วก็ตาม พระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของไทยแทบทุกพระองค์ก็ได้ทรงปฏิบัติและเจริญรอยตามแบบอย่างของพระเจ้าอโศกมหาราชมาโดยตลอดทุกพระองค์ทุกสมัยรัชกาล (พระมหาบุญเลิศ ชุ่มมทสุลี, 2543: 50-55)

การส่งพระธรรมทูตประกาศศาสนา

ภายหลังจากทำสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จลง พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระผู้เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ดำริที่จะส่งพระธรรมทูตไปประกาศพระศาสนาในนานาอารยประเทศ จึงได้รับความร่วมมือจากพระเจ้าอโศกมหาราช และได้จัดพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหัวหน้าพระธรรมทูต 9 สาย ส่งไปประกาศพระศาสนาในประเทศต่างๆ ดังนี้

สายที่ 1 พระมัชฌันติกเถระ ไปแคว้นกัสมิระและคันธาระ (ปัจจุบันคือแคว้นแคชเมียร์และอัฟกานิสถาน)

สายที่ 2 พระมหาเทวเถระ ไปแคว้นมหิสกะ (ปัจจุบันคือแคว้นมัทราส ทางใต้ของชมพูทวีป ติดต่อกับไมซอร์)

สายที่ 3 พระรักขิตเถระ ไปแคว้นนวนวาสิ (ปัจจุบันคืออินเดียใต้จังหวัดकर्ณาฏ)

สายที่ 4 พระธัมมรักขิตเถระ ไปแคว้นอปรันตะ (ปัจจุบันคือคุชราฐที่ตั้งของเมืองบอมเบย์)

สายที่ 5 พระมหาธัมมรักขิตเถระ ไปแคว้นมหารัฐ (ปัจจุบันคือแคว้นมหาราษฏร์)

สายที่ 6 พระมหารักขิตเถระ ไปแคว้นโยนกประเทศ (ปัจจุบันคือเขตบาคเตรียในเปอร์เซีย)

สายที่ 7 พระมัชฌิมเถระ ไปหิมวันตประเทศ (ปัจจุบันคือแถบเนปาล)

สายที่ 8 พระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ ไปสุวรรณภูมิ (ปัจจุบันคือดินแดนไทย มอญพม่า)

สายที่ 9 พระมหินทเถระ ไปลังกาทวีป (ปัจจุบันคือประเทศศรีลังกา)

พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ในประเทศไทย ตั้งแต่ทำสังคายนาครั้งที่ 3 โดยอาศัยพระมหาเถระ 2 รูป คือ พระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นผู้นำมาเผยแพร่ ณ สุวรรณภูมิ ปัจจุบัน ได้แก่บริเวณประเทศไทย พม่าและมอญ และพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยจนปัจจุบันนี้

สังคายนาครั้งที่ 4

กระทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้ว 236 ปี ณ อุปลาคาม เมืองอนูราชบุรี ประเทศลังกา ประชุมสงฆ์ 68,000 รูป มีพระมหินทเถระเป็นประธานและเป็นผู้ถาม มีพระอริน္ณเถระเป็นผู้ตอบ ปรรากเหตุที่จะประดิษฐานพระศาสนาให้มั่นคงในลังกาทวีป ใช้เวลาทำนานถึง 10 เดือนจึงเสร็จ ตลอดเวลานั้นได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ

สังคายนาครั้งที่ 5

กระทำเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้ว 450 ปี ทำ ณ อาโลกเลนสถานมถัชนบท ประเทศลังกา ประชุมสงฆ์ 1,000 รูป มีพระพุทธทศตะเป็นประธานและเป็นผู้ถาม มีพระมหาติสสะเป็นผู้ตอบ ปรรากเหตุที่พระสงฆ์ 2 ฝ่ายจะแตกแยกกัน และควรที่จะจาริกพระพุทธพจน์เป็นอักษรลงในใบลาน เพื่อเป็นหลักฐาน เพราะในกาลต่อไปภิกษุอาจจะจำพระพุทธพจน์ได้ไม่หมดและไม่ถูกต้อง ใช้เวลาทำอยู่ 1 ปีจึงเสร็จ ตลอดเวลาได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้าวิภูคามนือภย (คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2546: 357-360)

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย

หลังจากที่พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่จากประเทศศรีลังกาเข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างมั่นคงในสมัยสุโขทัย โดยพ่อขุนรามคำแหงได้ส่งทูตไปอาราธนาคณะพระภิกษุไทยซึ่งไปศึกษาที่ประเทศศรีลังกาแล้วมาตั้งสำนักอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่สุโขทัย ภายหลังจากพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทยและคนไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ปรากฏว่า พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์มีแต่ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภ์และเป็นพุทธศาสนิกชนมาโดยตลอด พระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ได้ทรงดำเนินพระราชภารกิจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามแบบอย่างของพระเจ้าอโศกมหาราช และได้ปรากฏเด่นชัดมาโดยตลอด

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย กล่าวได้ว่าทั้งพ่อขุนรามคำแหงและพระเจ้าลิไทได้ทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภก ส่งเสริมและสนับสนุนให้ข้าราชการ ประชาชน นับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วยพระองค์เองจึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนั้นเป็นไปอย่างกว้างขวางและเป็นปึกแผ่น แต่เนื่องจากในสมัยสุโขทัยเป็นระยะแรกของการนำเอาพระพุทธศาสนานิกายลัทธิวาทนิกเข้ามาเป็นศาสนาประจำชาติ ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคนี้ จึงยังมีรูปแบบที่ไม่แน่นอน เพราะพระภิกษุที่มีความรู้แตกฉานด้านพระพุทธศาสนามีจำนวนน้อย วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมุ่งเผยแผ่พุทธธรรมไปสู่พระมหากษัตริย์แล้วจึงเผยแผ่มาสู่ข้าราชการบริพาร และประชาชนในภายหลัง ส่วนการสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา การจัดระบบการศึกษาธรรมะของพระสงฆ์ ตลอดจนระบบการปกครองของคณะสงฆ์ เป็นส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยสุโขทัยนั้นเป็นการออกไปหาประชาชนและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เข้าถึงจิตใจประชาชนจนกระทั่งหยั่งรากลึกกลงในสังคม มีวัดและพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้น จากจุดนี้เองที่เกิดการตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นสถาบันหนึ่งของสังคม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงศรีอยุธยา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเมืองไทยสมัยอยุธยา โดยทั่วไปแล้วนิยมใช้รูปแบบและวิธีการดั้งเดิม กล่าวคืออาศัยพระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์และควบคุมนโยบาย การพัฒนากิจกรรมคณะสงฆ์และศาสนจักรอิงกันอยู่กับอาณาจักรทุกยุคทุกสมัย เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ได้ให้คำตอบแก่เราเป็นอย่างดีว่าสมัยใดพระมหากษัตริย์ทรงสนพระทัยในการศาสนา ส่งเสริมกิจการทางศาสนาด้วยดี สมัยนั้นพระพุทธศาสนาก็เจริญรุ่งเรือง ในทางตรงกันข้าม หากพระมหากษัตริย์ไม่ทรงสนพระทัยในการพระศาสนา กิจการทางพระพุทธศาสนาก็มักตกต่ำและไม่เจริญรุ่งเรืองเท่าที่ควร

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบดังกล่าวมักปรากฏออกมาในรูปแบบของการเทศน์เป็นหลักและต้องเป็นการเทศน์แบบเป็นพิธีกรรมคือมีมนต์ให้ขึ้นธรรมมาสน์ มีการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม แล้วพระสงฆ์จะเทศน์โดยการอ่านไบลานเป็นท่วงทำนองเทศน์อย่างเป็นทางการและมี

รูปแบบตายตัวตั้งแต่เริ่มต้น เนื้อเรื่องและตอนจบ ส่วนวิธีการเผยแพร่โดยอ้อมนั้นจะแฝงมาในรูปแบบของการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เช่น วัตถุอาราม โบสถ์ วิหารและการใช้วัดเป็นสาธารณสถาน สำหรับให้บริการประชาชนในด้านต่างๆ เช่น เป็นโรงเรียน โรงพยาบาล ที่พัก สโมสร ที่ประชุม เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจสังคมและการเมืองและการศึกษาของประชาชนในยุคนั้นๆ ยังไม่เอื้ออำนวยต่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเดิมอยู่ วิธีการดั้งเดิมดังกล่าวจึงมักใช้ได้อยู่ทุกยุคทุกสมัย

รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งในสมัยอยุธยา คือ การสอดแทรกธรรมะของพระพุทธเจ้าไปยังประชาชนในรูปวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาจึงเกิดวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาในยุคนี้นี้หลายเรื่อง ที่สำคัญได้แก่ นันโทปนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง ปุณโณวาทคำฉันท์ และพระราชปจฉาถามคณะสงฆ์ เป็นต้น

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงธนบุรี

สืบเนื่องจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อปี พ.ศ. 2310 จึงมีผลทำให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องหยุดชะงักลงโดยสิ้นเชิง เพราะหลักฐานต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา วัตถุอาราม ศาสนสถานและพระไตรปิฎกได้รับความเสียหายเป็นอันมาก ดังนั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินได้กู้เอกราชเป็นผลสำเร็จแล้ว จึงโปรดให้ดำเนินการปรับปรุงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาใหม่ทันที เริ่มจากการเข้มงวดในเรื่องศีลและวินัยของพระสงฆ์ก่อน นอกจากนี้ได้มีการปรับปรุง ปฏิสังขรณ์ และสร้างวัตถุอาราม ตลอดจนศาสนสถานต่างๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยนี้จึงไม่มีความก้าวหน้าจะมุ่งเน้นไปในด้านงานฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และงานปฏิสังขรณ์เป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามในส่วนกิจการทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ทรงเอาพระทัยใส่ทำนุบำรุงเท่าที่มีโอกาส คราวใดที่มีโอกาสก็ต้องจับงานด้านฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นทันที ดังจะเห็นได้จากเมื่อเสด็จไปทรงปราบหัวเมืองต่างๆ หากมีช่องทางก็จะนำเอาการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ และเมื่อสร้างกรุงเสร็จก็โปรดให้อาราธนาพระสงฆ์ที่มีศีลาจารวัตรดีงามจากที่ต่างๆ เข้ามาพำนักตามวัดต่างๆ ที่ได้ทรงสร้างขึ้นหลายวัดในกรุงธนบุรี และได้รวบรวมพระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่างๆ เข้ามาคัดลอกจำลองไว้เพื่อสร้างเป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวงสำหรับพระนคร

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ 1-4 สถานการณ์พระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นๆ ก็ยังไม่มีอะไรแตกต่างไปจากเดิมเหมือนกับยุคที่ผ่านมา ได้มีการรวบรวมและสังคายนาพระไตรปิฎก ตลอดจนการสนับสนุนการศึกษา มีการจัดสอนพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งถือว่าเป็นราชกิจส่วนหนึ่งของพระมหากษัตริย์ที่ปฏิบัติสืบๆ กันมา ในรัชกาลที่ 4 อาจจะมีการปรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบ้าง เช่น การเทศน์ก็มีการเทศน์ด้วยปากเปล่า และก็ใช้สำนวนธรรมดาที่ฟังแล้วเข้าใจง่าย เน้นการนำมาปฏิบัติตามได้ตามวิถีชีวิตประจำวัน สมัยรัชกาลที่ 5-8 เป็นสมัยที่มีรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลากหลายขึ้น ไม่เน้นการสร้างวัด แต่จะเน้นการพัฒนาที่ตัวบุคคล คือ มีการพัฒนาการศึกษา เช่น การสร้างโรงเรียน การจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น รูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนี้สรุปได้ ดังนี้

1. มีการชำระพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ 1
2. มีการนิพนธ์และแต่งหนังสือธรรมะขึ้นมาหลายเล่มในสมัยรัชกาลที่ 2
3. มีการออกหนังสือวารสารเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
4. มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกสยามรัฐเป็นอักษรไทยจนจบบริบูรณ์
5. มีการสนับสนุนให้มีการแต่งหนังสือธรรมะในรูปแบบต่างๆ
6. มีการจัดแปลและพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสมบูรณ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2500 (พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสุตฺติ, 2543: 50-55)

จุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก¹ (ป.อ. ปยุตฺโต)(2545: 4-9) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทุกคนขึ้น โดยมุ่งเน้นถึงกลุ่มคนที่มีความวุ่นวาย หรือความทุกข์ทั้งหมด พระพุทธศาสนาจะเน้นที่หลักธรรม คำสอนเพื่อให้เนื่อกคิดถึงถึงสาเหตุแห่งความทุกข์ ให้หยุดพิจารณาหลักธรรมตามเหตุผลที่เป็นจริง โดยอาศัยหลักของศรัทธาคือความเชื่อแต่มีใจเชื่ออย่างงมงาย ให้เชื่อด้วยหลักแห่งเหตุผลตามความเป็นจริง เช่น ในเรื่องของอริยสัจ 4 ข้อที่ว่าทุกข์ ให้รู้ว่านี่คือทุกข์ เมื่อรู้แล้วให้เนื่อกถึงสาเหตุที่ทำให้ทุกข์ เกิดให้พิจารณาถึงความดับทุกข์และวิธีการแก้ทุกข์ สิ่งเหล่านี้เมื่อคิดถึงเหตุผลได้แล้ว จุดแห่งปัญญาทั้งหลายก็จะเกิดตาม นี่คือหลักแห่งจินตามยปัญญาอันเป็นปัญญาที่เกิดจากการเนื่อกคิดถึงเหตุผล พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นจุดแห่งความคิดมากมายโดยอาศัยศรัทธาเป็นตัวพื้นฐานและมีปัญญาเป็นผลที่เกิดตามมา จุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็นหัวข้อดังนี้

1. พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม สอนให้มนุษย์พึ่งตนเอง ฝึกหัด และอบรมพัฒนาตนเอง โดยเน้นในเรื่องของศรัทธาและการใช้ปัญญา ไม่หวังพึ่งพาสิ่งภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้าสูงสุดหรือเทวดาใดๆ

1.1 การพัฒนาศรัทธา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณา ให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกทาง ไม่ให้เชื่อถึอย่างงมงายไร้เหตุผล พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักความเชื่อไว้ 10 ประการ ซึ่งต่อมาได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก เป็นพระสูตรหนึ่งชื่อว่า “เกสปุตตสูตร” หรือบางครั้งเรียกว่า “กาลามสูตร” เนื้อความในกาลามสูตรนี้เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาเป็นหลักในการคิดพิจารณาหาเหตุผลก่อนที่จะเชื่ออะไรง่ายๆ หลักที่ควรนำมาพิจารณาก่อนจะเชื่อถึมีดังนี้

1.1.1 อย่าเชื่อเพียงเพราะได้ยินได้ฟังตามๆ กัน

1.1.2 อย่าเชื่อเพียงเพราะการถึสื่บๆ กันมา

¹ ปัจจุบันเป็นพระพรหมคุณาภรณ์

- 1.1.3 อย่าเชื่อเพียงเพราะข่าวที่เล่าต่อกัน
- 1.1.4 อย่าเชื่อเพียงเพราะอ้างว่ามีอยู่ในตำนานหรือคัมภีร์
- 1.1.5 อย่าเชื่อเพียงเพราะตามหลักตรรกศาสตร์หรือนิกเดาเอา
- 1.1.6 อย่าเชื่อเพียงเพราะด้วยการคาดคะเน
- 1.1.7 อย่าเชื่อเพียงเพราะด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล
- 1.1.8 อย่าเชื่อเพียงเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน
- 1.1.9 อย่าเชื่อเพียงเพราะเห็นว่าผู้พูดเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ
- 1.1.10 อย่าเชื่อเพียงเพราะนับว่าท่านนี้เป็นครูของเรา

1.2 การพัฒนาปัญญา ปัญญา คือ ความรอบรู้ ความฉลาดอันเป็นผลมาจากการเรียนและคิด บ่อเกิดแห่งปัญญามี 3 ประการ คือ

1.2.1 สุตมยปัญญา สุตะ แปลว่า ฟัง การฟังการเป็นการเพิ่มพูนสติปัญญาได้อย่างหนึ่ง แต่จะได้ผลดีต้องตั้งใจฟัง

1.2.2 จินตามยปัญญา จินตะ แปลว่า คิด การเรียนนั้นถ้าเพียงแต่ฟังหรืออ่านเฉยๆ ไม่ใช้ความคิดพิจารณา ความรู้ที่ได้ก็ไม่แตกฉาน เป็นเพียงรู้เท่าตำรา ต้องอาศัยการคิดพิจารณาหาเหตุผลเปรียบเทียบด้วยจึงจะมีความรู้กว้างขวาง การพิจารณาปัญญาให้กว้างขวาง และคิดได้ลึกซึ้งนั้น ต้องรู้จักวิธีคิดหรือคิดถูกวิธี เอาความรู้ที่ได้จากการฟัง การอ่าน การเล่าเรียนมาเป็นพื้นฐานแล้ว คิดพิจารณาให้รอบคอบ การคิดพิจารณาโดยใช้ปัญญาให้เข้าใจคุณค่า มองเห็นผลดี ผลเสีย ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า “โยนิโสมนสิการ” คือ การพิจารณาโดยแยบคาย พิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริง โดยสืบค้นหาเหตุไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุที่แท้มีการแยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรือตริตระองให้รู้ว่าอะไรคืออะไร

1.2.3 ภวานามยปัญญา ภวานา แปลว่า การทำให้เกิดขึ้น การฝึกอบรม ภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรม เจริญปัญญาให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนมีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติมากกว่าการเรียนทางทฤษฎีแต่ขาดการปฏิบัติ2. พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมตน การพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ

2. พุทธศาสนานำการฝึกอบรมตน การพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ

2.1 การฝึกอบรมตน พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมตนเป็นอย่างมาก การปฏิบัติธรรมะทุกอย่างในพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาล้วนเป็นการฝึกอบรมตนทั้งสิ้น หลักธรรมที่เกี่ยวกับการฝึกอบรมตนมีหลายข้อ เช่น ภาวนา ทมะ สิกขา

2.1.1 ภาวนา แปลว่า ทำให้เกิดให้มีขึ้น ทำให้มีให้เป็นขึ้น หมายความว่าอะไรที่ยังไม่มีก็ทำให้มีขึ้น อะไรที่ยังไม่เป็นที่ทำให้เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึง การฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมให้เกิดขึ้น เช่น การฝึกอบรมจิตให้เป็นสมาธิ การฝึกอบรมจิตให้มีเมตตา เป็นต้น

2.1.2 ทมะ แปลว่า การฝึก หมายถึง การฝึกปรับปรุงตน การรู้จักข่มจิต ข่มใจ บังคับควบคุมตนเองได้ไม่พูดไม่ทำอะไรไปตามอารมณ์แต่พูดและทำตามเหตุผลที่พิจารณาแล้วว่าดีมีประโยชน์

2.1.3 สิกขา แปลว่า การศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมมี 3 อย่าง รวมเรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล ควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิต คือ การฝึกสมาธิ และอธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา

พระพุทธศาสนาเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ฝึกฝนได้ตั้งแต่ยังมีสัญชาตญาณป่าเถื่อนไปจนกระทั่งเป็นพระอรหันต์ชั้นสูงสุด คือ พระพุทธเจ้า

2.2 การพึ่งตนเอง พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักพึ่งตนเอง หวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำ และรู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง อย่าไปหวังพึ่งปัจจัยภายนอก เพราะปัจจัยภายนอกนั้นไม่แน่นอน มีพระพุทธรูปหลายบาทที่สอนให้พึ่งตนเอง เช่น อดตฺตา หิ อดตฺโน นาโถ : ตนเป็นที่พึ่งของตน โก หิ นาโถ ปโร ลียา : คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ตุมฺเหหิ กิจฺจ อาตปฺป : ความเพียรพยายามเป็นหน้าที่ที่ท่านทั้งหลายต้องทำเอง อกฺขาโร ตถาคตา : ตถาคต เป็นแต่ผู้บอกทาง

หลักคำสอนเรื่องพึ่งตนเองนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้เรามีความเพียรพยายามในการที่จะประพฤติตนให้เป็นคนดี ทำความดียิ่งขึ้นและปรับปรุงตนเองให้มีความสามารถยิ่งขึ้น จุดมุ่งหมาย

จะบรรลุขั้นนั้นขึ้นอยู่กับตัวเราเอง ครูอาจารย์หรือศาสนา เป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางให้เท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติเราต้องช่วยเหลือตัวเองด้วยการปฏิบัติเอง

2.3 การมุ่งอิสรภาพ อิสรภาพในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลส คำที่ใช้ในทางธรรมที่หมายถึงอิสรภาพนี้ได้แก่คำว่า วิมุตติ หรือ วิโมกข์ หรือ โมกษะ ทั้ง 3 คำนี้ แปลว่า ความหลุดพ้นจากกิเลส หมายถึง นิพพาน คือ การดับกิเลสและกองทุกข์เป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา (ฉฐุภินันท์ ปรภคยสันตสิสุข, 2547: 36)

การปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลสต้องอาศัยปัจจัย (เหตุที่ให้ผล เหตุอันเป็นทางให้เกิดผล) หลายอย่าง ปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งก็คือ ความรู้หรือปัญญาลำดับขั้นของการฝึกอบรมตน การที่จะบรรลุวิมุตติได้นั้นต้องอาศัยปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญและอาศัยองค์ประกอบเสริมอีก 4 อย่าง รวมเรียกว่า พละ 5 อันได้แก่ (คณาจารย์สำนักพิมพ์เชียงใหม่, 2546: 97)

- 2.3.1 ศรัทธา ความเชื่อ เชื่อมั่นว่าตนมีกำลังที่จะทำและเชื่อมั่นว่าตนทำได้
- 2.3.2 วิริยะ ความเพียร มีมานะบากบั่นไม่ทอดทิ้งเมื่อเจออุปสรรค
- 2.3.3 สติ ความระลึกได้ มีความรอบคอบ ไม่ประมาท
- 2.3.4 สมาธิ ความตั้งใจมั่น จิตที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว แน่วแน่
- 2.3.5 ปัญญา ความรอบรู้ ให้รู้เท่าทันแล้วจัดการปัญหาได้

ธรรมทั้ง 5 ประการรวมเรียกว่า พละ 5 คือ ธรรมอันเป็นกำลัง 5 อย่าง อันเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมอิสรภาพให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมนั้น นอกจากนี้ ธรรมทั้ง 5 ยังสามารถกำจัดธรรมที่เป็นข้าศึกได้ คือ ศรัทธา สามารถกำจัด ความไม่เชื่อและความลังเลสงสัย วิริยะ สามารถกำจัดความเกียจคร้านได้ สติสามารถกำจัดความประมาทเลินเล่อได้ สมาธิ สามารถกำจัดเครื่องกั้นจิตไม่ให้ขึ้นสู่ความดีได้ และสุดท้าย ปัญญาสามารถกำจัดความไม่รู้และความหลงได้ (คณาจารย์สำนักพิมพ์เชียงใหม่, 2546: 98)

วิธีการเผยแพร่ธรรมะแห่งองค์ศาสดา

พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ปราชญ์ได้ขนานถวายและพุทธศาสนิกชนนิยมกล่าวเรียกเสมอคือ คำว่า พระบรมศาสดา หรือ พระบรมครู ซึ่งแปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม หรือ ผู้เป็น

ยอดของครู ในภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติว่า สุตตา เทวมนุสสุสานิ แปลว่า พระศาสดาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระคุณว่า อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ แปลว่า เป็นสารถีฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามเหล่านี้สื่อแสดงความหมายอยู่ในตัวว่าปราชญ์และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชาและยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็นนักการสอนและนักการเผยแผ่ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนและการเผยแผ่ธรรมะ และได้ทรงประสบความสำเร็จในงานนี้เป็นอย่างดี จึงสามารถพิจารณาจากเหตุผลดังต่อไปนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545: 1-3)

1. พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในยุคที่ชมพูทวีปเป็นถิ่นนักปราชญ์เต็มไปด้วยศาสตราจารย์เจ้าลัทธิต่างๆ เป็นอันมาก แต่ละท่านล้วนมีชื่อเสียงและมีความสามารถ ผู้ที่มาเผชิญพระองค์นั้น มีทั้งมาดีและมาร้าย มีทั้งที่แสวงหาความรู้ มาลองภูมิ และต้องการมาข่มปราบ แต่พระองค์สามารถประสพชัยชนะในการสอน จนมีพระนามนำเด่นมาถึงปัจจุบัน

2. คำสอนของพระองค์นั้นขัดแย้งกับคำสอนในศาสนาเดิมและขัดแย้งกับความเชื่อความประพฤติปฏิบัติที่แพร่หลายอยู่ในสังคมสมัยนั้น เช่น การทำลายความเชื่อถือเรื่องวรรณะ เป็นต้น ทรงจัดตั้งระบบคำสอนและความเชื่อถืออย่างใหม่แก่สังคม การกระทำเช่นนี้ให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางย่อมเป็นงานที่ยากยิ่ง

3. ขอบเขตงานสอนของพระองค์กว้างขวางมาก ทั้งโดยเรื่องสถานที่และระดับชั้นชั้นในสังคม พระองค์ต้องเสด็จไปสั่งสอนในหลายถิ่นหลายแคว้น พบคนทุกชั้นในสังคม ซึ่งมีระดับความเ็นอยู่ความเชื่อถือการศึกษาอบรม นิสัยใจคอและสติปัญญาที่แตกต่างกันแต่พระองค์ก็ทรงสามารถสอนคนเหล่านั้นให้เข้าใจได้และยอมเป็นศิษย์ของพระองค์ นับแต่พระมหากษัตริย์ตลอดจนชาวบ้านธรรมดา

4. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เจริญมาได้นับเป็นพันๆปี แพร่หลายเป็นที่นับถืออยู่ในประเทศต่างๆ และคณะสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันใหญ่และสำคัญในสังคมดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ สิ่งเหล่านี้สามารถเป็นเครื่องยืนยันถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์อย่างไม่ต้องอธิบาย

เมื่อทุกสิ่งเป็นประจักษ์พยานตามเหตุผลที่กล่าวมาแล้วทั้ง 4 ข้อนั้น จึงขอมชวนให้พิจารณาสืบค้นต่อไปถึงวิธีการเผยแผ่ของพระองค์ และเมื่อได้ทำการศึกษาพอสมควรแล้วจึงสามารถสรุปได้

ว่า พระพุทธองค์นั้นทรงทำการเผยแผ่ธรรมะแก่บุคคลทุกคนชั้น ไม่ว่าจะเป็พระมหากษัตริย์หรือกระทั่งชาวบ้านทั่วไปด้วยวิธีการสอนเป็นหลัก และจากวิธีการสอนที่พระองค์ทรงใช้เป็นหลักใหญ่นี้ พระองค์ได้ทรงทำการสอนแบบมีแนวทาง เปรียบได้กับการใช้เบ็ดตกปลา แทนที่จะให้แหหวานลุ่มลงไปใต้น้ำซึ่งไม่สามารถกำหนดให้บุคคลใดลวงรู้ธรรมะอย่างลึกซึ้งได้ (พระมหาวิฐานวโร, 2545: 11) และการเผยแผ่ธรรมะด้วยวิธีการสอนของพระองค์นั้นพระองค์ได้ทรงวางหลักอันจะเป็นแนวทางให้การสอนของพระองค์เกิดประสิทธิผล โดยแบ่งเป็นหัวข้อต่างๆ อันได้แก่ วิธีในการสอน สติในการสอน กลวิธีและอุบายประกอบการสอน ดังนี้

1. พระองค์ทรงมีวิธีการสอน วิธีการสอนที่พระองค์ทรงใช้จะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับประเภทของบุคคลที่พระองค์ทรงสอน คือ

1.1 วิธีซักจ้ฉาหรือสนทนา สำหรับผู้ที่มาเฝ้าพระองค์และเป็นผู้ที่ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรม หรือยังไม่เลื่อมใสในศาสนา พระองค์ก็จะทรงใช้วิธีการสนทนาโดยพระองค์เป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาให้เข้าสู่ความเข้าใจในธรรมและนำไปสู่ความเลื่อมใสในที่สุด กระทั่งในหมู่สาวก พระองค์ก็ทรงส่งเสริมให้มีการสนทนาธรรมกัน ดังในมงคลสูตร ที่ว่า “กาเลน ฆมมสากัจฉา เอตมฺมจฺจล มุตตมํ - การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม”

1.2 วิธีบรรยาย พระองค์ทรงใช้วิธีนี้กับผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจหรือมีพื้นฐานในธรรมะอยู่บ้าง รวมถึงมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่บ้างแล้ว พระองค์จะทรงใช้วิธีนี้ในการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก เป็นกลุ่มที่มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม

1.3 แบบตอบปัญหา ผู้ที่มากถามปัญหาพระพุทธเจ้าก็มีหลายประเภท บ้างก็มากถามเพื่อคลายข้อข้องใจ เพื่อต้องการรู้คำสอนของพระพุทธเจ้า บ้างก็ถามเพื่อข่มใจให้จ่มุม เพื่อได้รับความอับอาย ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงมีวิธีการตอบที่แตกต่างกันออกไป

1.4 แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัจจจริงแล้วก็จะทรงตำหนิ ชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤดิ

ไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพุดติที่ดั่งงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์

2. พระองค์ทรงมีลีลาในการสอน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่พิเศษยิ่ง ดังนี้

2.1 สันตัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจุมมือไปดูเห็นกับตา

2.2 สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

2.3 สมุตเตชนา เข้าใจให้แกล้วกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นต่อความเหนื่อยยาก

2.4 สัมปหังสนา ชโลมใจให้ชุ่มชื่น ราเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง

3. พระองค์ทรงมีกลวิธีและอุบายประกอบการสอน หากพระองค์ทรงสั่งสอนอย่างเดียว อาจทำให้ประชาชนหรือพระสงฆ์เกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้นเพื่อให้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งมากยิ่งขึ้น พระองค์ทรงมีกลวิธีและอุบายในการสอน ดังนี้

3.1 การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ ช่วยให้จำแม่น เห็นภาพชัดเจน เข้าใจง่าย เกิดความเพลิดเพลินในการรับฟัง ไม่น่าเบื่อหน่าย ไม่ง่วงนอน ทำให้การเรียนการสอนมีรสชาติมากยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมาย จะเห็นได้จากการใช้คัมภีร์ต่างๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชกคกถึง 547 เรื่อง

3.2 การเปรียบเทียบด้วยอุปมา คำอุปมาช่วยทำให้เรื่องลึกซึ้งที่เข้าใจยากกลายเป็นเรื่องที่เข้าใจง่ายขึ้น มักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยรูปธรรม การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระองค์ทรงใช้มากที่สุด

3.3 ใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดขึ้นไว้เพื่อการสอน โดยเฉพาะเหมือนในปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบ โดยอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้อยู่

3.4 การทำเป็นตัวอย่าง เป็นวิธีการสอนที่ดีที่สุดโดยไม่ต้องกล่าวสอนด้วยวาจาแต่เป็นทำนองการสาธิตให้ดู พระพุทธเจ้าทรงกระทำเป็นตัวอย่างด้วยการเป็นผู้นำที่ดีและการมีพระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติ

3.5 การเล่นเกม เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาบวกกับปฏิภาณไหวพริบ ข้อนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ที่มีความรอบรู้ทุกด้าน บางครั้งผู้มาเฝ้าพระองค์ พูดด้วยคำพูดรุนแรง พระองค์ทรงอธิบายใหม่ให้เป็นเรื่องที่ดีงาม เป็นต้น

3.6 อุบายเลือกคนและปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ในการสั่งสอนคนแต่ละถิ่นหรือแต่ละหมู่คณะ มักทรงเริ่มต้นที่บุคคลผู้เป็นประมุข เช่นพระมหากษัตริย์หรือหัวหน้าของชนหมู่นั้นๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาได้ผลรวดเร็วและเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์ด้วย

3.7 การรู้จักจังหวะและโอกาส ในการเผยแผ่ศาสนาแก่คนส่วนใหญ่ พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วย เช่นในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆบูชาเมื่อหลังจากตรัสรู้ 1 ปี เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้นและเป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของคณะสงฆ์ก่อนที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

3.8 ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตายึดติดหา มานะ ทิฎฐิเสียให้น้อยที่สุดก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุดก็จะทำทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวว่าจะถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรโอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม มีพุทธพจน์ว่า “เรายอมฝึกคนด้วยวิธีอ่อนละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งอ่อนละมุนละไมและทั้งรุนแรงปะปนกันไปบ้าง”

3.9 การลงโทษและการให้รางวัล พระองค์ทรงชมเชยเพื่อให้ผู้ปฏิบัติดีมีใจ ในการทำความดี และเพื่อเป็นตัวอย่างแก่คนอื่น ๆ ส่วนการลงโทษจะมีทั้งทางธรรมและทาง วินัย ในทางพระวินัยถือว่ามิบบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้พระพุทธรเจ้า ทรงตราไว้ด้วยความเห็นชอบร่วมกันของคณะสงฆ์พร้อมทั้งมีบทกำหนดโทษไว้เสร็จ ส่วนในทาง ธรรม ภิกษุที่เหลือของจริง ๆ สอนไม่ได้ ก็กลายเป็นผู้ที่พระพุทธรเจ้าและเพื่อนพรหมจารีทั้งปวงไม่ถือ ว่าเป็นผู้ที่ควรจะว่ากล่าวสั่งสอนโดยวิธีนี้ถือว่าการลงโทษอย่างรุนแรงที่สุด

3.10 การแก้ปัญหาเฉพาะด้วยปฏิภาณ คือความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะครั้งคราวไป (พระธรรมปิฎก, 2545: 51-68)

จากหลักที่พระองค์ใช้เป็นแนวทางในการสอนที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นถึงคุณสมบัติของ พระพุทธรเจ้า ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2545: 31-32) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

- 1) พระองค์ทรงสอนสิ่งที่จริงและเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
- 2) พระองค์ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์
- 3) พระองค์ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้งโดยไม่หวัง ผลตอบแทน
- 4) พระองค์ทรงทำได้จริงอย่างที่สอนและเป็นตัวอย่างที่ดี
- 5) พระองค์ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใจลึกซึ้งสนิทสนมและพึงพอใจได้ ความสุข
- 6) พระองค์ทรงมีหลักการสอนและวิธีสอนยอดเยี่ยม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา

จุดมุ่งหมายของการออกบวชในพระพุทธศาสนานั้นก็คือการบำเพ็ญเพียรละกิเลสเพื่อความดับทุกข์ พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสาวก (ผู้สืบทอดศาสนา) ของพระพุทธเจ้า (ผู้เป็นศาสดา) นั้น นอกจากการปฏิบัติหน้าที่ด้วยการรักษาศิล ปฏิบัติกิจของศาสนาในด้านการปกครองคณะสงฆ์ และ ทำการศึกษาเล่าเรียนแล้ว หน้าที่โดยตรงประการหนึ่งคือการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้า ทรงค้นพบเพื่อเอื้อเพื่อแก่คนทั่วไปให้พบความจริงของชีวิต

และจากความหมายของคำว่า การสื่อสารตามที่ได้ทำการศึกษามานั้น ทำให้สามารถระบุได้ ว่า การเผยแผ่ธรรมะจัดเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง เนื่องจาก การสื่อสาร คือ การติดต่อกันระหว่างมนุษย์โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอเรื่องราวอย่างใดอย่างหนึ่งให้รับรู้ร่วมกันและเกิดการตอบสนองซึ่งกันและกัน โดยอาศัยเครื่องมือ ซึ่งก็คือภาษา และนอกจากนั้นการที่จะเรียกว่าการสื่อสารได้ ต้องมีองค์ประกอบครบถ้วนสมบูรณ์ ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ ผู้รับสาร และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการส่งสาร

กล่าวโดยสรุป การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้หรือ ให้การศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ โดยต้องผ่านกระบวนการของการสื่อสาร โดยทั่วไป คือ ต้องมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร มีผู้ฟังซึ่งถือเป็นผู้รับสาร มีสารหรือเนื้อหาธรรมะที่พระสงฆ์ต้องการจะถ่ายทอดไปยังผู้ฟัง โดยที่พระสงฆ์จะต้องเลือกสื่อหรือช่องทางการสื่อสารเพื่อให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ส่งสารนี้สามารถติดต่อถึงผู้รับสารได้ ซึ่งช่องทางนี้ก็มีหลายวิธีที่จะทำให้ผู้ส่งสารติดต่อกับผู้รับสาร แต่ละช่องทางนั้นก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และวิธีการในการเลือกใช้ ได้แก่ สื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้า(พูดแบบเห็นหน้า) สื่อบุคคลแบบไม่มีการเผชิญหน้า(พูดแบบไม่เห็นหน้า) สื่อการเขียน และสื่ออุปกรณ์

องค์ประกอบของการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ มีดังนี้

1. ผู้ส่งสาร ในที่นี้หมายถึง พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะ พระสงฆ์คือตัวแทนแห่งองค์ศาสดา ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนมาสู่ประชาชน จำทูล กองสาร(2545: 19-22) กล่าวถึงคุณสมบัติของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ควรปฏิบัติตนตามหลักสังฆคุณ 4 ประการ อันได้แก่

1.1 พระสงฆ์ควรเป็นผู้ปฏิบัติดี หมายถึง สามารถเป็นผู้ละกิเลส คือ โลก โกรธ หลง และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วยการรักษาศีล

1.2 พระสงฆ์ควรเป็นผู้ปฏิบัติตรง หมายถึง ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ไม่หวังประโยชน์ ไม่คุยโม้โอ้อวด

1.3 พระสงฆ์ควรเป็นผู้ปฏิบัติจนรู้แจ้ง หมายถึง มีความเพียรปฏิบัติต่อเนื่องจนถึงความหลุดพ้น (นิพพาน)

1.4 พระสงฆ์ควรเป็นผู้ปฏิบัติสมควร หมายถึง รู้กฎธรรมชาติของชีวิต รู้จักเหตุผล มีโยนิโสมนสิการ คือการคิดอย่างเป็นระบบและรอบคอบ และมีความเห็นชอบ คือรู้แจ้งในอริยสัจ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (2543: 73) ได้กล่าวว่า พระสงฆ์ควรมีหน้าที่ในการอนุเคราะห์คฤหัสถ์ในฐานะที่เป็นทิศเบื้องบน ได้แก่

- 1) พระสงฆ์ควรสอนให้บุคคลละเว้นจากความชั่ว
- 2) พระสงฆ์ควรแนะนำสั่งสอนให้บุคคลตั้งอยู่ในความดี
- 3) พระสงฆ์ควรอนุเคราะห์บุคคลด้วยความปรารถนาดี
- 4) พระสงฆ์ควรให้บุคคลได้ฟัง ได้รู้ในสิ่งที่บุคคลยังไม่เคยได้รู้ ไม่เคยได้ฟัง
- 5) พระสงฆ์ควรชี้แจงอธิบายหรือทำสิ่งที่บุคคลเคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น
- 6) พระสงฆ์ควรบอกทางสวรรค์ หมายถึง สอนวิธีดำเนินชีวิตให้มีความสุข ความเจริญ

ในส่วนของการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะนั้น ผู้ส่งสารไม่ว่าจะเป็นตัวพระสงฆ์หรือฆราวาสเองต่างก็ควรเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ตนจะนำเสนอ และควรมีทักษะทางด้านวจนะภาษาหรือการใช้ถ้อยคำ รวมถึงทักษะทางด้านอวจนะภาษา อันได้แก่ กิริยาท่าทาง ลีลาจังหวะการพูด ฯลฯ เนื่องจากการสื่อสารเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกันระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร ดังนั้นทักษะต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม

สมาน งามสนิท (2537: 93-95) กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้ส่งสารตามแนวทางแห่ง พุทธะ จำแนกตามที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม 11 ข้อ 221 หน้า 22 ไว้ว่า ผู้ส่งสารควรมีคุณสมบัติตามหลักธรรมว่าด้วยเรื่อง สัมปปริสธรรม 7 ประการ ดังนี้

1) ชัมมัณฺณุตตา รู้ธรรมะ คือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้ง แหวงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

2) อัถตฺถิณฺณุตตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน (Goal Oriented)

3) อัถตฺถิณฺณุตตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่ พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้วจะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้เป็นอย่างดี ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดีจะเป็นคนที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณญาณที่สุ่มรอบคอบ มีเหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4) มัตตฺถิณฺณุตตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไปผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไป หรือน้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ส่งสาร

5) กาลิณฺณุตตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควร ไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสารแม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือ การสื่อสารมวลชนย่อมมีประสิทธิภาพลดลง

6) ปริสฺติณฺณุตตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสารหรือ กลุ่มเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเท่านั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น เพราะพระองค์รู้แจ้งแหวงตลอดเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมาย จึงทำให้การเผยแผ่พุทธธรรมของพระองค์ประสบความสำเร็จ

7) บุคคลปโรปรัญญา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าผู้รับสารแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีจิตอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยแค่ไหน เพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้

นอกจากนี้ พระสงฆ์ผู้เป็นธรรมกถึกหรือนักเทศน์ผู้แสดงธรรมนั้น ต้องดำรงตนอยู่ในคุณธรรม 5 ประการก่อนการแสดงธรรมจึงจะมีผลมาก (คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2546: 93-94)

1) แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดใจขาดความ คือ นักเทศน์ที่ดีต้องรู้จักรักษาเวลาในการแสดงธรรมให้เป็นประโยชน์ ถ้ามีเวลามากก็แสดงให้เห็น โดยชัดเจน ถ้าเวลาน้อยจำเป็นต้องตัดทอนบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ ก็ย่อให้สั้นลงแต่การคัดลัดข้อความต้องระมัดระวังอย่าให้สับสนจนเสียเนื้อความของหัวข้อที่แสดงธรรมอยู่

2) อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ คือ แสดงธรรมชี้แจงถึงเหตุและผลของธรรมนั้นให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการยกบุคคลหรือสิ่งรูปธรรมอื่นเป็นสื่อประกอบเปรียบเทียบให้เห็นภาพและเข้าใจได้ง่ายขึ้น ทำให้ง่ายต่อการปฏิบัติตามของผู้ฟัง

3) ตั้งจิตเมตตาปรารถนาจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง คือ แสดงธรรมด้วยเมตตาจิต คิดหวังจะให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากการฟังคือนำไปปฏิบัติได้จริง และการเลือกสรรหัวข้อธรรมที่จะไปแสดง ก็ต้องให้เหมาะสมกับบุคคล สถานที่ งาน และวัยของผู้ฟังเป็นประการสำคัญ เพราะจะทำให้ผู้ฟังสนใจที่จะฟังมากขึ้น

4) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ คือ ผู้แสดงธรรมไม่ควรหนักในลาภ เมื่อเห็นแก่ลาภ ถ้าได้น้อย ก็ห่อถอยไม่แสดงให้เต็มที่ ถ้าได้มาก ก็จะสรรเสริญเยินยอจนเกินควร ไม่ควรหนักในบุคคล เพราะเมื่อเห็นแก่หน้ากัน ก็เป็นเหตุให้ถึงอคติ กับคนที่รักก็ว่าไปอีกอย่างหนึ่ง กับคนที่ไม่ชอบใจก็ว่าไปอีกอย่างหนึ่ง แต่ควรหนักในธรรม มุ่งแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าให้เหล่าพุทธบริษัทได้เกิดความเลื่อมใสน้อมนำไปปฏิบัติ เป็นการประกาศพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายออกไป

5) ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือว่าไม่ยกตนเสียเปรียบผู้อื่น คือ ผู้แสดงธรรมไม่ถือเอาการแสดงธรรมของตนพูดกระทบกระเทียบผู้อื่นด้วยเจตนาร้าย และไม่อวดเบ่งทับถมผู้อื่น ในขณะที่แสดงธรรม อันถือกันว่าเป็นการเสียมารยาท และไม่เคารพในพระธรรม

2. สาร ได้แก่ เนื้อหาธรรมะที่พระสงฆ์ต้องการถ่ายทอดไปสู่ผู้รับสาร สารหรือเนื้อหาหลักธรรมคำสอนที่พระสงฆ์จะเผยแผ่นั้นควรมีองค์ประกอบในแง่ของพุทธะตามที่องค์การเผยแผ่ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร (2544: 39) ได้ระบุไว้ว่า การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะนั้นควรมีองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

2.1 สัจจะ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน

2.2 ตลตา เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้มใส่สีตีไข่

2.3 กาละ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

2.4 ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

2.5 อัดละ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ในบางครั้งบางสถานการณ์ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่า บางเรื่องอาจไม่เหมาะกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่พอใจของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วเกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้ส่งสารอาจจะต้องกระทำหรือควรกระทำ

3. ผู้รับสาร ในทางพระพุทธศาสนาได้จำแนกองค์ประกอบของผู้รับสารออกเป็น 4 กลุ่ม โดยเปรียบเทียบเหมือนดอกบัว 4 เหล่า ได้แก่

3.1 กลุ่มบัวพ้นน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเสมือนผู้มีปัญญาเฉียบแหลมมีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายไรมาก เพียงแต่ยกหัวข้อธรรมะก็สามารถรู้ได้

3.2 กลุ่มบัวได้ผิวน้ำ เพียงรอวันจะ โผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเสมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้ว ให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

3.3 กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ โอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำเพื่อรับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบานได้ ซึ่งเปรียบเสมือนกลุ่มคนที่มีปัญญานานกลาง หากประทับใจประคองดีๆ โอกาสจะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็นชัดเจนและถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

3.4 กลุ่มบัวในโคลนตม คือ บัวที่ยังเป็นหน่อไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าก็มีอยู่มาก เปรียบเสมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญหาที่บ่ห่อหุ้มด้วยอวิชชาคือ ความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับบุคคลกลุ่มนี้ต้องออกแรงมากจึงประสบความสำเร็จ หรือบางครั้งอาจต้องเลิกกันไปเลย กลุ่มนี้จะไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรเลย

นอกจากนี้ ผู้ฟังธรรมจะได้รับอานิสงส์ของการฟังธรรม หรือผลดีที่เกิดจากการฟังธรรม 5 ประการ คือ (คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงธรรม, 2546: 95-96)

1) ผู้ฟังธรรมย่อมได้รับสิ่งที่ไม่เคยฟัง คือ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลากหลาย การฟังธรรมในแต่ละครั้ง ผู้ฟังย่อมได้ฟังธรรมที่ตนไม่เคยได้ยิน ได้ฟังมาบ้างไม่มากก็น้อย

2) สิ่งใดที่เคยฟังมาแล้วแต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด คือ ถึงแม้ผู้ฟังจะเคยฟังมาแล้ว แต่ไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง เมื่อได้ฟังซ้ำอีกย่อมเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น หรือเคยได้ฟังจากผู้แสดงท่านอื่น แต่ยังไม่เข้าใจ เมื่อได้ฟังซ้ำจากพระธรรมกถึก ที่ขยายความอธิบายความได้แก่ก็เข้าใจยิ่งขึ้น

3) บรรเทาความสงสัยเสียได้ คือ ผู้ฟังธรรมที่เป็นปุถุชนย่อมมีความลังเลสงสัยในธรรมบางประการ เมื่อได้ฟังธรรมนั้นแล้วย่อมขจัดความลังเลสงสัยในธรรมและผลของการปฏิบัติธรรมได้

4) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ คือ ผู้ฟังธรรมบางครั้งอาจมีความเห็นที่ยังไม่ตรงต่อความเป็นจริง เช่นเรื่องผลของกรรมว่า คนเราทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป เมื่อได้ฟังธรรมที่พระธรรมกถึกชี้แจงถึงเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ย่อมทำความเข้าใจให้ตรงให้ถูกต้องได้

5) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส คือ ในขณะที่ฟังธรรม จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใสปราศจากอารมณ์ที่เศร้าหมองขุ่นมัว และเมื่อหมดความลังเลสงสัยทำความเข้าใจให้ถูกต้องได้ ก็นำไปปฏิบัติย่อมได้รับผล คือ ความผ่องใสของจิต

การฟังธรรมที่จะได้ผลเป็นความรู้อย่างเต็มที่ ผู้ฟังต้องตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ มีสติพิจารณาไปตามกระแสแห่งธรรมที่ท่านแสดง ดังมีพุทธคำรับรับรองว่า “สุตฺตฺสํ ละภะเต ปญฺญํ” ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา

4. **ผลลัพธ์ของการสื่อสาร** ได้แก่ การเกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างชัดเจน จนเกิดความรู้สึกล้อยตามเห็นด้วย จึงยอมรับยกย่องและนำไปปฏิบัติตามแบบอย่างนั้น เป็นการเปลี่ยนชีวิตตัวเองไปในทางที่ดีจนทำเป็นนิสัยในที่สุดหรือที่เรียกว่าเปลี่ยนแปลงตนเองไปอย่างถาวร นอกจากนี้ยังสามารถถ่ายทอดถึงสิ่งที่ตนเองยอมรับนั้นให้ผู้อื่นฟังได้ จึงจะถือว่าการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่นั้นก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด

5. **สื่อหรือช่องทางในการเผยแผ่** สื่อเปรียบเสมือนตัวกลางที่ทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถติดต่อถึงกันได้

5.1 วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์โดยใช้สื่อบุคคล

5.1.1 **วิธีการเทศนาแบบอ่านคัมภีร์หรืออ่านหนังสือ** การเทศน์หรือการเทศนา เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งในพุทธศาสนา มีระเบียบข้อปฏิบัติในการประกอบกิจกรรมอย่างเด่นชัด กล่าวคือ มีการไหว้พระรับศีลเป็นกิจเบื้องต้น จากนั้นมักทายกจะกล่าวคำอาราธนาธรรม และพระสงฆ์ก็จะเริ่มเทศน์ เมื่อเทศน์จบแล้วพระสงฆ์จะกล่าวอนุโมทนา การเทศน์แบบอ่านหนังสือนี้หมายถึง อ่านตามหนังสือเทศน์ที่ท่านผู้แต่งไว้เรียบร้อยแล้วหรือที่ท่านแต่งไว้เองไม่ต้องใช้ความคิดเพิ่มเติมในเวลาเทศน์

5.1.2 วิธีการเทศน์อานิสงค์หรือเทศน์ปฏิภาณ บางครั้งเรียกเทศน์ธรรมาสน์

เดี่ยว คือ การเทศน์ปากเปล่า เทศน์โดยไม่ต้องดูหนังสือ แต่มีหนังสือเทศน์เป็นคัมภีร์ถือประกอบเป็นที่เคารพไว้ คิดไปเทศน์ไป คิดแต่งในใจไป ปากก็ว่าไปด้วยพร้อมๆกัน ซึ่งเป็นการทำได้ยาก เพราะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถจริงๆ การเทศน์แบบนี้นิยมใช้เทศน์กันมาก ใช้ได้กับทุกงาน ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลอาทิงานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานสมรส หรืองานอวมงคล อาทิ งานทำบุญ อุทิศ 50 วัน 100 วัน งานมาตีกาบังสุกุล เป็นการเทศน์ที่มีพิธีการน้อยสะดวกแก่เจ้าภาพ และใช้ทุนทรัพย์น้อย

สรุปขั้นตอนการเทศน์แบบอานิสงค์หรือเทศน์ธรรมาสน์เดี่ยว ได้ดังนี้

- 1) ผู้เทศน์(พระสงฆ์) ขึ้นธรรมาสน์
- 2) ทายกอาราธนาศีล / พระให้ศีล / นะโม ธรรมดา
- 3) ทกยกอาราธนาธรรม
- 4) ผู้เทศน์ตั้ง นะโม แผลด หรือ 5 ชั้น
- 5) ยกพุทธพจน์ หรือพระคาถาเป็นอุเทศ (อุเทศคือหัวข้อที่ยกขึ้นเป็นหลักในการแสดง)
- 6) อารัมภบท / ว่าไปตามลำดับของเนื้อหา
- 7) จบ / ให้พร

5.1.3 การเทศน์ธรรมาสน์คู่หรือเทศน์ 2 ธรรมาสน์ เป็นการเทศน์ที่มีพระสงฆ์ 2 รูป

ดำเนินการเทศน์ในลักษณะปัจฉาวิสาขนา มีการกำหนดหน้าที่กันและกันระหว่างผู้เทศน์ กล่าวคือ ผู้อาวุโสกว่าจะทำหน้าที่เป็นพระสกวาทายจารย์ที่มีหน้าที่ให้ศีล ดำเนินการเทศน์ ใต้ถามและสรุป ส่วนพระที่มีอาวุโสน้อยกว่าจะทำหน้าที่เป็นพระปรวาทจารย์ มีหน้าที่บอกศักราช บอกอานิสงค์ สมนมติและตอบปัญหา

สรุปขั้นตอนของการเทศน์ธรรมาสน์คู่ ดังนี้

- 1) พระปรวาทจารย์(อาวุโสน้อยกว่า) บอกศักราช (บอกวัน เดือน ปี) / ตั้งนะโม / ตั้งคาถาเทศน์ / ตั้งอารัมภบท / บอกอานิสงค์ (พรรณนาถึงความเป็นมาของงานที่เทศน์ ขยายหลักธรรมที่ยกขึ้นเป็นอุเทศ เยี่ยมเจ้าภาพ พรรณนาคุณความดีของเจ้าภาพ

2) พระสกวาทษาจารย์ (อาวุโสมากกว่า) ตั้งถามปัญหา

3) พระปรวาทษาจารย์ตอบ / ทั้งคู่ดำเนินการไปเรื่อยๆ จนกว่าจะสมควรแก่เวลา ประมาณ 2 ชั่วโมง ไม่ควรให้เกิน 2.30 ชั่วโมง

4) พระสกวาทษาจารย์สรุปและอนุโมทนา

5.1.4 การเทศน์ 3 ธรรมาสน์ เป็นการเทศน์ที่มีพระสงฆ์ 3 รูปดำเนินการเทศน์ โดยมากเป็นการเทศน์ชี้แจง มีการสมมติให้พระที่มีอาวุโสสูงสุดเป็นพระมหากัสสปะทำหน้าที่ให้ศีลและไต่ถามเนื้อหาตามพระไตรปิฎก พระที่มีอาวุโสรองลงมาเป็นพระอุบาลี ทำหน้าที่บอกศักราชและวิสัยนาพระวินัย พระที่มีอาวุโสน้อยที่สุดเป็นพระอานนท์ทำหน้าที่บอกอานิสงส์ ดำเนินการเทศน์และสมมติมอบหมายตำแหน่งหน้าที่ให้พระสงฆ์ทั้งสองรูป พร้อมกับวิสัยนาพระสูตร (รูปที่ 1 เป็นผู้ถามปัญหา รูป 2 เป็นผู้ตอบปัญหาพระวินัย รูป 3 เป็นผู้ตอบปัญหาพระสูตรรวมทั้งพระอภิธรรม)

การเทศน์ 3 ธรรมาสน์นี้มีทั้งงานมงคลหรืองานทั่วไปที่พิเศษ หากเป็นงานอวมงคลเช่นงานศพ เจ้าภาพนั้นต้องมีฐานะ มีบริวารมากๆ เข้าร่วมฟังเทศน์ (เพื่อจำลองเหตุการณ์การทำสังคายนาที่มีพระสงฆ์มาร่วมฟัง 500 รูป) สำหรับการเทศน์ในงานศพ จะปรารภความไม่เที่ยงของชีวิตของผู้ตาย เป็นการถือโอกาสนี้สังคายนาพระรณาสผู้ตายเชื่อมโยงหลักธรรมและเป็นการปลอบโยนความเศร้าโศกเสียใจของญาติพี่น้อง เป็นการนำธรรมมาเป็นเครื่องเตือนสติให้ไม่เป็นผู้ประมาท สำหรับเรื่องเวลา นิยมเริ่มเวลา 13.00 น. ไปจนถึง 15.00 น. ไม่ควรเกิน 15.30 น. ระยะเวลาควรอยู่ใน 2 ชั่วโมง เพราะเวลาประมาณ 16.00 น.เป็นเวลาฆาปนกิจศพ ให้เวลาเจ้าภาพเตรียมตัว 30 นาที

ความเป็นมาของการเทศน์ 3 ธรรมาสน์นี้ จำลองมาจากการสังคายนาครั้งที่ 1 คือ ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน 3 เดือน มีหลวงตาสุกัททวุฑฒบรพชิตกล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัยว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปก็ดีแล้ว จะได้ไม่มีใครคอยห้ามปราม จะทำอะไรก็ได้ ถ้าพระพุทธเจ้าอยู่ ต้องมาคอยกำกับ คอยชี้โทษผิดอย่างนั้น อย่างนี้ ด้วยเหตุนี้มหาเถรทั้ง 3 คือ พระมหากัสสปะ พระอุบาลีและพระอานนท์ได้ทราบเข้าจึงร่วมกันคิดว่าขนาดพระพุทธเจ้าปรินิพพานยังไม่นานยังคิดอิสระกันเพียงนี้ ถ้ากาลนานไปจะขนาดไหน มหาเถรทั้ง 3 จึง ร่วมกันคิดร้อยกรองพระธรรมวินัยเข้าก่อนที่จะกระจัดกระจายเข้าไปอยู่คัมภีร์ของลัทธิอื่น ด้วยการรวบรวม ตรวจสอบพระธรรมวินัย

ว่าอะไรเป็นกรรม อะไรเป็นวินัย อะไรผิดอะไรถูก อะไรเป็นอาบัติหนักหรือเล็กน้อย เป็นการตรวจสอบกันโดยมุขปาฐะและถือพระธรรมวินัยนี้เป็นศาสดาแทนพระองค์หลังพระองค์ปรินิพพานไปแล้ว

สรุปขั้นตอนการเทศน์ 3 ธรรมาสน์ ได้ดังนี้

- 1) ทายกหรือทายิกาอาราธนาศีล / พระผู้เทศน์รูปใดรูปหนึ่งให้ศีล
- 2) ทายกหรือทายิกา อาราธนาธรรม
- 3) พระผู้รับหน้าที่เป็นพระอุบาลีบอกศักราช
- 4) พระผู้รับหน้าที่เป็นพระอานนท์บอกอานิสงส์ พร้อมกับตั้งสมมติกันและกัน
- 5) พระผู้รับหน้าที่เป็นมหากัสปะเป็นผู้สอบถามปัญหา (อาจเป็นเรื่องของการเกิด การตาย การประกอบอาชีพ การศึกษา หรือเรื่องไตรลักษณ์ อริยสัจ อธิธัมมา เป็นต้น)

5.1.5 การเทศน์มหาชาติคำหลวง เป็นการเทศน์โดยใช้ภาษาราชศัพท์ประกอบคำบาลีที่เป็นบทคาถาสลับเป็นตอนๆ เป็นภาษาบาลีที่อยู่ในรูป โคลง กาพย์ และร่าย เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้าคือ พระเวสสันดร จัดเทศน์เฉพาะในพระราชวัง ราษฎรไม่มีโอกาสจะได้ร่วมฟังเทศน์นี้ การเทศน์มหาชาติคำหลวงได้จัดฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 28-29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2541 ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมายุครบ 6 รอบ พร้อมกันนี้ทางวัด ได้สร้างพระพุทธชินราชจำลองทองคำ หน้าตักกว้าง 9 นิ้ว 1 องค์ น้ำหนัก 10 กิโลกรัม สิ้นทุนทรัพย์ประมาณ 5 ล้านบาท เพื่อทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(พระมหาทวิ ฐานวโร, 2545: 60)

5.1.6 การเทศน์มหาชาติคำราษฎร์ เป็นการเทศน์โดยใช้ภาษาสามัญ ไม่ใช่ราชศัพท์เพื่อความเข้าใจง่าย ชวนให้สนใจ แต่ก็มีคำภาษาบาลีอยู่ด้วย แต่ไม่เป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ และร่าย ต่อมาได้พัฒนาปรุงแต่งรสชาติให้น่าสนใจมากขึ้น มีการตกแต่งเครื่องกัณฑ์ มีมโหรี ปี่พาทย์ ฉิ่ง กลอง ตีประสานเสียง ให้เกิดความบันเทิง ให้มีหลายรสหลายชาติเพื่อตอบสนอง

จริตผู้ฟังซึ่งมีมากมาย เรียกว่า เทศน์มหาชาติทรงเครื่อง เป็นรูปแบบปฐกวีสั้นกั้นบ้าง ไล่คำร้อง ทำนอง แล่ไปตามจังหวะ พระผู้เทศน์จะต้องมีคุณสมบัติเฉพาะคือมีเสียงไพเราะ เสียงก้องกังวานใช้เสียงไปมากๆ นานๆ ได้ไม่เห็บแห้ง

ปัจจุบันมีการประยุกต์เรียกว่ามหาชาติประยุกต์ ซึ่งท่านพระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตาแพรเชื้อไม้) วัดประยุรวงศาวาสเป็นผู้คิดและใช้เมื่อประมาณ 40 กว่าปีมาแล้ว (พระราชธรรมวาทิ (ชัยวัฒน์ ธรรมวาทฺธโน), 2548: 66) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฟังได้ประโยชน์ ฟังรู้เรื่อง เข้าใจได้สาระ ไม่ง่วงหรือน่าเบื่อหน่าย

5.1.7 การเทศน์มหาชาติคำพัน คือ เป็นการเทศน์เฉพาะที่เป็นบทคาถา ซึ่งเป็นภาษาบาลีสั้น ฟังยาก ไม่สนุก เนื้อหาหรือจำนวนคาถามาก แต่เพราะเป็นการรักษาเนื้อหาและภาษาเอาไว้ ลักษณะของบทคาถาบางตอนจะเป็นบทร้อยแก้ว บทคาถาของมหาชาติมี 13 กัณฑ์ 1000 คาถา เวลาเทศน์ ผู้เทศน์มีเพียงรูปเดียว หรือ 2-3 รูปว่าคาถาพันพร้อมกันก็ได้

5.1.8 การเทศน์แห่ เป็นการเทศน์ร้องแห่ ลักษณะร้องสรภัญญะ คือ เทศน์เป็นทำนอง มีองค์ประกอบหลายประการ บทเทศน์จะต้องเป็นบทร้อยกรอง คำเทศน์ต้องสัมผัสนอกสัมผัสใน และเนื้อหาบทเทศน์จะเป็นตำนานประวัติศาสตร์ มีคติธรรม เป็นบทสอน บทเตือนที่เกี่ยวกับความรัก การดำเนินชีวิต การปฏิบัติตามประเพณี พรรณนาถึงความงามธรรมชาติ เป็นบทสะท้อนให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีของถิ่นที่เกิดของบทเหล่านั้นๆ และผู้เทศน์จะมีคุณสมบัติพิเศษคือ มีโหมะทางเสียงที่มีพลัง เสียงมีคุณภาพ ไม่เห็บแห้ง และไพเราะอีกด้วย

5.1.9 การเทศนาหน้าพระที่นั่ง (เทศนาหลวง) คือ การเทศน์เนื่องในโอกาสที่มีพระราชพิธีเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดังนั้นการใช้คำราชาศัพท์ การใช้สรรพนามของผู้เทศน์และธรรมเนียมปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญ

การเทศนาหน้าพระที่นั่ง มีขั้นตอน ดังนี้

- 1) อารัมภบทโดยออกนามเจ้าของงานก่อนตั้ง นะ โม เทศน์

- 2) มีคำอภัยโทษและขอพระเมตตาเมื่อผิดพลาดและไม่ถูกพระทัย
- 3) มีการถ่อมตัวด้วยคำว่ามีปัญญา (อัน) น้อย
- 4) กำลังท่ายเทศนาจะใช้คำว่า ณ กาลบัดนี้ ตามด้วยคำว่าขอถวายพระพร แทนคำว่า เอร် ก็มีด้วยประการฉะนี้
- 5) คำสรรพนามผู้เทศน์ที่ว่า อาตมา จะใช้คำว่า อาตมะ สำหรับบุคคลผู้สูงศักดิ์

5.1.10 การปาฐกถาธรรม เป็นการพูดธรรมะของพระสงฆ์รูปเดียว เรียกผู้พูดว่า องค์ปาฐก ลักษณะของปาฐกถาโดยมากจะเป็นการยืนพูดบนเวที(นั่งได้บ้าง) ไม่มีพิธีการมากเหมือนการเทศน์ทั่วไป สาระการปาฐกถาธรรมจะมุ่งความรู้เรื่องธรรม วงการคณะสงฆ์ ศาสนากับสังคม โดยอาศัยขั้นตอน ดังนี้

- 1) หัวข้อธรรมและข้อมูลที่จะปาฐกถาธรรมต้องตรงประเด็นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของเจ้าของงานที่นิมนต์ไป ตัวอย่างหัวข้อของการปาฐกถาธรรม เช่น หลักธรรมพุทธศาสนาช่วยชาติแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างไร หรือ การแก้ปัญหาโรครจิตทางพระพุทธศาสนา หรือ บทบาทของพุทธศาสนบัณฑิตต่อการรักษาพระธรรมวินัย
- 2) กำหนดโครงเรื่องพูดอย่างมีระบบ โดยเริ่มจาก ความสำคัญที่จำเป็นจะต้องรู้ ปัญหาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม สาเหตุของปัญหา และ หลักธรรมสำหรับแก้ปัญหา นั้น

5.1.11 การบรรยายธรรม คือ การแสดงธรรมในรูปแบบบรรยาย อาจบรรยายเดี่ยวหรือเป็นคณะก็ได้ ซึ่งมีการกำหนดหัวข้อไว้ ผู้บรรยายต้องบรรยายให้อยู่ในกรอบของเรื่องนั้น ต่างจากการการปาฐกถาตรงที่ว่า การบรรยายเป็นลักษณะการสอน การอบรม ระยะเวลาชั่วคราว ต้องทำให้ผู้ฟังมีอารมณ์ร่วม อาจมีการตั้งคำถามให้ตอบ จะได้ตื่นตัว ส่วนหลักการบรรยายนั้นคล้ายกัน อาจมีอุปกรณ์ประกอบการบรรยายด้วย เช่น แผ่นใส แผนภูมิ สถิติ สไลด์ วีดีโอ หุ่นเคลื่อนไหว ฯลฯ ตัวอย่างหัวข้อเรื่องบรรยาย เช่น คุณธรรมของนักบริหาร หรือ ยุคทองของพระพุทธศาสนา หรือ การปฏิบัติหน้าที่ของสังคม เป็นต้น

5.1.12 การอภิปรายธรรมหรือการเสวนาธรรม เป็นการแสดงความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่มีความสัมพันธ์หรือส่งผลกระทบต่อหลักธรรมหรือต่อสังคม มีผู้ร่วมอภิปรายทั้งพระสงฆ์และประชาชนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาร่วมกันเปิดเผยความคิดต่อสาธารณชน ที่ขาดไม่ได้คือ ผู้ดำเนินการหรือพิธีกรควบคุมการอภิปราย ผู้อภิปรายต้องพูดในเวลาและผู้ดำเนินรายการหรือผู้ควบคุมเวลากำหนดให้ ตัวอย่างหัวข้อ เช่น กรณีพระสงฆ์กับการเรียไร หรือ การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยจะเป็นไปในทิศทางใด

การอภิปรายน้นนิยม 4 แบบ คือ

- 1) อภิปรายแบบเป็นกลุ่ม เพื่อคนในกลุ่ม โดยผลัดกันพูด ผลัดกัน ฟังแล้วหาข้อยุติ
- 2) อภิปรายแบบโต้ว่าที โดยมีผู้ฟังหรือกรรมการเป็นผู้ตัดสิน
- 3) อภิปรายแบบโต้ะกลม โดยมีพิธีกรคอยควบคุมดำเนินการ
- 4) อภิปรายแบบสัมมนา โดยมีผู้เชี่ยวชาญมาบรรยายก่อน จากนั้น แบ่งเป็นกลุ่มย่อยเพื่อแสดงความคิดเห็นแล้วนำมาเสนอที่ประชุมสัมมนาอีกครั้งหนึ่ง ถ้าที่ประชุมใหญ่เห็นชอบก็ถือเป็นการสิ้นสุด

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายลักษณะ เช่นการอภิปรายแบบสาธารณะ การอภิปรายเชิงปฏิบัติการ การอภิปรายเชิงวิชาการ เป็นต้น

5.1.13 การสนทนาธรรม เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกันเกี่ยวกับหลักธรรม

นอกจากนี้ บุคคลทั่วไปก็สามารถเผยแพร่ธรรมะได้ เช่น

1. พิธีกร บุคคลทั่วไปสามารถเป็นพิธีกรได้ ไม่ว่าจะเป็นรายการธรรมะหรือพิธีการตามงานต่างๆ หากมีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านหลักธรรมคำสอน สามารถรับมอบหมายงาน

ดำเนินการกำกับงาน ทำความเข้าใจกับผู้ร่วมงานให้เป็นไปตามกำหนดการ ทั้งนี้ต้องสามารถสอดแทรกธรรมะได้ทุกขั้นตอน

2. ผู้บรรยาย การรับหน้าที่ผู้บรรยายตามงานทั่วไปหรือทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์
3. มัคคุเทศก์ นำชมสถานที่ทางประวัติศาสตร์ และทางพระพุทธศาสนา โดยสอดแทรกธรรมะได้ทุกเมื่อ
4. ครู-อาจารย์หรือวิทยากร การสอนในสถานศึกษาหรือเป็นวิทยากรสามารถให้ความรู้ในเรื่องธรรมะได้ดีมาก
5. นักเขียนบทความทางพระพุทธศาสนา โดยเขียนลงหนังสือวารสาร หนังสือพิมพ์ หรือสิ่งตีพิมพ์ทุกชนิด
6. นักเขียนบทธรรมะ อาจใช้ออกอากาศทางวิทยุ หรือ โทรทัศน์ (อาจนำไปสร้างเป็นละครธรรมะหรือการ์ตูนธรรมะได้)

5.2 วิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์โดยใช้สื่ออุปกรณ์

สื่ออุปกรณ์ค่อนข้างเป็นสิ่งสำคัญในปัจจุบัน ด้วยวิทยาการที่ก้าวหน้าในโลกปัจจุบัน ทำให้ผู้ทำหน้าที่สอนหรือเผยแพร่ต้องประยุกต์การสอนของตนเอง จึงจำเป็นต้องใช้สื่ออุปกรณ์การสอนเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง อันจะส่งผลให้การเผยแพร่นั้นประสบความสำเร็จ อุปกรณ์ต่างๆ ที่จะเป็นตัวช่วยในการเผยแพร่ มีดังนี้

5.2.1 โปรแกรมคอมพิวเตอร์ พาวเวอร์พอยท์ (Power Point) เป็นโปรแกรมที่บรรจุข้อมูลลงแผ่นดิสเกต หรือแผ่นซีดี หรือ อื่นๆ ที่สามารถเชื่อมต่อกับคอมพิวเตอร์ได้ แล้วนำออกขยายที่จอรับภาพขนาดใหญ่ ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ เพราะสะดวกแก่สายตา เป็นการเรียนโดยสัมผัสทางหูและตาไปพร้อมๆกัน

5.2.2 เครื่องฉายข้ามศีรษะ (Overhead) เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ใช้หลอดไฟแรงสูงผ่านแว่นขยายแล้วหักลำแสงขยายออกไปกระทบนอกจอ เมื่อนำวัสดุหรือแผ่นใสที่มีอักษร หรือรูปภาพวางหน้าแว่นขยายก็จะถูกขยายออกไปยังจอรับภาพนั้นเป็นภาพนิ่ง วิธีการทำแผ่นใสทำได้สะดวกมาก โดยการพิมพ์ข้อมูลหรือรูปภาพลงในคอมพิวเตอร์แล้วปรี้นท์ลงแผ่นใสที่นำเข้าไปแทนกระดาษธรรมดาหรือจํานำเอกสาร รูปภาพนั้นถ่ายเอกสารออกเป็นแผ่นใสก็สะดวกขึ้นอีก

5.2.3 เครื่องสไลด์ (Slide) เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าฉายรูปภาพข้ามศีรษะที่เคลื่อนไหวได้ โดยการป้อนภาพลงบนแผ่นฟิล์มทีละฉากบรรจุไว้ในกล่องซีวีทีกลม แล้วใช้หลอดไฟแรงสูงผ่านแว่นขยายออกไปยังจอรับภาพ

5.2.4 แผนภูมิ (Chart) ได้แก่ แผนแสดงกลุ่มเรื่องเพื่อรวมข้อมูลไว้จุดเดียวกัน

5.2.5 แผนที่ (Map) ได้แก่ผังแสดงภูมิประเทศ ที่ตั้งของทวีปประเทศลงมาจนถึงหมู่บ้าน เหมาะสำหรับผู้บรรยายวิชาภูมิศาสตร์ เป็นอุปกรณ์จำเป็นสำหรับนักบิน นักรบ นักเดินเรือ เป็นการรวมจุดต่างๆ เข้าไว้ในกระดาษแผ่นเดียวหรือแม้แต่ผู้เดินป่า

5.2.6 แผ่นพับประชาสัมพันธ์ (Information) แผ่นพับหรือโบรชัวร์ (Brochure) เป็นสื่อที่เป็นเอกสารที่กะทัดรัด ลงทุนน้อย ไปได้ทุกที่ สามารถเข้าถึงผู้รับสื่อได้สะดวก หลักการสำคัญของแผ่นพับคือ ข้อความต้องกะทัดรัด วางตำแหน่งคำต่างๆ ให้ถูกต้อง ลงสีอักษรให้เด่น ใช้ขนาดอักษรที่พอเหมาะ จัดวางหัวข้อเรื่องให้ดูน่าสนใจ และทำจุดโฟกัสหรือจุดเน้นเพื่อดึงสายตาของคนอ่าน

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษา “การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” เป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นที่จะศึกษาความต้องการของนิสิตซึ่งถือเป็นเยาวชนระดับอุดมศึกษาว่ามีความต้องการในด้านผู้ส่งสาร(พระสงฆ์) สาร (เนื้อหาคำสอน) และสื่อในด้านไหนและอย่างไร เป็นงานวิจัยชิ้นแรกที่มุ่งเจาะความต้องการกลุ่มนิสิตนักศึกษา โดยที่ยังไม่เคยมีผู้ใดกระทำมาก่อน ผู้วิจัยมีความสนใจที่ศึกษาในหัวข้อนี้เพื่อจะเป็นแนวทางในการเสนอรูปแบบการสื่อสารที่ถูกต้องเหมาะสมและนำไปสู่การพัฒนาการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของ

พระสงฆ์ในด้านต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในอนาคต และจากการศึกษาค้นคว้าจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น พบมหัพัตถิตที่ทำการศึกษาวิจัยในส่วนใกล้เคียงกับเรื่องของผู้วิจัย ดังนี้

ปีนัคดา นพพานวัน (2533) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย” พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยจำแนกได้เป็น 5 ด้าน ดังนี้

1). ปัญหาและอุปสรรคด้านพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ในฐานะผู้เผยแพร่ธรรมะ เช่น การขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบท

2). ปัญหาและอุปสรรคด้านรูปแบบการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ ปัจจุบันเน้นรูปแบบการเทศน์หรือการบรรยายธรรมภาคทฤษฎีเป็นหลัก แต่ไม่มีภาคปฏิบัติหรือจัดกิจกรรมต่อเนื่องที่เป็นรูปธรรม ทำให้การเผยแพร่ธรรมะเข้าไม่ถึงจิตใจผู้ฟังอย่างแท้จริง

3). ปัญหาด้านอุปสรรคด้านวิธีการหรือกลวิธีการเผยแพร่ธรรมะ เช่น ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟัง หรือ ไม่มีการศึกษาหัวข้อธรรมะอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปเผยแพร่ รวมทั้งสื่อต่างๆ ส่วนใหญ่จึงมุ่งใช้แต่สื่อบุคคลเป็นหลัก ทำให้การเผยแพร่ธรรมะกระทำได้ในขอบเขตจำกัด

4). ปัญหาและอุปสรรคด้านประชาชนผู้รับฟังธรรมะ เช่น ประชาชนขาดความรู้พื้นฐานทางศีลธรรม การศึกษาทุกระดับไม่เน้นธรรมะหรือศีลธรรม นอกจากนี้สภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความเจริญและวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทย สภาพแวดล้อมในสังคมเช่นนี้ไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสนใจธรรมะ เพราะต้องใช้เวลาและความคิดไตร่ตรองมาก โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนหรือวัยรุ่นไม่ให้ความสนใจนัก

5). ปัญหาและอุปสรรคอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ธรรมะ เช่น พระสงฆ์และสถาบันยังไม่มีกรวิจัยประเมินผลการเผยแพร่ธรรมะ เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบันหรือพื้นฐานของผู้ฟังแต่ละกลุ่มเป้าหมายและสถาบันสงฆ์มีการประชาสัมพันธ์และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่ธรรมะในปริมาณที่น้อยมาก และขาดการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย

พระมหาไพรัช ขุนพรหม (ปญญาโณ) (2536) ได้ศึกษาวิธีการของวัดที่มีต่อการปลุกฝังจริยธรรมในเยาวชน (ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี กับ วัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี) พบว่า วิธีการปลุกฝังจริยธรรมที่เยาวชนทั้งสองวัดมีความเห็นว่าเหมาะสมที่สุด คือ การสนทนาธรรม โดยคิดเฉลี่ยดังนี้ เยาวชนวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ร้อยละ 55 และวัดอัมพวัน ร้อยละ 62.5 วิธีการปลุกฝังจริยธรรมที่เยาวชนเห็นว่าเหมาะสมรองลงมาคือ การเทศนาธรรม โดยคิดเฉลี่ยดังนี้ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ร้อยละ 54 และวัดอัมพวัน ร้อยละ 61

พวงทอง อังกาบ (2538) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับชมรายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโทรทัศน์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างเปิดรับชมรายการธรรมะทางโทรทัศน์แบบนานๆ ครั้ง แต่ในทางจิตสำนึกแล้ว คนกรุงเทพฯ ก็ยังเห็นว่าจำเป็นต้องมีรายการธรรมะทางโทรทัศน์ และเห็นว่าปริมาณรายการที่มีอยู่นั้นน้อยเกินไป ประชาชนยังมีข้อเสนอแนะอีกว่า ช่วงเวลาของรายการไม่เหมาะสม เข้าเกินไป ควรมีการปรับปรุงรูปแบบและเนื้อหาให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

มาณี ไชยธีรานุกัฒนศิริ (2539) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า พระเถระที่เป็นที่เคารพศรัทธา ถือบทบาทตามบริบทของพระพุทธศาสนาและตามท้องถื่นศาสนามกำหนดทั้งในการศึกษาพระพุทธศาสนา การปกครองพระสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสอน การสร้างสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ และเห็นว่าในยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์ควรที่จะเพิ่มบทบาทในการร่วมแก้และพัฒนาสังคม พระสงฆ์จึงควรติดตามข่าวสารความรู้ทางสื่อมวลชนเพื่อประยุกต์ใช้สอนธรรมะ ควรมีบทบาทเป็นผู้ประสานในกิจกรรมการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหาการทำผิดของสงฆ์ นอกจากนี้ ในการอบรมนั้น พระเถระที่เป็นที่เคารพศรัทธาใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นเหตุเป็นผลในการสอน มีการยกตัวอย่างประกอบ แจกหนังสือธรรมะ เทปธรรมะ และบางท่านใช้คอมพิวเตอร์ในการอบรมด้วย ส่วนพุทธศาสนิกชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่า พระสงฆ์ที่น่าเคารพเลื่อมใสควรมีความรู้ธรรมะลึกซึ้ง เกร่งกรัดในวัตรปฏิบัติ มีความสามารถในการอบรมคุณธรรม ถือว่าเรียบง่ายถือสันโดษ และในยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์ควรมุ่งเน้นการอบรมคุณธรรมควบคู่กับการสอนปฏิบัติวิปัสสนา

พระมหานุกุลเสถียร ธรรมทศสี่ (โอรุสสุ) (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่องศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาลัย (หลวงพ่อดุณ ปรีสุทฺโธ) พบว่า หลวงพ่อดุณเป็นพระที่ประชาชนศรัทธาเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เพราะท่านประสบความสำเร็จในการสื่อสาร จะเป็นการสนทนาหรือตอบปัญหา หรือว่าการใช้สื่อสัญลักษณ์ คือ การเคาะหัวแทนการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ และวัดอุโมงค์ การฝังพระศพ จะมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด โดยเฉพาะนักข่าวหรือสื่อมวลชนจะติดตามเสนอข่าวสารของท่านอยู่เสมอ ไม่ว่าท่านจะพูดอะไร คำพูดนั้นมักเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมาก สำหรับวิธีเผยแพร่ที่ท่านใช้บ่อยที่สุดคือ การสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึงผู้ฟังง่ายที่สุด คือ การสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึงผู้ฟังง่ายที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้นุคลิกลักษณะคือท่านั่ง การพูดภาษาพื้นบ้าน และการสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังเสมอ

พระวุฒิกุล วิชากร โธ (พรมพิมพ์) (2543) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่ของพระราชาวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต) พบว่า วิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชาวรมณีมีจุดเด่นคือมีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับ เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ๆ ให้ขบคิดเสมอ โดยใช้ภาษาร่วมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสรุปวิธีการเผยแพร่ของพระราชาวรมณีได้ ดังนี้

- 1). การนำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ
- 2). นำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบ
- 3). นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง บทประพันธ์ และบทกลอน เป็นต้น
- 4). นำเสนอโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่างๆ
- 5). นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย
- 6). นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

พระมหาสังฆญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ) (2543) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล(สุพจน์ กณฺจนฺโก “หลวงตาแพรเยื่อไม้” พบว่า หลวงตาแพรเยื่อไม้ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติและการเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณมาเป็นการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์และนำเข้าสู่การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม อภิปราย ใ้ว่าที และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนั้นยังใช้การเผยแพร่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แถบบันทึกเสียง และจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแพร่เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือมุ่งที่จะให้ผู้ฟังที่มีโลภะ โทสะ โมหะ ก็ให้หายจากโลภะ โทสะ โมหะ ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้คลายจากความทุกข์ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความประพฤติน่าเกลียดอย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้เลิก ลด ละ ได้ หรือผ่อนคลายได้ โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้นได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมและปัญหาต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย ในสมัยนั้น ท่านได้ให้คำแนะนำและเสนอความคิดเห็นเชิงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่างๆ ชักจูงโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในสังคม และส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องต่างๆ ที่สังคมไทยยังบกพร่อง

พระมหาธีรราชย์ สมานธิ (2545) ได้ศึกษาความต้องการของประชาชนในจังหวัดนนทบุรีต่อการแสดงธรรมของพระสงฆ์ พบว่า ประชาชนต้องการให้พระสงฆ์แสดงธรรมโดยมีเนื้อหาธรรมะที่ทันสมัยกับสถานการณ์ปัจจุบันมากที่สุด และเนื้อหาธรรมะที่ช่วยให้ประชาชนอยู่ในครอบครัวและสังคมได้อย่างมีความสุข สำหรับวิธีการแสดงธรรมที่ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการคือต้องการให้พระสงฆ์แสดงธรรมโดยยกตัวอย่างเหตุการณ์ปัจจุบันประกอบการแสดงธรรมเพราะผู้ฟังสามารถเข้าใจและเห็นจริงได้ รองลงมาได้แก่การเล่านิทาน มุขตลก ใช้บทกลอน เพราะทำให้ไม่เครียดและง่วงนอน ส่วนการใช้รูปแบบการแสดงธรรมนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ชอบให้พระสงฆ์แสดงธรรมโดยใช้รูปแบบเดิมคือ แบบเทศนาธรรมมาสน์เดียว เนื่องจากการแสดงธรรมแบบเดิมมีความน่าเชื่อถืออยู่แล้ว

ทองตรา ธนกาญจน์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง การสื่อสารธรรมของท่านปัญญา นันทะภิกขุ พบว่า ผลการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างคิดเป็นร้อยละ 80.34 จากกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้งหมดให้ความเห็นว่า ชื่นชอบวิธีการสื่อสารธรรมของท่านปัญญานันทภิกขุ ซึ่งกลุ่มประชากรตัวอย่างให้ความสนใจและนิยมกับกิจกรรมต่างๆ ที่ทางวัดชลประทานรังสฤษฎ์จัดขึ้น กิจกรรมที่กลุ่มประชากรตัวอย่างรู้จัก เข้าร่วมและชื่นชอบมากที่สุด คือ การเทศน์ทุกวันอาทิตย์ของท่านปัญญา

นั้นทักขุ ซึ่งมีเหตุผลหลายประการ เช่น ภาษาที่ใช้สามารถเข้าใจได้ง่าย โดยกลุ่มประชากร ตัวอย่างร้อยละ 60.68 เห็นว่า ภาษาที่ท่านปัญญานันทักขุใช้ในการสื่อธรรมะนั้นเป็นภาษาที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในธรรมะยิ่งขึ้น หรือบุคคลของท่านปัญญานันทักขุเองก็มีส่วนทำให้การฟังธรรมะนั้นน่าสนใจยิ่งขึ้น โดยกลุ่มประชากรตัวอย่างร้อยละ 50.17 เห็นว่าบุคคลของท่านปัญญานันทักขุเองก็มีส่วนทำให้การฟังธรรมะนั้นน่าสนใจยิ่งขึ้น นอกจากนี้การเข้าร่วมฟังธรรมะวันอาทิตย์ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ อย่างต่อเนื่องนั้นทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นเป็นอันมาก โดยกลุ่มประชากรตัวอย่างถึงร้อยละ 89.74 เห็นว่า นิสัย บุคลิก ความคิด และอารมณ์ของตนเองนั้น มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งสามารถอนุมานได้ว่าการเข้าร่วมฟังธรรมะนั้นช่วยให้กลุ่มประชากรตัวอย่างเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่กลุ่มประชากรตัวอย่างต้องการ และคาดหวังได้ และสามารถอนุมานได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ นั้นประสบผลสำเร็จ

พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก) (2546) ได้ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหนุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า พระเทพสิงหนุราจารย์ ได้ใช้เทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมโดยยึดเทคนิคและรูปแบบการสอนและการสื่อสารตามแนวพุทธ ผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป สื่อหลักคำสอนจากพระไตรปิฎกและการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 โดยมีลักษณะเฉพาะในอริยาบถยืนคือให้ผู้ปฏิบัติกำหนดอริยาบถยืน โดยบริกรรมว่า “ยืนหนอ ๆ ๆ” 5 ครั้ง กำหนดเป็นอนุโลมปฏิโลม (กลับไปกลับมา) จากบน (ศีรษะ) ลงล่าง (เท้า) และจากล่างขึ้นบนสลับกัน 5 ครั้ง จึงก้าวเดินซึ่งถือเป็นรูปแบบการสอนวิปัสสนากรรมฐานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวัดอัมพวัน นอกจากนี้ท่านยังได้นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทป วีดีโอ หนังสือ และสื่อมวลชนอื่นๆ เข้ามาช่วย และตัวท่านเองก็มีกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธา กล่าวหาญ เลื่อมใสเร้าใจ อยากฟังและอยากนำไปปฏิบัติตาม

พระนคร ปริงฤทธิ์ (2546) ได้ศึกษาวิเคราะห์การเทศน์แบบปฏิภาณที่มีลักษณะขบขันของพระสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การเทศน์แบบเชียงใหม่จะเป็นการเทศน์ของล้านนา ซึ่งนอกจากจะมีการเทศน์ตามคัมภีร์ไบบลานแล้ว ยังพบว่ามีเทศน์แบบปฏิภาณหรือการเทศน์ปากเปล่าด้วย พระสงฆ์ล้านนาที่มีความสามารถในการเทศน์ลักษณะนี้จนเป็นที่รู้จักและนิยมของคนทั่วไป เช่น พระครูโสภณบุญญาภรณ์ พระครูวิสุทธิคุณ พระใบฎีกาสมศักดิ์ ปิยวัฒน์ โณ ซึ่งเป็นตัวอย่างกรณีศึกษา พบว่า การเทศน์ของพระสงฆ์ทั้ง 3 รูปมีลักษณะทั่วไป ดังนี้

- 1) มีลักษณะการเทศน์แบบปฏิภาณหรือเทศน์ปากเปล่า
- 2) มักจะเทศน์ในงานศพเป็นส่วนใหญ่
- 3) เนื้อหามักจะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน
- 4) ในช่วงของการเทศน์มีการแทรกอารมณ์ขันเป็นระยะๆ
- 5) มีลักษณะเป็นล้านนา เช่น พุทธภาษาดั้งล้านนา การขับขานแบบล้านนาทั้งใส่กาพย์จ้อยสุภาษิต และเจี้ยก้อมประกอบการเทศน์
- 6) มีการพูดภาษาไทยกลางปนภาษาดั้งล้านนา

จากการศึกษาทำให้เห็นชัดเจนว่า การเทศน์ที่มีลักษณะขบขันเป็นการเทศน์ที่น่าสนใจ เพราะเป็นการเทศน์ที่มีผู้ฟังนิยมฟังจำนวนมาก อีกทั้งผู้ฟังยังเกิดความเข้าใจและมีปฏิกริยาตอบสนองอย่างขบขันได้

พระมหาหอม พรหมอ่อน (2546) ได้ศึกษาเรื่อง การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรม พบว่า การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เพราะชีวิตของผู้คนมีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีและจะมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้น วิธีการเผยแผ่จึงต้องนำเทคโนโลยีเข้าช่วย สำหรับข้อดีของเทคโนโลยีคือ ในด้านปริยัติสามารถให้ข้อมูลได้มาก และสะดวกไม่จำกัดเวลาในการเรียนรู้ และช่วยให้การเรียนรู้พุทธธรรมไม่น่าเบื่อ ส่วนข้อบกพร่อง คือ ในด้านปฏิบัติแล้วเทคโนโลยีไม่สามารถตอบสนองผู้เรียนรู้ได้ เพราะไม่สามารถโต้ตอบได้เมื่อมีข้อสงสัยขาดความเป็น interactive นอกจากนี้สื่อเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์สามารถเป็นตัวช่วยให้เกิดความเข้าใจที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ เพราะสื่อให้ทั้งอารมณ์และความเข้าใจจึงมีทางที่จะนำไปสู่พฤติกรรมใหม่ได้

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข (2547) ได้ศึกษาเรื่องประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ พบว่า เกิดประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาคิดให้เกิดปัญญาและสันติสุข เนื่องจากผู้ส่งสารอันได้แก่ คุณแม่ ดร. สิริ กรินชัยและวิทยากรสามารถโน้มนำ

น้ำวใจผู้รับสาร/ผู้เข้าอบรมให้คล้อยตามเนื้อหาสาร/ธรรมะโดยการใช้สื่อต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านความรู้และสำนึกอารมณ์และความรู้สึก และพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เช่น สามารถงดเว้นจากอบายมุขหรือสิ่งเสพติด เช่น สุรา บุหรี่ ยาบ้า กัญชา โทเคน เล่นการพนัน ที่ยวกลางคืนได้ และมีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รู้จักให้อภัยไม่พยายาทจองเวร เกิดความสำนึกในบาปบุญคุณโทษ เชื่อในหลักกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว มีสติในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และนอกจากนี้ยังพบว่ามีความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่หรือผู้มีพระคุณของผู้เข้ารับการอบรมอีกด้วย

พระธีรวัฒน์ เวชเงิน (2547) ได้ศึกษาเรื่อง ยุทธวิธีการสื่อสารของพระวิทยากรในค่ายพุทธธรรมที่มีผลต่อการตัดสินใจเลิกยาเสพติดของเยาวชนแบบทันทีทันใด พบว่า การสื่อสารในการฝึกอบรมตามโครงการค่ายพุทธธรรม เป็นการสื่อสารกลุ่มใหญ่ที่มีลักษณะการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการระดับกลุ่ม ได้แก่ การประชุมปรึกษาหารือ ระหว่างคณะครูอาจารย์และวิทยากร นอกจากนี้การสื่อสารส่วนใหญ่จะใช้โซเชียลมีเดียประกอบในการสื่อสารเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมทุกคนรับรู้ในการสื่อสารร่วมกัน

พระสุวิษ ณะระพันธ์ (สุวิชาโน) (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของวัดประยูรวงศาวาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่มวลชน พบว่า วัดประยูรวงศาวาสมีรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่มวลชนที่โดดเด่น คือ การเทศน์บนธรรมาสน์ เป็นรูปแบบเป็นเอกลักษณ์การเผยแผ่ของวัดโดยเฉพาะ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่าได้รับรูปแบบการเทศนามาจากบูรพาจารย์ ที่กล่าวถึงมากที่สุด คือพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กฤษณีโก) หรือ “หลวงตาแพรเชื้อไม้” และรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของวัดประยูรวงศาวาสมีปรากฏออกมาทั้งในรูปของการเทศน์และงานเขียน ในการเทศน์นั้นเน้นลีลาการเทศน์ที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาต้องมี 4 ส. คือ แจ่มแจ้ง(สันตัสนา) จูงใจ(สมาทปนา) แกล้วกล้า(สมุตเตชนา) ร่าเริง(สัมปหังงนา) และใช้บุคลาธิษฐาน มินิทานสอดแทรก มีคำคม คำกลอน สุภาษิต ที่ไพเราะชวนฟัง ทำให้เกิดความเข้าใจง่าย เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและอยากปฏิบัติตาม

พระมหาบุญโฮม ปุณฺณวฑฺฒโน (จันทะ โสม) (2549) ศึกษา รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที (ชัยวัฒน์ ฐมฺมวฑฺฒโน) พบว่า พระราชธรรมวาทีมีวิธีการนำเสนอเนื้อหาด้วยบทความที่เข้าใจง่าย สนุกสนาน เร้าใจ มีคติธรรมสอนใจ ใช้ภาษาทันสมัย อักษรชัดเจน ถ้อยคำสุภาพ ภาษาที่นำมาใช้เป็นประจำ คือ พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิตคำกลอน คำพังเพย

คำคม คำคล้องจอง คำอุปมา การเล่นคำ เป็นต้น ด้านงานเขียนมีความชัดเจนกะทัดรัด มีการนำเสนอทันสมัย

พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี) (2549) ศึกษาบทบาทการเผยแพร่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิบติ (วีระ ภาททจารี) พบว่า พระวิสุทธาธิบติได้ใช้สื่อตัวท่านเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญ มีรูปแบบการนำเสนอด้วยวิธี นำเสนอโดยตรง นำเสนอโดยการเปรียบเทียบ อุปมา อุปไมย นำเสนอโดยการใช้ตัวอย่าง นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ และนำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม โคลง กลอน ประกอบ นอกจากนี้ยังมีการใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ และมีการใช้สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ การสร้างวัดถมมงคล บทความ แลบบันทึกลีลา

ข้อสันนิษฐานในการวิจัย

จากการตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้ตั้งข้อสันนิษฐานในการวิจัยขึ้นนี้ว่า นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความต้องการการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์อยู่ในระดับมาก เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาถึงความต้องการเท่านั้น เป็นเพียงการสำรวจความต้องการเบื้องต้นของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในด้านต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเพื่อสนองตอบความต้องการของเยาวชนในระดับอุดมศึกษา ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการเปรียบเทียบตัวแปรใดๆ จึงไม่มีการตั้งสมมติฐานเพื่อทำการพิสูจน์ทฤษฎี

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงและเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีส่งแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างที่สุ่มแบบบังเอิญ(Accidental Sampling) กลุ่มตัวอย่างนี้ ได้แก่ นิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ชมรมพุทธศาสน์ได้จัดขึ้น ได้แก่ การตัดบาตร การถวายสังฆทาน และการทำวัตรเช้าเย็น รวมถึงการนั่งสมาธิ โดยกิจกรรมเหล่านี้จะถูกจัดขึ้นทุกเดือน แต่ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ 2550 เนื่องจากจะเป็นช่วงหลังปีใหม่ ก่อนสอบและก่อนปิดภาคการศึกษา ดังนั้นจึงมีนิสิตที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนามาก่อนข้างมาก และเนื่องจากในแต่ละเดือนจะมีจำนวนนิสิตที่ร่วมกิจกรรมไม่แน่นอน ดังนั้นเมื่อจำนวนประชากรไม่แน่นอน ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ เมื่อได้ครบตามจำนวนที่ต้องการก็จะนำมาวิเคราะห์ต่อไป

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือนิสิตชั้นปีที่1-4 ที่มาเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของชมรมพุทธศาสน์ ในช่วงเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ขนาดของกลุ่มตัวอย่างและวิธีการสุ่มตัวอย่าง

เนื่องด้วยผู้วิจัยเลือกทำการศึกษา นิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ชมรมพุทธศาสน์ได้จัดขึ้น ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมจึงพบว่าในแต่ละครั้งมีนิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนที่ไม่แน่นอน จะมีนิสิตร่วมกิจกรรมแบบทั้งซ้ำหน้าและไม่ซ้ำหน้า(นิสิตบางคนก็ทำทุกกิจกรรม นิสิตบางคนก็ให้ความสนใจแค่กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเท่านั้น) จึงเป็นการยากยิ่งที่จะระบุให้แน่ชัดว่าประชากรที่แท้จริงที่เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้งนั้นมีจำนวนเท่าใด ดังนั้น เมื่อประชากรไม่จำกัดหรือไม่ทราบจำนวนที่แน่นอนของประชากร (infinite population) จึงต้องทำการ

ประมาณขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น $(1 - \alpha)\%$ โดยใช้สูตร ดังนี้ (อัจฉริย์, 2548: 67 อ้างอิงใน Healey, 1995 : 166)

$$n = \frac{\left[Z \frac{2}{\alpha} \right]^2 P(1-p)}{e^2}$$

เมื่อ z = ค่ามาตรฐานตามระดับนัยสำคัญที่กำหนด ($\alpha : \alpha$)

p = สัดส่วนของประชากรที่ผู้วิจัยกำหนดจะสุ่ม โดยกำหนดให้เท่ากับ .50

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นจากการประมาณค่า

n (sample size) : ขนาดตัวอย่าง

ในกรณีนี้ต้องการประมาณค่า n ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % ค่า $\alpha = .05$ และกำหนดให้ $e = 6\%$ หรือ .06

$$\begin{aligned} \therefore n &= \frac{(1.96)^2 (0.50)(1 - 0.50)}{(0.06)^2} \\ &= \frac{0.9604}{0.0036} \\ &= 266.77 \quad \text{ปัดเป็น } 270 \end{aligned}$$

เมื่อได้ค่าประมาณนิตเป็นจำนวน 270 คนแล้ว หลังจากนั้นผู้วิจัยจะทำการแจกแบบสอบถามโดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ต่อไป จนครบตามจำนวนที่ตั้งไว้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามด้านข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างเป็นแบบสอบถามปลายปิด จำนวน 6 ข้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ ชั้นปีการศึกษา คณะ ภูมิภาค และ ช่องทางการฟังธรรมะ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ เป็นแบบสอบถามปลายปิด จำนวน 60 ข้อ แบ่งเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. ความต้องการด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์)
 - 1.1 ความต้องการด้านคุณสมบัติของพระสงฆ์
 - 1.2 ความต้องการวิธีการเผยแพร่
2. ความต้องการด้านสาร (เนื้อหาหลักธรรม)
3. ความต้องการด้านสื่อ
 - 3.1 ความต้องการด้านสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้า
 - 3.2 ความต้องการด้านสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า
 - 3.3 ความต้องการด้านสื่อการเขียน
 - 3.4 ความต้องการด้านสื่ออุปกรณ์

การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการสร้างและพัฒนาคุณภาพของเครื่องมือแบบสอบถามที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย การตรวจสอบเครื่องมือแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ตรวจสอบเครื่องมือด้านความตรงในเนื้อหา(Content Validity) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขความชัดเจนถูกต้องในด้านเนื้อหาและลักษณะเนื้อเรื่องในการวัดให้เหมาะสมก่อนนำไปทดลองใช้
2. นำแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุงไปทดลองใช้ (Try Out) กับนิสิตคณะสังคมศาสตร์ จำนวน 30 คน เพื่อทดสอบหาความเชื่อมั่น (Reliability)
3. นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้ 30 ชุดมาตรวจสอบความเชื่อมั่นของเนื้อหาที่ได้รับ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.8912

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การสำรวจเอกสาร ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัยจากหนังสือ เอกสาร ตำราวิชาการ เอกสารทางราชการ วารสาร ผลงานการวิจัย บทความ ซึ่งสามารถค้นคว้าได้จากห้องสมุดต่างๆ อาทิ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หอสมุดแห่งชาติ สภาวิจัยแห่งชาติ ห้องสมุดวิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักหอสมุด จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย หอสมุดมหามกุฏราชวิทยาลัย และอื่นๆ
2. การสำรวจภาคสนาม ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สมบูรณ์แล้วไปแจกและเก็บรวบรวมกลับคืนมาด้วยตัวเอง โดยแจกให้กับนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่เข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาของชมรมพุทธศาสตร์ ด้วยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญเป็นจำนวนทั้งสิ้น 270 คน จากนั้นนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้เพื่อนำไปทำการประมวลผลและวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ใช้สถิติวิเคราะห์ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ด้วยวิธีแจกแจงความถี่ หาค่าเฉลี่ย และค่าร้อยละ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งวิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยได้แบ่งระดับความต้องการออกเป็น 3 ระดับ คือ มาก ปานกลาง และน้อย จากแบบสอบถามที่มีระดับคะแนนตั้งแต่ 3-1 สามารถคำนวณแบ่งช่วงระดับความต้องการในแต่ละช่วงได้ ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ความกว้างของแต่ละอันตรภาคชั้น} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนอันตรภาคชั้น}} \\ &= \frac{3 - 1}{3} = 0.66 \end{aligned}$$

จากเกณฑ์ดังกล่าว สามารถแปลความหมายของระดับคะแนนได้ดังนี้

ระดับความต้องการ	คะแนนเฉลี่ย
น้อย	1.00 – 1.66
ปานกลาง	1.67 – 2.33
มาก	2.34 – 3.00

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.66 หมายถึง มีความต้องการในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.67 – 2.33 หมายถึง มีความต้องการในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 2.34 – 3.00 หมายถึง มีความต้องการในระดับมาก

บทที่ 4

ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในช่วงเดือน มกราคม - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 จำนวน 270 คน การนำเสนอผลการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ส่วนที่ 2 การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 270 คน ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ ชั้นปีการศึกษา คณะที่ศึกษา ภูมิภาค การพึงรับฟังธรรมะ ซึ่งมีรายละเอียด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามข้อมูลทั่วไป

(n = 270)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	121	44.8
หญิง	149	55.2
อายุ		
18 ปี	18	6.7
19 ปี	71	26.3
20 ปี	67	24.8
21 ปี	77	28.5
22 ปี	37	13.7
ชั้นปีการศึกษา		
ปี 1	58	21.5
ปี 2	97	35.9
ปี 3	69	25.6
ปี 4	46	17.0
คณะที่ศึกษา		
เกษตร	18	6.7
อุตสาหกรรมเกษตร	38	14.1
เศรษฐศาสตร์	24	8.9
บริหารธุรกิจ	32	11.9
ศึกษาศาสตร์	4	1.5
วิศวกรรมศาสตร์	51	18.9
ประมง	7	2.6
วนศาสตร์	2	0.7
มนุษยศาสตร์	14	5.2
วิทยาศาสตร์	26	9.6
สังคมศาสตร์	46	17.0
สัตวแพทยศาสตร์	6	2.2
เทคนิคสัตวแพทย์	2	0.7
ภูมิลำเนา		
กรุงเทพฯ	132	48.9
ต่างจังหวัด	138	51.1

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
การรับฟังธรรมะ		
ฟังจากพระสงฆ์โดยตรง	139	51.5
ฟังผ่านสื่อ	131	48.5

จากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำเสนอข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เพศ นิสิตเพศหญิง จำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 55.2 และนิสิตเพศชาย จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 44.8

อายุ นิสิตมีอายุเฉลี่ย 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 28.5 นิสิตอายุต่ำสุด 18 ปี คิดเป็นร้อยละ 6.7 อายุ 19 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.3 อายุ 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.8 และอายุมากที่สุดคือ 22 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.7

ชั้นปีการศึกษา นิสิตศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 2 จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 35.9 รองลงมาคือ ชั้นปีที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 25.6 รองลงมาคือชั้นปีที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 21.5 และชั้นปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 17

คณะที่ศึกษา คณะวิศวกรรมศาสตร์ จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 18.9 รองลงมาคือคณะสังคมศาสตร์ 46 คน ร้อยละ 17 คณะอุตสาหกรรมเกษตร 38 คน ร้อยละ 14.1 คณะบริหารธุรกิจ 32 คน ร้อยละ 11.9 คณะวิทยาศาสตร์ 26 คน ร้อยละ 9.6 คณะเศรษฐศาสตร์ 24 คน ร้อยละ 8.9 คณะเกษตร 18 คน ร้อยละ 6.7 คณะมนุษยศาสตร์ 14 คน ร้อยละ 5.2 คณะประมง 7 คน ร้อยละ 2.6 คณะสัตวแพทยศาสตร์ 6 คน ร้อยละ 2.2 คณะศึกษาศาสตร์ 4 คน ร้อยละ 1.5 และคณะเทคนิคสัตวแพทย์ 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.7

ภูมิลำเนา นิสิตมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครเป็นจำนวน 132 คน คิดเป็นร้อยละ 48.9 และมีภูมิลำเนาอยู่ในต่างจังหวัดเป็นจำนวน 138 คน คิดเป็นร้อยละ 51.1

การรับฟังธรรมะ นิติรับฟังธรรมะจากพระสงฆ์โดยตรง เป็นจำนวน 139 คน คิดเป็นร้อยละ 51.5 และรับฟังธรรมะผ่านสื่อเป็นจำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 48.5

ส่วนที่ 2 การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนที่ 2 นี้ เป็นการวัดระดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ ซึ่งแบ่งออกเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. ความต้องการด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์)
 - 1.1 ความต้องการด้านคุณสมบัติของผู้ที่เป็นสาวกสงฆ์
 - 1.2 ความต้องการด้านลักษณะการเผยแผ่ของผู้ที่เป็นสาวกสงฆ์
2. ความต้องการด้านสาร (เนื้อหาหลักธรรม)
3. ความต้องการด้านสื่อ (ช่องทางการสื่อสาร)
 - 3.1 ความต้องการด้านสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าโดยตรง
 - 3.2 ความต้องการด้านสื่อบุคคลที่ไม่เผชิญหน้า
 - 3.3 ความต้องการด้านสื่อการเขียน
 - 3.4 ความต้องการด้านสื่ออุปกรณ์

สรุปความต้องการทุกด้านของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ พบว่า ความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 2.44 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์

(n = 270)

ความต้องการ	\bar{X}	S.D.	ระดับความต้องการ
1. ความต้องการด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์)	2.53	0.492	มาก
2. ความต้องการด้านสาร (เนื้อหาหลักธรรม)	2.52	0.520	มาก
3. ความต้องการด้านสื่อ (ช่องทางการสื่อสาร)	2.29	0.604	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	2.44	0.538	มาก

1. ความต้องการด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์)

1.1 ความต้องการด้านคุณสมบัติของพระสงฆ์

ความต้องการของนิสิตที่มีต่อคุณสมบัติของพระสงฆ์หรือผู้ส่งสารนั้นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม 2.80 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า คุณสมบัติของพระสงฆ์ที่นิสิตมีความต้องการมากที่สุด คือ พระสงฆ์ควรเป็นผู้คิดชอบ (ไม่คิดทำชั่ว) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดถึง 2.94 และคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่นิสิตมีความต้องการในระดับรองลงมา คือ พระสงฆ์ควรปฏิบัติตนโดยสมควรแก่การกราบไหว้ มีค่าเฉลี่ย 2.93 อันดับต่อไปคือพระสงฆ์ควรปฏิบัติโดยไม่หวังลาภ ยศ สรรเสริญ และพระสงฆ์ควรปฏิบัติโดยไม่คึกคะนอง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยในระดับที่เท่ากัน คือ 2.92 ส่วนคุณสมบัติที่รองลงมาคือ พระสงฆ์ควรเป็นผู้เคร่งครัดตามพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ย 2.87 ต่อมา พระสงฆ์ควรเป็นผู้ละความโลภ โกรธ หลงได้อย่างสิ้นเชิง มีค่าเฉลี่ย 2.76 อันดับต่อไป พระสงฆ์ควรรู้จักจริงในพระธรรมวินัยสามารถอธิบายได้ถูกต้อง ค่าเฉลี่ย 2.74 รองลงมา คือ พระสงฆ์ควรมีความเห็นชอบ (รู้แจ้งในอริยสัจ 4) มีค่าเฉลี่ย 2.71 และสำหรับคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่นิสิตมีความต้องการน้อยที่สุดนั้นคือ พระสงฆ์ควรมีความเพียรปฏิบัติจนถึงความหลุดพ้น มีค่าเฉลี่ย 2.44 (ดังตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านคุณสมบัติ
ของพระสงฆ์ เรียงลำดับตามความต้องการของนิสิต

(n = 270)

คุณสมบัติของพระสงฆ์	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความ ต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
1. พระสงฆ์ควรเป็นผู้คิด ชอบ (ไม่คิดทำชั่ว)	254 (94.1)	16 (5.9)	-	2.94	0.236	มาก
2. พระสงฆ์ควรปฏิบัติตน โดยสมควรแก่การกราบไหว้	252 (93.3)	18 (6.7)	-	2.93	0.249	มาก
3. พระสงฆ์ควรปฏิบัติโดย ไม่หวังลาภ ยศ สรรเสริญ	249 (92.2)	21 (7.8)	-	2.92	0.268	มาก
4. พระสงฆ์ควรปฏิบัติโดย ไม่คุยโม้โอ้อวด	249 (92.2)	21 (7.8)	-	2.92	0.268	มาก
5. พระสงฆ์ควรเป็นผู้ เคร่งครัดตามพระธรรมวินัย	237 (87.8)	33 (12.2)	-	2.87	0.328	มาก
6. พระสงฆ์ควรเป็นผู้ละ ความโลภ โกรธ หลงได้อย่าง สิ้นเชิง	205 (75.9)	65 (24.1)	-	2.76	0.428	มาก
7. พระสงฆ์ควรรู้จักจริงใน พระธรรมวินัย สามารถอธิบาย ได้ถูกต้อง	200 (74.1)	70 (25.9)	-	2.74	0.439	มาก
8. พระสงฆ์ควรมีความ เห็นชอบ (รู้แจ้งในอริยสัจ 4)	192 (71.1)	78 (28.9)	-	2.71	0.454	มาก
9. พระสงฆ์ควรมีความ เพียรปฏิบัติจนถึงความหลุดพ้น	130 (48.1)	129 (47.8)	11 (4.1)	2.44	0.573	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม				2.80	0.360	มาก

1.2 ความต้องการด้านวิธีการเผยแพร่ของพระสงฆ์

ความต้องการด้านวิธีการเผยแพร่ของพระสงฆ์อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.26 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า วิธีการเผยแพร่ของพระสงฆ์ที่นิสิตมีความต้องการมากที่สุด คือ ต้องการพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 2.48 รองลงมา นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เปรียบเทียบคำอุปมาในขณะที่ทำการเผยแพร่ธรรมะ เพื่อการเข้าใจที่ชัดเจนและง่ายขึ้น มีค่าเฉลี่ย 2.38 อันดับต่อไป นิสิตต้องการให้พระสงฆ์เน้นการเล่านิทานหรือชาดกต่างๆ ขณะเผยแพร่ธรรมะมีค่าเฉลี่ย 2.36 และนิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์มีการประชาสัมพันธ์ด้านการเผยแพร่ธรรมะให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากเชื่อว่าปัจจุบัน พระสงฆ์ไม่ค่อยได้มีการประชาสัมพันธ์ด้านการเผยแพร่ธรรมะเท่าที่ควร มีค่าเฉลี่ย 2.28 อันดับต่อไป นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์สอดแทรกमुखตลกขณะเผยแพร่ มีค่าเฉลี่ย 2.26 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์สอดแทรกบทกลอนและคำคล้องจองต่างๆ และต้องการให้พระสงฆ์จัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมมากกว่าเน้นการเผยแพร่เพียงอย่างเดียวอยู่ในระดับที่เท่ากัน มีค่าเฉลี่ย 2.24 นิสิตมีความเชื่อว่าปัจจุบันพระสงฆ์ยังมีความสามารถในการเผยแพร่ไม่เพียงพอ มีค่าเฉลี่ย 2.23 มีความต้องการให้พระสงฆ์เล่นภาษาเล่นคำขณะเผยแพร่ธรรมะมีค่าเฉลี่ย 2.11 และนิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้สื่ออุปกรณ์มากกว่าเน้นบุคคลในการเผยแพร่อยู่ในระดับน้อยที่สุด ค่าเฉลี่ย 2.02 (ดังตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านวิธีการเผยแพร่

ความต้องการด้านวิธีการเผยแพร่	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
1. ต้องการพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่	138 (51.1)	125 (46.3)	7 (2.6)	2.48	0.550	มาก
2. ต้องการให้พระสงฆ์เปรียบเทียบคำอุปมา	118 (43.7)	138 (51.1)	14 (5.2)	2.38	0.584	มาก
3. ต้องการให้พระสงฆ์เน้นการเล่านิทานหรือชาดกต่างๆ	115 (42.6)	139 (51.5)	16 (5.9)	2.36	0.593	มาก

(n = 270)

ตารางที่ 4 (ต่อ) จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านวิธีการ
เผยแผ่

(n = 270)

ความต้องการด้านวิธี การเผยแผ่	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความ ต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
4. ต้องการให้พระสงฆ์ ประชาสัมพันธ์ด้านการเผยแผ่ ให้มากขึ้น	102 (37.8)	142 (52.6)	26 (9.6)	2.28	0.629	ปานกลาง
5. ต้องการให้พระสงฆ์ สอดแทรกมุขตลกขณะเผยแผ่	100 (37)	140 (51.9)	30 (11.1)	2.26	0.644	ปานกลาง
6. ต้องการให้พระสงฆ์ สอดแทรกบทกลอนและคำ คล้องจองต่างๆ	100 (37)	135 (50)	35 (13)	2.24	0.666	ปานกลาง
7. ต้องการให้พระสงฆ์จัด กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมมาก ขึ้น	96 (35.6)	145 (53.7)	29 (10.7)	2.24	0.634	ปานกลาง
8. คิดว่าปัจจุบัน พระสงฆ์ยัง มีความสามารถในการเผยแผ่ไม่ เพียงพอ	85 (31.5)	164 (60.7)	21 (7.8)	2.23	0.581	ปานกลาง
9. ต้องการให้พระสงฆ์เล่น ภาษาเล่นคำ	79 (29.3)	142 (52.6)	49 (18.1)	2.11	0.680	ปานกลาง
10. ต้องการให้พระสงฆ์ใช้ อุปกรณ์มากขึ้น	68 (25.2)	141 (52.2)	61 (22.6)	2.02	0.692	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม				2.26	0.625	ปานกลาง

2. ความต้องการด้านสาร (เนื้อหาหลักธรรม)

ความต้องการในเนื้อหาหลักธรรมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม 2.52 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ นิสิตมีความต้องการหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตประจำวันได้มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 2.80 รองลงมา นิสิตต้องการหลักธรรมที่เกี่ยวกับความสงบสุขของสังคมมีค่าเฉลี่ย 2.66 นิสิตต้องการหลักธรรมที่ทันสมัยกับเหตุการณ์ปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ย 2.65 ต้องการหลักธรรมเรื่องความกตัญญูมีค่าเฉลี่ย 2.63 ต้องการหลักธรรมที่เกี่ยวกับการเจริญสติ มีค่าเฉลี่ย 2.56 ต้องการหลักธรรมเรื่องอริยสัจ 4 มีค่าเฉลี่ย 2.53 ต้องการหลักธรรมเรื่องมรรค 8 มีค่าเฉลี่ย 2.47 ต้องการหลักธรรมเรื่องอิทธิบาท 4 มีค่าเฉลี่ย 2.39 ต้องการหลักธรรมเรื่องพรหมวิหาร 4 มีค่าเฉลี่ย 2.38 ต้องการหลักธรรมเรื่องฆราวาสธรรม 4 มีค่าเฉลี่ย 2.36 และนิสิตมีความต้องการหลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุ 4 ในระดับน้อยที่สุด คือ มีค่าเฉลี่ย 2.32 (ดังตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการในเนื้อหาหลักธรรม

ความต้องการในเนื้อหา หลักธรรม	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความ ต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
1. หลักธรรมที่สามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตได้	220 (81.5)	46 (17)	4 (1.5)	2.80	0.436	มาก
2. หลักธรรมที่เกี่ยวกับความ สงบสุขของสังคม	183 (67.8)	83 (30.7)	4 (1.5)	2.66	0.504	มาก
3. หลักธรรมที่ทันสมัยกับ เหตุการณ์ปัจจุบัน	186 (68.9)	75 (27.8)	9 (3.3)	2.65	0.541	มาก
4. หลักธรรมเรื่องความ กตัญญู	176 (65.2)	90 (33.3)	4 (1.5)	2.63	0.511	มาก
5. หลักธรรมเรื่องการเจริญ สติ	164 (60.7)	95 (35.2)	11 (4.1)	2.56	0.572	มาก
6. หลักธรรมเรื่องอริยสัจ 4	148 (54.8)	117 (43.3)	5 (1.9)	2.53	0.536	มาก

ตารางที่ 5 (ต่อ) จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการในเนื้อหา
หลักธรรม

ความต้องการในเนื้อหา หลักธรรม	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความ ต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
7. หลักธรรมเรื่องมรรค 8	135 (50)	128 (47.4)	7 (2.6)	2.47	0.549	มาก
8. หลักธรรมเรื่องอิทธิบาท 4	111 (41.1)	153 (56.7)	6 (2.2)	2.39	0.532	มาก
9. หลักธรรมเรื่องพรหม วิหาร 4	110 (40.7)	154 (57)	6 (2.2)	2.38	0.531	มาก
10. หลักธรรมเรื่องฉราวาส ธรรม 4	104 (38.5)	159 (58.9)	7 (2.6)	2.36	0.532	มาก
11. หลักธรรมเรื่องสังกหัตถ์ 4	98 (36.3)	163 (60.4)	9 (3.3)	2.32	0.537	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม				2.52	0.520	มาก

3. ความต้องการด้านสื่อหรือช่องทางการเผยแพร่

3.1 ความต้องการด้านสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าโดยตรง

ความต้องการสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าโดยตรงอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.22 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะโดยผ่านสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าโดยตรง โดยเน้นรูปแบบของการสนทนาธรรมในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 2.48 รองลงมา นิสิตต้องการรูปแบบของการอภิปรายธรรม มีค่าเฉลี่ย 2.40 และการบรรยายธรรมมีค่าเฉลี่ย 2.36 การปาฐกถาธรรมและการเทศน์ปากเปล่าธรรมาสันเดียวอยู่ในระดับที่เท่ากัน มีค่าเฉลี่ย 2.33 การเทศน์ธรรมสนั่นคู่ มีค่าเฉลี่ย 2.27 การเทศน์ 3 ธรรมาสัน มีค่าเฉลี่ย 2.13 การเทศน์แห่ มีค่าเฉลี่ย 2.02 การเทศน์มหาชาติคำรายแก้ว มีค่าเฉลี่ย 1.98 และนิสิตมีความต้องการการเทศน์แบบอ่านตามคัมภีร์อยู่ในระดับน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ย 1.86 (ดังตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านสื่อบุคคลที่มี
การเผชิญหน้าโดยตรง

(n = 270)

ความต้องการด้านสื่อบุคคล ที่มีการเผชิญหน้าโดยตรง	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความ ต้องการ
	มาก	ปาน กลาง	น้อย			
1. สันทนาธรรม	143 (53)	116 (43)	11 (4.1)	2.48	0.576	มาก
2. อภิปรายธรรม	122 (45.2)	136 (50.4)	12 (4.4)	2.40	0.575	มาก
3. บรรยายธรรม	122 (45.2)	125 (46.3)	23 (8.5)	2.36	0.635	มาก
4. เทศน์ 3 ธรรมาสน์	106 (39.3)	149 (55.2)	15 (5.6)	2.33	0.579	ปานกลาง
5. ปาฐกถาธรรม	105 (38.9)	149 (55.2)	16 (5.9)	2.33	0.583	ปานกลาง
6. เทศน์ธรรมาสน์คู่	96 (35.6)	151 (55.9)	23 (8.5)	2.27	0.607	ปานกลาง
7. เทศน์ 3 ธรรมาสน์	72 (26.7)	163 (60.4)	35 (13)	2.13	0.615	ปานกลาง
8. เทศน์แห่	70 (25.9)	137 (50.7)	63 (23.3)	2.02	0.702	ปานกลาง
9. เทศน์มหาชาติคำ ราษฎร์	60 (22.2)	146 (54.1)	64 (23.7)	1.98	0.678	ปานกลาง
10. เทศน์อ่านคัมภีร์	27 (10)	178 (65.9)	65 (24.1)	1.83	0.567	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม				2.22	0.611	มาก

3.2 ความต้องการด้านสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า

ความต้องการด้านสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้าอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.31 เมื่อมาพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นิสิตต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะด้วยการใช้สื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า ซึ่งเป็นเรื่องของการเผยแผ่ธรรมะผ่านการรู้สอนธรรมะอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 2.61 รองลงมา นิสิตมีความต้องการสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้าโดยผ่านทางละครที่มีเนื้อหาอิงธรรมะมีค่าเฉลี่ย 2.55 และการเผยแผ่ธรรมะผ่านโทรทัศน์มีค่าเฉลี่ย 2.39 การเผยแผ่ธรรมะผ่านทางเว็บไซต์ มีค่าเฉลี่ย 2.25 การเผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุ มีค่าเฉลี่ย 2.17 การเผยแผ่ธรรมะผ่านแอป หรือซีดีบรรยายธรรมะ มีค่าเฉลี่ย 2.13 และนิสิตมีความต้องการสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้าโดยผ่านทางเพลงธรรมะอยู่ในระดับน้อยที่สุด ค่าเฉลี่ย 2.09 (ดังตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า

ความต้องการด้านสื่อบุคคล ที่ไม่มีการเผชิญหน้า	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความ ต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
1. การเผยแผ่ธรรมะผ่าน หนังสือการ์ตูน	175 (64.8)	89 (31.5)	10 (3.7)	2.61	0.559	มาก
2. การเผยแผ่ผ่านละครที่ มีเนื้อหาอิงธรรมะ	160 (59.3)	99 (36.7)	11 (4.1)	2.55	0.574	มาก
3. การเผยแผ่ธรรมะผ่าน โทรทัศน์	119 (59.3)	138 (36.7)	13 (4.1)	2.39	0.579	มาก
4. การเผยแผ่ธรรมะผ่าน Website	105 (38.9)	129 (47.8)	36 (13.3)	2.25	0.677	ปานกลาง
5. การเผยแผ่ธรรมะผ่าน วิทยุ	71 (26.3)	174 (64.4)	25 (9.3)	2.17	0.572	ปานกลาง
6. การเผยแผ่ธรรมะผ่าน แอปหรือซีดีบรรยายธรรมะ	67 (24.8)	172 (63.7)	31 (11.5)	2.13	0.588	ปานกลาง

(n = 270)

ตารางที่ 7 (ต่อ) จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านสื่อ
บุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า

(n = 270)

ความต้องการด้านสื่อบุคคล ที่ไม่มีการเผชิญหน้า	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความ ต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
7. การเผยแพร่ธรรมะผ่าน เพลง	64 (23.7)	167 (61.9)	39 (14.4)	2.09	0.611	ปานกลาง
	ค่าเฉลี่ยรวม			2.31	0.594	ปานกลาง

3.3 ความต้องการด้านสื่อการเขียน

ความต้องการด้านสื่อการเขียนอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม 2.37 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อการเขียนโดยผ่านทางหนังสือการ์ตูนธรรมะจัดอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 2.64 รองลงมา นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อการเขียนโดยผ่านนิยายอิงคำสอนธรรมะมีค่าเฉลี่ย 2.43 นิสิตมีความต้องการสื่อการเขียนโดยผ่านบทความทางอินเทอร์เน็ต มีค่าเฉลี่ย 2.35 และนิสิตต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะโดยผ่านบทความทางวารสารหรือนิตยสาร มีค่าเฉลี่ย 2.34 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านบทความทางหนังสือพิมพ์ มีค่าเฉลี่ย 2.25 อันดับสุดท้าย นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะโดยผ่านสื่อการเขียนในรูปแบบของหนังสือธรรมะโดยตรงอยู่ในระดับที่น้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ย 2.21 (ดังตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการสื่อการเขียน

(n = 270)

ความต้องการด้านสื่อการเขียน	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความ ต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
1. หนังสือการ์ตูนธรรมะ	183 (67.8)	78 (28.9)	9 (3.3)	2.64	0.544	มาก

ตารางที่ 8 (ต่อ) จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการสื่อการเขียน

ความต้องการด้านสื่อการเขียน	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
2 นวนิยายอิงคำสอนธรรมะ	131 (48.5)	124 (45.9)	15 (5.6)	2.43	0.597	มาก
3. บทความทาง Internet	116 (43)	134 (49.6)	20 (7.4)	2.35	0.615	มาก
4. บทความทางวารสาร นิตยสาร	111 (41.1)	140 (51.9)	19 (7)	2.34	0.605	มาก
5. บทความทางหนังสือพิมพ์	93 (34.4)	153 (56.7)	24 (8.9)	2.25	0.607	ปานกลาง
6. หนังสือธรรมะโดยตรง	86 (31.9)	155 (57.4)	29 (10.7)	2.21	0.618	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม				2.37	0.597	มาก

3.4 ความต้องการด้านสื่ออุปกรณ์

ความต้องการด้านสื่ออุปกรณ์อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.26 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะโดยใช้รูปภาพเป็นประกอบอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 2.54 รองลงมา นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้ดนตรีประกอบการเผยแผ่ธรรมะ มีค่าเฉลี่ย 2.35 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้วีซีดี หรือ ดีวีดีประกอบการเผยแผ่ธรรมะ มีค่าเฉลี่ย 2.31 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้โปรแกรมพาวเวอร์พอยท์ จากคอมพิวเตอร์ มีค่าเฉลี่ย 2.23 และนิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้วารสาร แผ่นพับหรือ ใบปลิวต่างๆ เป็นอุปกรณ์ประกอบการเผยแผ่ มีค่าเฉลี่ย 2.21 นิสิตต้องการให้พระสงฆ์ใช้เครื่องฉายสไลด์ มีค่าเฉลี่ย 2.14 และนิสิตต้องการให้พระสงฆ์ใช้เครื่องฉายข้ามศีรษะ อยู่ในระดับน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ย 2.07 (ดังตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความต้องการด้านสื่ออุปกรณ์
(n = 270)

ความต้องการด้านสื่ออุปกรณ์	ความต้องการ			\bar{X}	S.D.	ระดับความ ต้องการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย			
1. การใช้รูปภาพประกอบ การเผยแพร่ธรรมะ	157 (58.1)	104 (38.5)	9 (3.3)	2.54	0.561	มาก
2. การใช้ดนตรีประกอบ การเผยแพร่	120 (44.4)	126 (46.7)	24 (8.9)	2.35	0.639	มาก
3. การใช้ VCD / DVD ประกอบการเผยแพร่ธรรมะ	105 (38.9)	144 (53.3)	21 (7.8)	2.31	0.609	ปานกลาง
4. การใช้โปรแกรม Power Point จากคอมพิวเตอร์	92 (34.1)	149 (55.2)	29 (10.7)	2.23	0.628	ปานกลาง
5. การใช้วาร แผ่นพับ ใบปลิวต่างๆ	89 (33)	151 (55.9)	30 (11.1)	2.21	0.628	ปานกลาง
6. การใช้เครื่องฉาย Slide	76 (28.1)	157 (58.1)	37 (13.7)	2.14	0.631	ปานกลาง
7. การใช้เครื่องฉายข้าม ศีรษะ Overhead	61 (22.6)	169 (62.6)	40 (14.8)	2.07	0.607	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม				2.26	0.615	ปานกลาง

สรุประดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์โดยแยกเป็นตารางตามหัวข้อหลักๆ อันได้แก่ ผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) สาร (เนื้อหาหลักธรรม) และสื่อ (ช่องทางการเผยแพร่) ได้ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 10 ระดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อผู้ส่งสาร (พระสงฆ์)

(n = 270)

ความต้องการที่มีต่อผู้ส่งสาร (พระสงฆ์)	\bar{X}	S.D.	ระดับความต้องการ
ด้านคุณสมบัติของพระสงฆ์	2.80	0.360	มาก
ด้านลักษณะการเผยแผ่ของพระสงฆ์	2.26	0.625	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	2.53	0.492	มาก

ตารางที่ 11 ระดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อสาร (เนื้อหาหลักธรรม)

(n = 270)

ความต้องการที่มีต่อสาร (เนื้อหาหลักธรรม)	\bar{X}	S.D.	ระดับความต้องการ
ด้านเนื้อหาหลักธรรม	2.52	0.520	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	2.52	0.520	มาก

ตารางที่ 12 ระดับความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อสื่อ (ช่องทางการเผยแผ่)

(n = 270)

ความต้องการที่มีต่อสื่อ (ช่องทางการเผยแผ่)	\bar{X}	S.D.	ระดับความต้องการ
1. ด้านสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้า	2.22	0.611	ปานกลาง
2. ด้านสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า	2.31	0.594	ปานกลาง
3. ด้านสื่อการเขียน	2.37	0.597	มาก
4. ด้านสื่ออุปกรณ์	2.26	0.615	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	2.29	0.604	ปานกลาง

การพิสูจน์ข้อสันนิษฐาน

จากผลการวิจัยและจากตารางที่ 2 พบว่า นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความต้องการการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 2.44 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นิสิตมีความต้องการด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 2.53 นิสิตมีความต้องการด้านสาร (เนื้อหาหลักธรรม) ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 2.52 และนิสิตมีความต้องการด้านสื่อ (ช่องทางการเผยแพร่) ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.29 จึงสามารถสรุปได้ว่า นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความต้องการการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในระดับมาก ซึ่งตรงตามข้อสันนิษฐานที่คาดเอาไว้

ข้อวิจารณ์

ผลจากการวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นั้นพบว่าความต้องการของนิสิตที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์อยู่ในระดับมาก จากค่าเฉลี่ยรวมของระดับความต้องการในแต่ละด้าน ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร และสื่อ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 2.44 และผู้วิจัยมีข้อวิจารณ์ ดังนี้

ผู้ส่งสาร (พระสงฆ์)

นิสิตมีความต้องการผู้ส่งสารในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 2.53 แบ่งเป็นรายด้าน ได้ 2 ด้าน คือ ด้านคุณสมบัติของพระสงฆ์ และด้านลักษณะการเผยแพร่ของพระสงฆ์ ดังนี้

ด้านคุณสมบัติของพระสงฆ์

นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้ความสำคัญด้านคุณสมบัติของพระสงฆ์มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.80) นิสิตต้องการพระสงฆ์ที่เป็นผู้คิดชอบ (ไม่คิดทำชั่ว) อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.94) ซึ่งเป็นคุณสมบัติข้อหลักๆ ของผู้ที่ป็นสาวกสงฆ์ และตรงตามหลักสังฆคุณข้อหนึ่งที่ว่า สามิ จิปฏิปนฺ โน ภควโต สาวกสงฺโฆ หมายความว่า พระสงฆ์ควรเป็นผู้ปฏิบัติสมควร รู้กฎธรรมชาติของชีวิตมากขึ้น รู้จักเหตุผล มีโยนิโสมนสิการ เป็นผู้คิดชอบ (ไม่คิดทำความชั่วใดๆ) นอกจากนี้ พระสงฆ์ควรมีหน้าที่ในการอนุเคราะห์กฤหัสถ์ในฐานะที่เป็นทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ควรสอน

ให้ละเว้นจากความชั่ว และพระสงฆ์ควรแนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี ดังนั้นในเมื่อพระสงฆ์ผู้มีหน้าที่ในการสั่งสอนประชาชนให้ละเว้นจากความชั่วและทำแต่ความดีนั้น พระสงฆ์ก็ควรกระทำตนเป็นแบบอย่างด้วย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระชเนศ ไพรสุน (2547: 57) ซึ่งศึกษาเรื่องการศึกษาธรรมที่วัดใช้เผยแผ่พุทธศาสนา พบว่า สิ่งสำคัญที่สุดในการเผยแผ่พุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตัวของพระสงฆ์เองที่ควรรู้จักกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้ชุมชนเลื่อมใสศรัทธา ทั้งนี้ มาณี ไชยธีรานุกวัฒน์ศิริ (2539) ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่า พระสงฆ์ที่น่าเคารพเลื่อมใสควรมีความรู้ธรรมะลึกซึ้ง เครื่องครัดในวัตรปฏิบัติ มีความสามารถในการอบรมคุณธรรม ถือความเรียบง่าย สันโดษ และในยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์ควรมุ่งเน้นการอบรมคุณธรรมควบคู่กับการสอนปฏิบัติวิปัสสนา ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในปัจจุบัน ประชาชนค่อนข้างให้ความสำคัญในเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาของพระสงฆ์ เนื่องจากเชื่อว่า พระสงฆ์ที่ปฏิบัติวิปัสสนาอย่างเคร่งครัดจะเป็นที่น่าเลื่อมใสกว่าพระสงฆ์ที่ไม่ปฏิบัติวิปัสสนา โดยสังเกตได้จากบุคลิกของของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติวิปัสสนาจะดูสละสลวยกว่าพระสงฆ์ที่เน้นการเผยแผ่เพียงอย่างเดียว

ด้านวิธีการเผยแผ่ของพระสงฆ์

นิสิตมีความต้องการพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแผ่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 2.06) เนื่องจากหน้าที่หลักของพระสงฆ์ คือ การสั่งสอนธรรมะให้แก่ประชาชน ดังนั้นความสามารถในการเผยแผ่จึงเป็นสิ่งสำคัญ พระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแผ่จะสามารถดึงดูดใจหรือรู้วิธีการที่จะทำให้ประชาชนสนใจหันมารับฟังธรรมะและพร้อมที่จะน้อมนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามลำดับ การที่นิสิตมีความต้องการพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแผ่ในระดับมากนั้น (ค่าเฉลี่ย 2.48) สอดคล้องกับงานวิจัยของปิ่นนัดดา นพพานวัน (2533) ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างจำนวนกว่า 1 ใน 3 แสดงความเห็นด้วยอย่างยิ่งที่ควรจะพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรมมากขึ้น พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นไว้ว่าผู้เผยแผ่ธรรมะนั้นต้องมีจิตวิทยาและวาทศิลป์ อีกทั้งยังควรได้รับการฝึกฝนทางปริยัติและปฏิบัติมาอย่างแตกฉาน จึงจะสามารถโน้มน้าวใจผู้ฟังจนเกิดศรัทธาและปฏิบัติตาม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูปลัด ศิริวัฒน์ สดายุจิตโต (วิชาผา) (2549: 148) ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในผู้นำเสนอธรรมะ ในประเด็นเรื่องความรู้เกี่ยวกับธรรมะมาก ความน่าเชื่อถือ ความสามารถในการถ่ายทอดธรรมะ เป็นตัวอย่างที่ดีเพื่อให้ผู้รับฟังธรรมะได้ปฏิบัติตามอย่างไม่ขัดข้องจิตใจ และเป็น การเพิ่มศรัทธาในการประพฤติตนในการทำความดี และสามารถเป็นข้อเปรียบเทียบให้ผู้นำเสนอ

ธรรมะรุ่นหลังได้ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (2539) ได้ทำการสัมภาษณ์พระพยอม กัลยาโณ ซึ่งพระพยอมกล่าวว่า นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีความรู้โดยมีพื้นฐานมาจากการศึกษา บวชเรียนในเรื่องที่ถูกต้อง ไม่เบี่ยงเบนไปทางไสยศาสตร์ ต้องรู้อย่างมั่นใจและประพฤติดีในสิ่งที่รู้วิธีการก็คือ การพูดให้เป็น ทำให้ดู อยู่เป็นสุขให้เห็นหรือทำงานให้เป็นตัวอย่าง ต้องมีบุคลิกดี มีความตั้งใจดี มีความเข้าใจในวิธีที่จะทำให้อีกคนสนใจได้เป็นอย่างดี

สาร (เนื้อหาหลักธรรม)

นิสิตมีความต้องการสารหรือเนื้อหาหลักธรรมในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 2.52) และหลักธรรมที่นิสิตมีความต้องการมากที่สุด จะเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ทั้งสิ้น สังเกตได้จากความต้องการของนิสิต 3 ลำดับแรก คือ หลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตได้ (ค่าเฉลี่ย 2.80) รองลงมาคือ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสงบสุขของสังคม (ค่าเฉลี่ย 2.66) และลำดับต่อมา คือ หลักธรรมที่ทันสมัยกับเหตุการณ์ปัจจุบัน (ค่าเฉลี่ย 2.65) ในทางตรงกันข้ามหลักธรรมที่เป็นเนื้อหาธรรมะล้วนๆ กลับเป็นที่ต้องการน้อย เช่น หลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุ 4 หรือ อรรวาศธรรม 4 หรือ พรหมวิหาร 4 เป็นต้น เนื่องจากปัจจุบัน การดำเนินชีวิตของผู้คนนั้นแตกต่างจากอดีต มนุษย์มีการแก่งแย่งแข่งขันกันมากขึ้น มีการดิ้นรนต่อสู้กันมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้ผู้คนต้องประสบกับปัญหานานาประการ และเมื่อมีผู้รู้สามารถนำหลักธรรมมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ย่อมเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับบุคคลทุกเพศวัยในการนำหลักธรรมเหล่านั้นไปใช้ในชีวิต จากการศึกษางานวิจัยชิ้นอื่นๆ ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่า ไม่เพียงแต่กลุ่มนิสิตเท่านั้นที่ต้องการนำหลักธรรมไปปรับใช้ แต่ช่วงวัยอื่นๆ เช่น ประชาชนวัยทำงานหรือแม้กระทั่งผู้สูงอายุก็ต้องการหลักธรรมแบบประยุกต์เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาธำรงค์ สมานธิ (2545 : 172) ได้ศึกษาเรื่องความต้องการของประชาชนในจังหวัดนนทบุรีต่อการแสดงธรรมของพระสงฆ์ พบว่าการแสดงธรรมจะต้องทำให้ประชาชนเห็นประโยชน์ของธรรมะที่จะนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ให้ประชาชนมีความกล้าและสร้างกำลังใจให้ประชาชนเกิดความศรัทธาต่อหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และเกิดกำลังใจต่อการปฏิบัติ นอกจากนี้ พระครูปลัด ศิริวัฒน์ สลัญญจิตฺโต (วิชาพา) (2549 : 148) ได้ศึกษาเรื่องความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยอมรับฟังธรรมะในแนวปรับประยุกต์มากที่สุด เนื่องจากแนวการแสดงธรรมแบบประยุกต์เป็นการแสดงธรรมให้เข้ากับเหตุการณ์สังคมหรือสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน และพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่พอใจเนื้อหาธรรมะในประเด็นเรื่องความน่าสนใจ น่าติดตาม เป็นประโยชน์ ตรงต่อความต้องการและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ และไม่เพียงแต่ความคิดเห็นของ

ประชาชนเท่านั้นที่มีความต้องการหลักธรรมในแง่ของการนำไปประยุกต์ เพราะความเห็นของผู้แทนภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พุทธศาสนานั้น ก็มีความเห็นรวมกันว่า พระสงฆ์ควรเผยแผ่หัวข้อธรรมะที่สามารถช่วยให้ประชาชนนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขร่วมกันของคนในสังคม (ปิ่นนัคดา นพพานวัน, 2533) สำหรับ ดร. ระวี ภาวิไล นั้นก็มองว่าการเผยแผ่ธรรมะก็เพื่อให้เกิดการศึกษา ให้ความรู้ ความเข้าใจธรรมชาติของชีวิตตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยทุกคนเริ่มจากตนเองก่อน (สมบัติ เสริมศิลป์, 2529) จึงสามารถกล่าวได้ว่า หลักธรรมในแนวประยุกต์เป็นที่ต้องการของนิสิต อาจด้วยเหตุผลที่ว่านิสิตไม่ต้องการเนื้อหาหลักธรรมะแท้ๆ เนื่องจากคิดว่าเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ และต้องใช้ความคิดในการทำมาความเข้าใจมาก เนื่องจากหากไม่มีใครที่สามารถอธิบายได้นั้นก็จะยากยิ่งต่อความเข้าใจ ผิดกับหลักธรรมะที่มีการประยุกต์นั้นเหมาะสำหรับในการเผยแผ่มากกว่า เนื่องจากสามารถนำไปใช้ได้ทันทีหรือสามารถนำไปแก้ปัญหาได้รวดเร็วและตรงจุด

สื่อ (ช่องทางในการเผยแผ่)

นิสิตมีความต้องการสื่อหรือช่องทางการเผยแผ่ในระดับปานกลาง (มีค่าเฉลี่ย 2.29) แบ่งเป็นรายด้านได้ 4 ด้าน คือ สื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าโดยตรง สื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า สื่อการเขียน และสื่ออุปกรณ์

ด้านสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าโดยตรง

นิสิตมีความต้องการสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.22) และต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะ โดยใช้วิธีการสนทนาธรรมหรือการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องของธรรมะในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.48) เนื่องจากการใช้วิธีการสนทนาธรรมนั้นค่อนข้างกระทำแบบเรียบง่าย ไม่ต้องมีพิธีการเหมือนการเผยแผ่ด้วยวิธีอื่น จึงให้ความรู้สึกที่ค่อนข้างสบายเป็นกันเอง และไม่เกิดอาการเกร็ง ทั้งนี้ วิธีการสนทนาธรรมนั้นเป็นหนึ่งในวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงนิยมใช้กับบุคคลที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือยังไม่เข้าใจหลักธรรมเท่าที่ควรในการสนทนา พระองค์จะทรงเป็นฝ่ายถามนำ คู่สนทนาให้เข้าสู่เนื้อหาธรรมะให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจในธรรมะและเกิดความเลื่อมใสก่อน เช่น ในปฐมปิฎกโจโรหิณีสสูตร มีการสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพราหมณ์ชานูสโสนิ กล่าวถึงเรื่องวิธีการอาบน้ำเพื่อลอยบาป เป็นต้น ครั้นจบการสนทนาแล้ว ชานูสโสนิพราหมณ์ก็ประกาศตนเป็น

อุบาสก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 35) และจากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหลายๆ ท่านมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การใช้วิธีการสนทนาธรรมเป็นวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกวิธีหนึ่ง เช่น ปิ่นนัคดา นพพนาวัน (2533) และพระมหาไพรัช ปัญญาพล (2536) ศึกษาวิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน พบว่าวิธีการปลูกฝังจริยธรรมที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดคือการสนทนาธรรม นอกจากนี้ ปิ่นนัคดา ยังเสนอแนะเพิ่มเติมว่าพระสงฆ์ควรเลือกรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะให้เหมาะสมกับบุคคลและโอกาส ควรใช้รูปแบบการสนทนาธรรม บรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมมากกว่าการใช้รูปแบบการเทศน์แบบโบราณที่น่าเบื่อหน่าย

ด้านสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า

นิสิตมีความต้องการสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้าในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.31) และนิสิตมีความต้องการการเผยแผ่ธรรมะผ่านภาพยนตร์การ์ตูนในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 2.61) ซึ่งการเผยแผ่ผ่านภาพยนตร์การ์ตูนนี้ก็เป็นการเผยแผ่ธรรมะโดยอ้อมซึ่งพระสงฆ์เองไม่ได้เป็นผู้เผยแผ่โดยตรง และที่ผ่านมา ภาพยนตร์การ์ตูนที่น่าเสนอเรื่องราวโดยสอดแทรกธรรมะนั้นยังไม่มีให้เห็นในสังคมไทยเท่าใดนัก อันดับรองลงมาที่นิสิตมีความต้องการ คือ การเผยแผ่ธรรมะผ่านละคร (ค่าเฉลี่ย 2.55) ซึ่งมาริสา แสนกุลศิริศักดิ์ (2532 : 53) ได้ศึกษาเรื่องกลยุทธ์ในการใช้สื่อประเภทละครเวทีเพื่อโน้มน้าวใจให้รักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อม มองว่าละครเป็นการแสดง เป็นช่องทางของการสื่อสารประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายโดยทำให้เห็นเป็นรูปของเรื่องราวและการกระทำ ผู้ชมจะได้รับประสบการณ์ร่วมจากการดูละคร เป็นการพัฒนาทักษะในด้านการรับรู้ ด้านศิลปะ จินตนาการ และการสื่อสาร ละครจึงเป็นสื่อที่เหมาะสมที่จะสอดแทรกความรู้ ข่าวสาร และความคิดเห็นที่ปลูกเร้าอารมณ์ความรู้สึก และความเป็นนักคิดของตน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูปลัด ศิริวัฒน์ สบุญจิตฺโต (วิชาพา) (2549 : 150) ซึ่งเสนอแนะว่าการเผยแผ่ธรรมะควรใช้สื่อทางวิทยุกระจายเสียงและสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ในรูปแบบธรรมะบันเทิง เช่น ละครธรรมะ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของสมเกียรติ เรื่องอนันต์เลิศ (2539) ได้ศึกษาเรื่องการเปิดรับธรรมะในยุคโลกาภิวัตน์ และได้ทำการสัมภาษณ์พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ซึ่งท่านปัญญาได้กล่าวไว้ว่าเนื้อหาธรรมะมีความทันสมัยอยู่แล้ว แต่ขึ้นอยู่กับวิธีการเทศน์ที่ทำให้น่าสนใจ ไม่ยืดเยื้อ หากมีการดัดแปลงอาจเป็นละครธรรมะ ซึ่งก็ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถจึงจะทำได้ ทั้งนี้ นัฐกร อาชะวะบูล (2545 : 101-107) ได้ศึกษาหลักกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทในปรากฏในละครโทรทัศน์เฉพาะกรณีเรื่อง “เจ้ากรรมนายเวร” ผลการวิจัยพบว่าละครโทรทัศน์เป็นสื่อสันตนาการที่เข้าถึงประชาชนได้ทุกเพศทุกวัย ทุกสถานะไม่จำกัด สะดวก

ง่ายและถูก ละครธรรมะเป็นการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ดีทางหนึ่ง เป็นสื่ออย่างดีที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจคนให้คล้อยตามไปได้ ไม่ว่าจะทางดีหรือชั่ว นอกจากนี้ยังช่วยสนับสนุนเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่นอกเหนือไปจากการเรียนในห้องเรียน ดังนั้นละครที่ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแกนของเรื่องจึงเป็นเครื่องมือประการหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคุณธรรมในจิตใจของคนในสังคมให้สูงขึ้น สำหรับที่ผ่านมา ละครที่มีเนื้อหาสอดแทรกธรรมะที่เผยแพร่ทางโทรทัศน์มาแล้ว ได้แก่ เรื่อง พิกพมัจจุราช เจ้ากรรมนายเวร และธรรมะติดปีก เป็นต้น

ด้านสื่อการเขียน

นิสิตมีความต้องการสื่อการเขียนในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.37 ซึ่งมากกว่าสื่อบุคคลและสื่ออุปกรณ์) สื่อการเขียนนี้จัดว่าเป็นการเผยแพร่โดยอ้อม เพราะในบางครั้ง พระสงฆ์อาจไม่ได้เผยแพร่ด้วยตนเอง แต่อาจเสนอไอเดียหรือนำแนวคิดไปให้บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเสนอทำแทน เช่น การเผยแพร่ธรรมะผ่านการ์ตูน หรือนวนิยายอิงธรรมะ เป็นต้น ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ นิสิตมีความต้องการอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 2.64) และรองลงมา (ค่าเฉลี่ย 2.43) ตามลำดับ แต่ในทางตรงกันข้ามหนังสือธรรมะโดยตรงเป็นสื่อการเขียนที่พระสงฆ์สามารถกระทำได้ด้วยตนเอง แต่นิสิตกลับมองข้ามและจัดระดับความต้องการให้อยู่ในระดับที่น้อยที่สุด เมื่อเทียบกับสื่อการเขียนทั้งหมด เหตุที่เป็นเช่นนี้ อาจมองได้ว่า หนังสือการ์ตูนเป็นสื่อที่นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนเยาวชนหรือแม้กระทั่งประชาชนทุกเพศทุกวัยให้ความสนใจ ผู้วิจัยมองว่า เหตุที่หนังสือการ์ตูนได้รับความนิยมนั้น อาจเป็นเพราะว่าหนังสือการ์ตูนเป็นหนังสือที่เบาสมอง อ่านแล้วผ่อนคลาย ไม่น่าเบื่อ ไม่มีเรื่องที่เครียดชวนให้ปวดหัว อีกทั้งรูปเล่มก็ดึงดูดใจกว่าหนังสือเรียน มีรูปภาพ และสีสันที่ชวนสะดุดตา จึงทำให้หนังสือการ์ตูนเป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมจากบุคคลทุกเพศวัย นอกจากนี้หนังสือเรื่องสั้น หรือนวนิยาย ก็เป็นอีกประเภทหนึ่งที่บุคคลทุกเพศทุกวัยให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน ซึ่งเหตุผลก็คงจะคล้ายๆกับหนังสือการ์ตูนตรงที่การดำเนินเรื่องน่าติดตาม อ่านแล้ววางไม่ลง เป็นต้น และในปัจจุบัน พระสงฆ์เองก็พยายามที่จะหาวิธีที่จะทำให้เยาวชนตลอดจนบุคคลทั่วไปหันมาสนใจธรรมะมากขึ้น เมื่อการเผยแพร่ธรรมะโดยตรงไม่เป็นผลเท่าที่ควร จึงต้องมีการนำธรรมะมาประยุกต์โดยใช้วิธีการเผยแพร่โดยอ้อมกันมากขึ้น ซึ่งพระสงฆ์ที่เข้ามาส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรมะโดยผ่านสื่อการ์ตูนนั้น ได้แก่ ท่านพระมหาวิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) และพระพยอม กฤษยาโณ เป็นต้น

สำหรับเรื่องสั้นหรือนวนิยายอิงธรรมะนั้น โดยส่วนมากจะเป็นอาจารย์หรือนักวิชาการทางศาสนาที่เป็นผู้ประพันธ์ เนื่องจากการแต่งเรื่องสั้นหรือนวนิยายอิงธรรมะนั้นต้องเป็นผู้ที่ค่อนข้างมี

ความรู้ทางด้านศาสนาดีพอ เช่น สุชีพ ปุญญานุภาพ, วศิน อินทสระ, เสถียร โกเศศ, แสง จันทร์งาม, ท.เลียงพิบูลย์ และทวี วรคุณ เป็นต้น ส่วนพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในด้านการประพันธ์เรื่องสั้นได้แก่ พระครูพิศาลธรรมโกศล หรือเป็นที่รู้จักในนามของ หลวงตา หรือ แพร่เยื่อไม้ เป็นต้น จากผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของโยธิน มาหา (2547 : 145) ได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมของอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ พบว่า นวนิยายอิงธรรมะเกิดขึ้นจากการที่ผู้แต่งเคยอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์มาก่อน หรือ ได้ศึกษาเล่าเรียนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างละเอียดและมีความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ต้องการที่จะนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ได้เรียนรู้ไปเผยแพร่ให้ผู้อื่นในสังคม โดยใช้วิธีการนำหลักคำสอนนั้นมาผูกเรื่อง เป็นนวนิยาย โดยแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในเนื้อหานั้น ๆ ซึ่งมีจุดประสงค์หลักคือ ต้องการเผยแพร่หลักธรรมคำสอน ต้องการให้ผู้อ่านเรียนรู้คำสอน เข้าใจ เพลิดเพลิน มีอารมณ์ร่วม มีความรู้สึกอยากนำหลักธรรมนั้นมาประพฤติปฏิบัติเองบ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเชื่อว่าในปัจจุบันพระสงฆ์ที่มุ่งเผยแพร่ธรรมะโดยผ่านสื่อการเขียนนั้นยังมีน้อยมากในสังคมไทย

ด้านสื่ออุปกรณ์

นิสิตมีความต้องการสื่ออุปกรณ์ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.26) และต้องการให้ใช้รูปภาพประกอบการเผยแพร่ธรรมะอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 2.54) เนื่องจากการสื่อด้วยรูปภาพทำให้สามารถอธิบายเรื่องที่เข้าใจยากให้กลายเป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย รองลงมาคือการใช้ดนตรีประกอบการเผยแพร่ธรรมะ ซึ่งเพลงและภาพน่าจะทำให้การเผยแพร่ธรรมะเป็นไปอย่างน่าสนใจและรู้สึกผ่อนคลาย ซึ่งจากการศึกษางานของพระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี) (2549: 197) ได้ทำการศึกษาบทบาทการเผยแพร่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิบดินี (วีระ ภาทวาริ) พบว่าพระวิสุทธาธิบดินีได้เล็งเห็นความสำคัญของการใช้สื่อเฉพาะกิจในการเผยแพร่พุทธธรรม อันได้แก่ เทปธรรมะ แผ่นภาพ การจัดนิทรรศการสัตถุจร ฯลฯ ซึ่งเป็นสื่อที่สร้างขึ้นเพื่อปลูกฝังความนิยม สร้างความเข้าใจแก่ผู้รับสาร โดยมีหลักคือ การใช้ข้อความและภาษาง่ายๆ ใช้ศิลปะการพิมพ์ที่ดี ให้อ่านภาพประกอบด้วยอักษร สี และการจัดหน้าเล่ม เป็นต้น

จากผลการวิจัยนี้สามารถกล่าวได้ว่า นิสิตมีความต้องการสื่อออกไปทางด้านธรรมบันเทิง ซึ่งธรรมบันเทิงนี้ค่อนข้างเป็นที่นิยมในปัจจุบัน เนื่องจากเมื่อกล่าวถึงธรรมะนั้น คนส่วนใหญ่จะมองว่าเป็นเรื่องที่หนักและเหมาะสำหรับคนแก่ ดังนั้นเพื่อให้การเผยแพร่ธรรมะเป็นไปอย่างได้ผลใน

หมู่เด็กและเยาวชนรวมถึงบุคคลทั่วไป ปัจจุบันพระสงฆ์บางรูปเช่น พระพยอม กลฺยาโณ และพระมหาจุติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) จึงได้ปฏิรูปการเผยแผ่ในแนวใหม่โดยยึดหลักบันทึงเข้ามา มีส่วนช่วยให้ผู้รับสารนั้นได้รับความรู้ เนื้อหาสาระของธรรมะรวมทั้งได้รับความบันเทิงคือความรื่นรมย์และผ่อนคลายไปด้วย แต่ปัจจุบันการเผยแผ่ธรรมะในแนวนี้ก็ยังคงมีน้อยนักเนื่องจากพระสงฆ์โดยทั่วไปยังคงยึดหลักการเผยแผ่ธรรมะแบบเดิมๆ คือการเทศนาเป็นต้น ซึ่งก็เป็นข้อดีของการยึดมั่นในหลักประเพณีเดิมไว้

ธรรมะบันเทิงที่พบเห็นในปัจจุบันอาจมองได้หลายแง่มุม เช่น อาจเป็นการเทศน์แบบสนุกสนานโดยตัวพระสงฆ์เอง แต่ใส่แนวทางการเทศนาแบบใหม่ เช่นสอดแทรกมุขตลกไว้เพื่อให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมในความสนุกสนานนั้น ไม่ให้ไม่น่าเบื่อ เป็นต้น หรืออาจเป็นการเผยแผ่โดยอ้อมคือ ผ่านสื่อโทรทัศน์ เช่น เป็นนักร้องตลกที่สอดแทรกเนื้อหาธรรมะลงไป หรือทำเป็นละครที่อิงธรรมะ หรือผ่านสื่อการเขียน ได้แก่หนังสือการ์ตูนที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับธรรมะ หรือเรื่องสั้นตลอดจนนวนิยายอิงแนวธรรมะ ซึ่งเป็นการปลูกฝังแนวคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดมีขึ้นในตัวผู้อ่าน เป็นต้น การเผยแผ่ธรรมะในแนวนี้จะทำให้ผู้รับสารได้รับบรรณาธิปไตยความบันเทิงนั้นๆ รวมทั้งได้รับความรู้ อาจเป็นการสอดแทรกคติธรรมหรือคุณธรรมที่ผู้รับสารพร้อมจะนำไปปฏิบัติได้ทันที

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความต้องการของนิสิตที่มีต่อการเผยแผ่ของพระสงฆ์โดยมุ่งไปที่ธรรมะบันเทิงในระดับมาก โดยพิจารณาจากหัวข้อสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า นิสิตต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่านทางนักร้องตลกอิงธรรมะในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.61 และนิสิตต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่านละครธรรมะในระดับมากเช่นกัน ค่าเฉลี่ย 2.55 และเมื่อพิจารณาในหัวข้อสื่อการเขียนนั้น นิสิตมีความต้องการการเผยแผ่ผ่านหนังสือการ์ตูนสอนธรรมะในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.64 และมีความต้องการการเผยแผ่ธรรมะผ่านเรื่องสั้นหรือนวนิยายอิงธรรมะในระดับมากเช่นกัน ค่าเฉลี่ย 2.43 นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงหัวข้อสื่ออุปกรณ์ นิสิตมีความต้องการให้การเผยแผ่ธรรมะนั้นมีรูปภาพเป็นอุปกรณ์ประกอบการเผยแผ่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.54 และต้องการให้มีดนตรีประกอบการเผยแผ่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ค่าเฉลี่ย 2.35 ดังนั้นจากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า นิสิตมีความต้องการให้การเผยแผ่ธรรมะเกี่ยวข้องกับนักร้องตลก หนังสือการ์ตูน เรื่องสั้น นวนิยาย ละคร รูปภาพ และดนตรีในระดับที่มาก ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของความบันเทิงทั้งสิ้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 270 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไป และความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อผู้ส่งสาร สาร และสื่อ

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากร

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 55.2 มีอายุเฉลี่ย 21 ปี คิดเป็นร้อยละ 28.5 ศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 35.9 ศึกษาที่คณะวิศวกรรมศาสตร์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 18.9 มีภูมิลำเนาอยู่ในต่างจังหวัด คิดเป็นร้อยละ 51.1 และมีการรับฟังธรรมะจากพระสงฆ์โดยตรงคิดเป็นร้อยละ 51.5

ส่วนที่ 2 ความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ

ผลการวิจัยพบว่านิสิตมีความต้องการการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 2.44 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นิสิตมีความต้องการด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 2.80 นิสิตมีความต้องการด้านสาร (เนื้อหาหลักธรรม) ในระดับ

มาก มีค่าเฉลี่ย 2.52 นิสิตมีความต้องการด้านสื่อ (ช่องทางการเผยแพร่) ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.29 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่านิสิตมีความต้องการในแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

1. ความต้องการของนิสิตที่มีต่อผู้ส่งสาร (พระสงฆ์)

นิสิตมีความต้องการผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 2.53

ความต้องการคุณสมบัติของพระสงฆ์

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการคุณสมบัติของพระสงฆ์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม 2.80 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อจะพบว่ามีค่าเฉลี่ยความต้องการคุณสมบัติของพระสงฆ์ในด้านต่างๆ ในระดับมากเช่นกัน คือ พระสงฆ์ควรเป็นผู้คิดชอบ (ไม่คิดทำชั่ว) มีค่าเฉลี่ย 2.94 พระสงฆ์ควรปฏิบัติตนโดยสมควรแก่การกราบไหว้ มีค่าเฉลี่ย 2.93 พระสงฆ์ควรปฏิบัติโดยไม่หวังลาภ ยศ สรรเสริญ มีค่าเฉลี่ย 2.92 พระสงฆ์ควรปฏิบัติโดยไม่คุยโม้โอ้อวด มีค่าเฉลี่ย 2.92 พระสงฆ์ควรเป็นผู้เคร่งครัดตามพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ย 2.87 พระสงฆ์ควรเป็นผู้ละความโลภ โกรธ หลงได้อย่างสิ้นเชิง มีค่าเฉลี่ย 2.76 พระสงฆ์ควรรู้จักจริงในพระธรรมวินัย สามารถอธิบายได้ ถูกต้อง มีค่าเฉลี่ย 2.74 พระสงฆ์ควรมีความเห็นชอบ (รู้แจ้งในอริยสัจ4) มีค่าเฉลี่ย 2.71 พระสงฆ์ควรมีความเพียรปฏิบัติจนถึงความหลุดพ้น มีค่าเฉลี่ย 2.44

ความต้องการลักษณะการเผยแพร่

นิสิตส่วนใหญ่มีความต้องการลักษณะการเผยแพร่ของพระสงฆ์อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.26 และนิสิตมีความต้องการพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่มากที่สุด ค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.48 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เปรียบเทียบคำอุปมาในขณะทำการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อการเข้าใจที่ชัดเจนและง่ายขึ้น มีค่าเฉลี่ย 2.38 นิสิตต้องการให้พระสงฆ์เน้นการเล่านิทานหรือชาดกต่างๆ ขณะเผยแผ่ธรรมะมีค่าเฉลี่ย 2.36 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์มีการประชาสัมพันธ์ด้านการเผยแผ่ธรรมะให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากเชื่อว่าปัจจุบัน พระสงฆ์ไม่ค่อยได้มีการประชาสัมพันธ์ด้านการเผยแผ่ธรรมะเท่าที่ควร มีค่าเฉลี่ย 2.28 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์สอดแทรกมุขตลกขณะเผยแผ่ มีค่าเฉลี่ย 2.26 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์สอดแทรกบทกลอนและคำคล้องจองต่างๆ และต้องการให้พระสงฆ์จัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมมากกว่านั้น

การเผยแพร่เพียงอย่างเดียวอยู่ในระดับที่เท่ากัน มีค่าเฉลี่ย 2.24 นิสิตมีความเชื่อที่ว่าปัจจุบันพระสงฆ์ ยังมีความสามารถในการเผยแพร่ไม่เพียงพอ มีค่าเฉลี่ย 2.23 มีความต้องการให้พระสงฆ์เล่นภาษา เล่นคำขณะเผยแพร่ธรรมะมีค่าเฉลี่ย 2.11 และประเด็นที่นิสิตมีความต้องการน้อยที่สุด คือ ต้องการให้พระสงฆ์ใช้สื่ออุปกรณ์มากกว่าเน้นบุคคลในการเผยแพร่ ค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2.02

2. ความต้องการของนิสิตที่มีต่อสาร (เนื้อหาหลักธรรม)

ผลการวิจัยพบว่านิสิตมีความต้องการเนื้อหาหลักธรรมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวม 2.52 เนื้อหาหลักธรรมที่นิสิตมีความต้องการมากที่สุด คือ หลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตได้ ค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.80 นิสิตต้องการหลักธรรมที่เกี่ยวกับความสุขของสังคมมีค่าเฉลี่ย 2.66 นิสิตต้องการหลักธรรมที่ทันสมัยกับเหตุการณ์ปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ย 2.65 ต้องการหลักธรรมเรื่องความกตัญญูมีค่าเฉลี่ย 2.63 ต้องการหลักธรรมที่เกี่ยวกับการเจริญสติ มีค่าเฉลี่ย 2.56 ต้องการหลักธรรมเรื่องอริยสัจ 4 มีค่าเฉลี่ย 2.53 ต้องการหลักธรรมเรื่องมรรค 8 มีค่าเฉลี่ย 2.47 ต้องการหลักธรรมเรื่องอิทธิบาท 4 มีค่าเฉลี่ย 2.39 ต้องการหลักธรรมเรื่องพรหมวิหาร 4 มีค่าเฉลี่ย 2.38 ต้องการหลักธรรมเรื่องฆราวาสธรรม 4 มีค่าเฉลี่ย 2.36 และต้องการหลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุ 4 น้อยที่สุด ค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2.32

3. ความต้องการของนิสิตที่มีต่อสื่อ (ช่องทางการสื่อสาร)

นิสิตมีความต้องการสื่อในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 2.29 และมีรายละเอียดในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

ความต้องการสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าโดยตรง

นิสิตมีความต้องการสื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าโดยตรงอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวม 2.22 มีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะด้วยวิธีการสนทนาธรรม(พูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะ)ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.48 นิสิตต้องการรูปแบบของการอภิปรายธรรม มีค่าเฉลี่ย 2.40 และการบรรยายธรรมมีค่าเฉลี่ย 2.36 การปาฐกถาธรรมและการเทศน์ปากเปล่าธรรมาสน์เดียวอยู่ในระดับที่เท่ากัน มีค่าเฉลี่ย 2.33 การเทศน์ธรรมสนั้ มีค่าเฉลี่ย 2.27 การเทศน์ 3 ธรรมาสน์ มีค่าเฉลี่ย 2.13 การเทศน์แห่ มีค่าเฉลี่ย 2.02 การเทศน์มหาชาติคำรายฎร์ มีค่าเฉลี่ย 1.98 และนิสิตต้องการ

ให้พระสงฆ์ใช้วิธีการเทศน์แบบอ่านคัมภีร์ (ขีดคัมภีร์เดิมอ่าน) ในระดับน้อยที่สุด ค่าเฉลี่ยต่ำสุด 1.86

ความต้องการสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า

สำหรับสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้าโดยตรงนั้น นิสิตมีความต้องการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวม 2.31 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านนักร้องตุนโดยอิงเรื่องราวธรรมะในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.61 นิสิตมีความต้องการสื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้าโดยผ่านทางละครที่มีเนื้อหาอิงธรรมะมีค่าเฉลี่ย 2.55 และการเผยแพร่ธรรมะผ่านโทรทัศน์มีค่าเฉลี่ย 2.39 การเผยแพร่ธรรมะผ่านทางเว็บไซต์ มีค่าเฉลี่ย 2.25 การเผยแพร่ธรรมะผ่านวิทยุ มีค่าเฉลี่ย 2.17 การเผยแพร่ธรรมะผ่านเทป หรือซีดีบรรยายธรรมะ มีค่าเฉลี่ย 2.13 และต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะโดยทำเป็นเพลงธรรมะน้อยที่สุด ค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2.09

ความต้องการด้านสื่อการเขียน

ความต้องการโดยรวมด้านสื่อการเขียนที่นิสิตมีความต้องการอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวม 2.37 โดยประเด็นที่นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้ในการเผยแพร่มากที่สุด คือ การเผยแพร่โดยผ่านหนังสือการ์ตูนธรรมะ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.64 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อการเขียนโดยผ่านนิยายอิงคำสอนธรรมะมีค่าเฉลี่ย 2.43 นิสิตมีความต้องการสื่อการเขียนโดยผ่านบทความทางอินเทอร์เน็ต มีค่าเฉลี่ย 2.35 และนิสิตต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะโดยผ่านบทความทางวารสารหรือนิตยสาร มีค่าเฉลี่ย 2.34 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านบทความทางหนังสือพิมพ์ มีค่าเฉลี่ย 2.25 และสื่อการเขียนที่นิสิตมีความต้องการน้อยที่สุดคือการเผยแพร่โดยการใช้นั่งสื่อธรรมะโดยตรง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2.21

ความต้องการด้านสื่ออุปกรณ์

นิสิตมีความต้องการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวม 2.26 และมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้รูปภาพเป็นอุปกรณ์ประกอบการเผยแพร่มากที่สุด ค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.54 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้ดนตรีประกอบการเผยแพร่ธรรมะ มีค่าเฉลี่ย 2.35 นิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้วีซีดี หรือ ดีวีดีประกอบการเผยแพร่ธรรมะ มีค่าเฉลี่ย 2.31 นิสิตมีความต้องการให้

พระสงฆ์ใช้โปรแกรมพาวเวอร์พอยท์ จากคอมพิวเตอร์ มีค่าเฉลี่ย 2.23 และนิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์ใช้วารสาร แผ่นพับหรือ โบปลิวดังๆ เป็นอุปกรณ์ประกอบการเผยแผ่ มีค่าเฉลี่ย 2.21 นิสิตต้องการให้พระสงฆ์ใช้เครื่องฉายสไลด์ มีค่าเฉลี่ย 2.14 ส่วนอุปกรณ์ที่นิสิตมีความต้องการน้อยที่สุดคือ การใช้เครื่องฉายข้ามศีรษะ ค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2.07

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของ นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่อาจเป็นประโยชน์ ดังนี้

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) จากผลการวิจัยพบว่า นิสิตมีความต้องการพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติของการเป็นผู้คิดชอบ (ไม่คิดทำชั่ว) ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงการประพฤตินของพระสงฆ์ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ดังนั้นพระสงฆ์ควรมีความสำรวมในกาย วาจา ใจและรักษาศีล 227 ข้ออย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ นิสิตยังต้องการพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแผ่ในระดับมาก ดังนั้นพระสงฆ์ควรพัฒนาศักยภาพด้านการเผยแผ่ให้มากยิ่งขึ้น ขึ้นไป และเนื่องจากปัจจุบัน องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ได้จัดกิจกรรมอบรมนักเทศก์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกจิตสำนึกให้พระภิกษุมีความกระตือรือร้นและเห็นความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่มวลชน ซึ่งปัจจุบันได้รับความสนใจจากพระภิกษุสามเณรทั่วไปเป็นจำนวนมาก ถือเป็นเรื่องที่ดีและควรสืบทอดต่อไป

2. ด้านสาร (เนื้อหาหลักธรรม) จากผลการวิจัยพบว่า นิสิตมีความต้องการหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต ดังนั้น พระสงฆ์ควรนำหลักธรรมที่เข้าใจง่ายมาประยุกต์ให้เข้าใจง่ายมากขึ้น และเน้นการนำไปใช้ได้จริง เพราะบางครั้งเยาวชนอาจเกิดความสับสน เนื่องจากชื่อหลักธรรมต่างๆ เป็นชื่อบาลีและเข้าใจยาก จึงต้องอาศัยพระสงฆ์ที่ถือเป็นผู้เชี่ยวชาญมาตีความและยกตัวอย่างให้เป็นเรื่องราวที่เข้าใจง่ายมากขึ้น รวมทั้งองค์การศาสนาหรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรจัดทำหนังสือเล่มเล็กที่รวมเอาหัวข้อหลักธรรมต่างๆ เช่น สังกหัตถ์ 4 ฆราวาสธรรม 4 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 มรรค 8 อริยสัจ 4 ฯลฯ โดยรูปแบบของหนังสือจะรวมเอาหลักธรรมต่างๆ มาอธิบาย มีคำแปล ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีการยกตัวอย่างประกอบชัดเจน โดยจัดทำรูปเล่มให้หน้าอ่าน

สำหรับเด็กและเยาวชน นำมาแจกตามสถานศึกษา ให้เยาวชนอ่านและมีการทดสอบอย่างสม่ำเสมอ ข้อดีคือ นอกจากจะทำให้เยาวชนรักการอ่านแล้ว ยังทำให้เรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมคำสอนทางศาสนาได้ดียิ่งขึ้น และการทดสอบบ่อยๆ จะทำให้เด็กและเยาวชนจำเป็นต้องทบทวนอยู่เสมอ ซึ่งการที่เด็กมีความรู้ติดตัวก็จะทำให้สามารถนำหลักธรรมทั้งหลายไปปรับใช้ได้ในชีวิตจริง

3. ด้านสื่อ จากผลการวิจัยนั้น สื่อที่นิสิตมีความต้องการ จะเน้น ไปในเรื่องของความบันเทิง เป็นส่วนใหญ่ จะพบว่านิสิตมีความต้องการการเผยแพร่ธรรมะผ่านหนังสือการ์ตูนและหนังสือการ์ตูน อีกทั้งยังต้องการรูปภาพประกอบการเผยแพร่ในระดับมาก ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่ให้เข้ากับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะเผยแผ่ ยกตัวอย่างเช่น หากต้องการเผยแผ่ธรรมะแก่เยาวชนก็ควรหากการ์ตูนมาแนะนำเสนอ หรือพระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือการ์ตูนหรือหนังสือการ์ตูนอิงธรรมะสำหรับเยาวชน อีกทั้งองค์การศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ หรือภาคส่วนใดที่เกี่ยวข้อง ก็ควรสนับสนุนให้เยาวชนหันมาอ่านการ์ตูนธรรมะแทนการ์ตูนญี่ปุ่นที่มีเนื้อหาชักจูงให้เยาวชนกระทำในทางที่เสื่อมเสีย นอกจากนี้จากผลการวิจัยยังพบว่านิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะโดยใช้วิธีสนทนาธรรมในระดับมากที่สุด และต้องการวิธีเทศน์อ่านคัมภีร์ในระดับน้อยที่สุด แต่ผู้วิจัยเชื่อว่า รูปแบบการเทศนานั้นมีมาตั้งแต่อดีตซึ่งก็ควรที่จะยึดมั่นรักษา ประเพณีเดิมไว้ ไม่ควรให้สูญสิ้นไป ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรประยุกต์แนวการเผยแผ่ให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย เช่น เมื่อเผยแผ่แก่ประชาชนทั่วไป ก็ใช้รูปแบบตามธรรมเนียมเดิม และเมื่อเผยแผ่ในกลุ่มเยาวชนก็ควรใช้วิธีสนทนา พูดคุยหรือหารูปภาพหรือการ์ตูนมาเป็นตัวช่วยให้การเผยแผ่ดู น่าสนใจมากยิ่งขึ้น เป็นการประยุกต์แนวการเผยแผ่เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าถึงกลุ่มผู้รับฟังอย่างทั่วถึงทุกระดับ

ข้อเสนอแนะสำหรับมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศแห่งหนึ่ง มีชื่อเสียงทางด้านงานวิจัยที่มีคุณภาพตลอดจนคณาจารย์ที่เปี่ยมด้วยความสามารถในทุกแขนงวิชา คุณภาพและภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยทำให้นิสิตและบัณฑิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้รับการยอมรับจากสังคมและแวดวงทางวิชาการมาโดยตลอด

ด้วยปณิธานของมหาวิทยาลัยที่มุ่งผลิตบัณฑิตให้ถึงพร้อมทั้งความรู้และคุณธรรมนั้น มหาวิทยาลัยภายใต้แกนนำของนิติตชมรมพุทธศาสนาได้จัดกิจกรรมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

อย่างต่อเนื่อง ซึ่งโดยภาพรวมนั้นมีความสมบูรณ์คืออยู่แล้วและควรสืบทอดต่อไป ทั้งนี้ผู้วิจัยอยาก
ให้เพิ่มเติมในเรื่องของการเผยแพร่ ซึ่งควรเพิ่มจำนวนวันสำหรับเผยแพร่ธรรมะให้มากขึ้นเพื่อให้มนิสิต
ได้มีโอกาสรับฟังธรรมะได้อย่างทั่วถึงและอาจมีการจัดกิจกรรมเพิ่มเติม เช่น มีการอภิปรายตั้ง
หัวข้อเสวนาธรรมะโดยให้มนิสิตเป็นผู้ดำเนินการเพื่อเป็นการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ทางด้าน
ธรรมะสู่เพื่อนมนิสิตด้วยกันหรือผู้ที่สนใจทั่วไป เนื่องจากแก่นธรรมะนั้นมีคุณค่าอยู่ในตัว บุคคลทุก
เพศ ทุกวัย ทุกชนชั้นสามารถร่วมแบ่งปันประสบการณ์ธรรมะได้ โดยไม่จำเป็นต้องรอให้พระสงฆ์
เป็นผู้เผยแพร่เพียงอย่างเดียว มนิสิตเองก็สามารถมีส่วนร่วมตรงจุดนี้ได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษามนิต นักศึกษามหาวิทยาลัยอื่นๆ เพื่อทราบความต้องการต่อการสื่อสาร
เพื่อการเผยแพร่ธรรมะ เพื่อได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์และนำมาปรับปรุงพัฒนาการสื่อสารเพื่อการ
เผยแพร่ธรรมะที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ควรศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึกถึงเหตุผลที่มนิสิตและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมทาง
พระพุทธศาสนา ทั้งในมหาวิทยาลัยและนอคมหาวิทยาลัย
3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างมหาวิทยาลัย เพื่อจะได้ทราบความต้องการหรือ
ความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมการศาสนา. 2525. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่. 2546. คู่มือการเรียนการสอน ธรรมศึกษาชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร: เสียงเชียงใหม่.

จิราพร ศรีวรรณ. 2546. ความต้องการในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จำนุก กongsาร์. 2541. ใครที่เป็นสงฆ์สาวกที่แท้จริง?. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. 2540. หลักการครองตน. กรุงเทพมหานคร: สนุกอ่าน.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ (และคณะ). 2548. สังคมวิทยา. 2000 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ฉวีวรรณ กีนาวงศ์. 2533. การศึกษาเด็ก. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ชาญชัย สุวรรณपाल. 2544. ความต้องการของนักเรียนเกี่ยวกับการให้บริการในงานกิจการนักเรียน : กรณีศึกษาโรงเรียนพณิชยการมีนบุรี กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชัชณะ เตชคณา. 2548. การสื่อสารของมนุษยชาติ : ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสาร.

- ทองตรา ธนกาญจน์. 2546. การสื่อธรรมของท่านปัญญาอันตฤกษุ. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ณัฐนันท์ ปรกาศสันตสุข. 2547. ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- ดำรงค์ พลโกชน์. 2544. การศึกษาการใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาของเจ้าอาวาสในจังหวัด ร้อยเอ็ด. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเอกการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นัฎกร อาชะวะบูล. 2545. ศึกษาหลักกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ เฉพาะกรณีเรื่อง "เจ้ากรรมนายเวร". วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ ศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประมะ สตะเวทิน. 2527. หลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการ พิมพ์.
- ประทีป ปานนิล. 2533. ทศนคติของพระนิสิตต่อพุทธจักรในเชิงการเมือง ศึกษาเฉพาะองค์การ คณะสงฆ์การเผยแผ่ธรรมะและพิธีกรรม. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประเวศ ะสี. 2530. สนวนโมกข์ ธรรมกาย สันตือโศก. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- ปราณี รามสูตร. 2545. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏ ธนบุรี.
- ปิ่นนัตดา นพพานวัน. 2533. การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของสถาบัน สงฆ์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการประชาสัมพันธ์, จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2544. **จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

พระมหาจำเรียน สิกขาสโก (สังเกตฺต). 2549. **การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนธรรมะ เรื่องมิตรแท้ มิตรเทียม โดยใช้สื่อวีดิทัศน์ประเภทละคร กับวิธีสอนแบบบรรยายด้วย โปรแกรม power point สำหรับนักศึกษาวิชาพุทธศาสนาและธรรมศึกษาชั้นตรี**. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์, มหาวิทยาลัยเกริก.

พระครูศรีปรีชิตวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก). 2546. **ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรม ของพระเทพสิงหนุราจารย์ (เจริญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี**. วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระคันธสาราภิวงศ์. 2541. **พระปริตรธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. ลำปาง: จิตวัฒนาการพิมพ์.

พระมหาทิวีฐานวโร. 2545. **คู่มือธรรมนิเทศ พุทธวิธีเทศนาแบบต่างๆ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยูร ชาญโต). 2532. **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.

พระชนนศ ไพรสุน. 2547. **การศึกษาธรรมที่วัดใช้เผยแพร่พุทธศาสนา ศึกษากรณีวัดในเขตอำเภอ เมือง จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาต่อเนื่อง ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2543. **ธรรมมัญญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2545. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2545. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธีรวัฒน์ เวชเงิน. 2547. **ยุทธวิธีการสื่อสารของพระวิทยากรในค่ายพุทธธรรมที่มีผลต่อการตัดสินใจเลิกยาเสพติดของเยาวชนแบบทันทีทันใด**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต. สาขาศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหาธำรง สมานธิ. 2545. **ความต้องการของประชาชนในจังหวัดนนทบุรีต่อการแสดงธรรมของพระสงฆ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และการศึกษาออกโรงเรียน, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระนคร ประยุกต์. 2546. **การศึกษาวิเคราะห์การเทศน์แบบปฏิภาณที่มีลักษณะขบขันของพระสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสุลี (โอบุสสุ). 2543. **ศึกษาวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺธ)**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญโฮม ปญญาทุตโน (จันทโฮม). 2549. **ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที (ชัยวัฒน์ ธรรมวทุตโน)**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาไพรัช ปญญาพล (ขุนพรหม). 2536. **วิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระราชธรรมวาที (ชัยวัฒน์ ธรรมวทุตโน). 2548. **ศิลปะการเทศนา**. กรุงเทพมหานคร: องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร.

พระวุฒิกัณท์ วุฑฒิกโร (พรหมพิมพ์). 2543. **ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาธรรมนิเทศ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี). 2549. **ศึกษาบทบาทการเผยแพร่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภทฺทจารี)**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาธรรมนิเทศ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดศิริวัฒน์ สลฺยจิตฺโต (วิชาผา). 2549. **ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมะในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาธรรมนิเทศ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสัญญา ปญฺญาวิจิตฺโต (โปรงใจ). 2543. **ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิก, หลวงตาแพร-เยื่อไม้)**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสาย เกิดช่อ. 2545. **ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อการแสดงธรรมของพระสงฆ์**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารองค์การ, มหาวิทยาลัยเกริก.

พระสุวิษ ยะระพันธ์. 2548. **บทบาทของวัดประยูรวงศาวาสในการเผยแพร่พุทธศาสนาสู่มวลชน**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหาหอม พรหมอ่อน. 2546. **การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรม : ศึกษากรณีศูนย์พัฒนาคุณธรรม อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.

พวงทอง อังกาบ. 2538. **พฤติกรรมการเปิดรับชมรายการเผยแพร่พุทธศาสนาทางโทรทัศน์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พุทธทาสภิกขุ. 2515. **คนถึงธรรม ธรรมถึงคน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรสมัย.

พิน ดอกบัว. 2544. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ.

มานี ไชยธีรานวัฒน์ศิริ. 2539. **บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์**. นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.

มาริสสา แสนกุลศิริศักดิ์. 2532. **กลยุทธ์ในการใช้สื่อประเภทละครเวทีเพื่อโน้มน้าวใจให้รักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อม ศึกษาเฉพาะกรณีละคร เรื่อง ตาวิเศษตะลุมเมืองมอมแมม**. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โยธิน มหา. 2547. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมของอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ประเภทนวนิยายอิงหลักธรรม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจริยศาสตร์ศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.

วราภรณ์ อารีชินรักษ์. 2548. **ความต้องการในการพัฒนาตนเองของครูโรงเรียนสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วินิจ เกตุขำ. 2544. **การบริหารงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศรีเสาวภาคย์ บันสิทธิ์. 2545. **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีพระสงฆ์วัดบางไผ่ไก่ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต. สาขาสาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. 2542. **จิตวิทยาสังคม**. สกนนคร: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร.

- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. 2543. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน
จำกัดทิพย์วิสุทธิ.
- สมบัติ เสริมศิลป์. 2529. วรรณกรรมคำสอนพระพยอม กัลยาโณ. ปริญญาโทศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สมยศ นาวิการ. 2544. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สามัคคีสาร.
- สมร เจนจิระ. 2546. เอกสารคำสอนกระบวนวิชา 058340 ครูกับการสื่อภาษา. คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมาน งามสนิท. 2537. ผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธะ ครบรอบ 10 ปี สาขาวิชา
ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สมเกียรติ เรืองอนันต์เลิศ. 2539. การเปิดรับธรรมะในยุคโลกาภิวัตน์. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร
มหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สันทิต เขมจารี ป.ธ. 9). 2542. วิถีนักเทศน์. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2535. พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร:
เรือนแก้วการพิมพ์.
- สุนันท์ มุลสาร. 2532. ความต้องการของหัวหน้าคร่ำเรื้อนในด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อ
การพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุภาวดี เทพสุภังษ์กุล. 2528. การประถมศึกษา. อุบลราชธานี: วิทยาลัยอุบลราชธานี.

สุรางค์ ไคว่ตระกูล. 2544. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หลวงพ่อจรัญ จิตฺตมโ. มปป. **ประวัติชีวิต การงาน หลักธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. 2544. **วิชาการเทศนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เอมีเทรคดิ่ง.

อรณี ฝูงวรรณลักษณ์. 2538. **การเปิดรับความคาดหวังและความพึงพอใจในรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ของสมาชิกชมรมพุทธศาสตร์ในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อดิศักดิ์ ชูวชิวัฒน์. 2530. **ความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 5 ที่มีต่อการเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนผู้ใหญ่ของจังหวัดสกลนคร**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาผู้ใหญ่, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อัจฉรีย์ จันทลักษณ์. 2548. **เอกสารประกอบการเรียนวิชาสถิติ** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Flippo, B. 1971. **Principle of Personnel Management**. New York: Mc Graw-Hill.

Kaufman, R and F.W. English. 1981. **Needs Assessment : Concept and Application**. New Jersey: Educational Technology Publications.

McClelland, D.C. 1965. **Toward a Theory of Motive Acquisition**. American Psychologist.

Murray, H. 1938. **Explorations in Personality : A Empirical and Experimental Study of fifty Men of College Age**. New York: Oxford University Press

ภาคผนวก

แบบสอบถาม**เรื่อง****การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์
ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์****คำชี้แจง**

แบบสอบถามชุดนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ ในด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) สาร (เนื้อหาหลักธรรม) และสื่อหรือช่องทางในการเผยแพร่ของพระสงฆ์

ผลของการวิจัยจะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง พร้อมทั้งเป็นแนวทางในการประยุกต์วิธีการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ เกิดความทันสมัยและดึงดูดใจเยาวชนไทยระดับอุดมศึกษาให้มีความสนใจในธรรมะ จนสามารถยอมรับและน้อมนำหลักคำสอนเหล่านั้นมาปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกที่ควร

เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดตอบคำถามตามความเป็นจริงจากแบบสอบถามฉบับนี้ทุกข้อ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 ความต้องการของนิสิต(ผู้รับสาร) ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ ในด้านผู้ส่งสาร สาร และสื่อ

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดพิจารณาและตอบแบบสอบถามการวิจัยประกอบการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ โดยผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความกรุณา เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

ขอขอบคุณในความร่วมมือ

นางสาวมุกิตา เจิงกลิ่นจันทร์

นิสิตปริญญาโท สาขาพัฒนสังคมศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน

ส่วนที่ 2 การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิต
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง

1. ผู้สื่อสาร

1.1 คุณสมบัติของพระสงฆ์

ข้อที่	ความต้องการด้านคุณสมบัติของพระสงฆ์	ระดับความต้องการ		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
1	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่ เป็นผู้ละความโลภ โกรธ หลง ได้อย่างสิ้นเชิง			
2	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่ เป็นผู้เคร่งครัดตามพระธรรมวินัย			
3	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่ปฏิบัติโดยไม่หวัง ลาภยศ สรรเสริญ			
4	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่ปฏิบัติโดยไม่คุยโม้โอ้อวด			
5	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่รู้จริงในพระธรรมวินัย สามารถอธิบายได้ถูกต้อง			
6	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่มีความเพียร ปฏิบัติจนถึงความหลุดพ้น			
7	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่ เป็นผู้คิดชอบ (ไม่คิดทำชั่ว)			
8	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่มีความเห็นชอบ (รู้แจ้งในอริยสัจ 4)			
9	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตนโดยสมควรแก่การกราบไหว้			

1.2 วิธีการเผยแพร่ธรรมะ

ข้อที่	ความต้องการด้านวิธีการเผยแพร่	ระดับความต้องการ		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
1	ข้าพเจ้าต้องการพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่			
2	ข้าพเจ้าคิดว่าปัจจุบันพระสงฆ์ยังมีความสามารถในการเผยแพร่ไม่เพียงพอ			
3	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์จัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมมากกว่าเน้นการเผยแพร่เพียงอย่างเดียว			
4	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์สอดแทรกมุขตลกขณะเผยแพร่ธรรมะ			
5	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เน้นการเล่านิทานหรือชาดกต่างๆ			
6	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เปรียบเทียบคำอุปมา			
7	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เล่นภาษา เล่นคำ			
8	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์สอดแทรกบทกลอน และคำคล้องจองต่างๆ ขณะเผยแพร่			
9	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์ใช้สื่ออุปกรณ์มากกว่าเน้นบุคคลในการเผยแพร่			
10	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์มีการประชาสัมพันธ์ด้านการเผยแพร่มากขึ้น			

2. สาร

ข้อที่	ความต้องการด้านเนื้อหาหลักธรรม	ระดับความต้องการ		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
1	ข้าพเจ้าต้องการหลักธรรมเรื่องอิทธิบาท 4			
2	ข้าพเจ้าต้องการหลักธรรมเรื่องพรหมวิหาร 4			
3	ข้าพเจ้าต้องการหลักธรรมเรื่องฌราวาสธรรม 4			
4	ข้าพเจ้าต้องการหลักธรรมเรื่องสังกหัตถ์ 4			
5	ข้าพเจ้าต้องการหลักธรรมเรื่องมรรค 8			
6	ข้าพเจ้าต้องการหลักธรรมเรื่องอริยสัจ 4			
7	ข้าพเจ้าต้องการหลักธรรมเกี่ยวกับการเจริญสติ			
8	ข้าพเจ้าต้องการหลักธรรมเรื่องความกตัญญู			
9	ข้าพเจ้าต้องการฟังหลักธรรมที่ทันสมัยกับเหตุการณ์ปัจจุบัน			
10	ข้าพเจ้าต้องการฟังหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตได้			
11	ข้าพเจ้าต้องการฟังหลักธรรมเกี่ยวกับความสงบสุขของสังคม			

3. สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร

3.1 สื่อบุคคลที่มีการเผชิญหน้าโดยตรง

ข้อที่	ความต้องการสื่อบุคคล (ที่มีการเผชิญหน้าโดยตรง)	ระดับความต้องการ		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
1	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เทศน์อ่านคัมภีร์ (ยัคคัมภีร์ เดิมอ่าน)			
2	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เทศน์ปากเปล่าธรรมมาสน์ เดี่ยว (เทศน์ทั่วไป)			
3	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เทศน์ธรรมมาสน์คู่ ปุจฉา-วิสัชนา (ถาม-ตอบ)			
4	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เทศน์ 3 ธรรมมาสน์ (มี พระสงฆ์ 3 รูป เป็นผู้ถามปัญหา 1 ผู้ตอบพระวินัย 1 และผู้ตอบพระสูตร 1)			
5	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เทศน์มหาชาติคำราชนิพนธ์ (มี ทำนองมโหรีปี่พาทย์)			
6	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เทศน์แหล่ (ร้องทำนอง สรภัญญะ)			
7	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่โดยบรรยายธรรม (คล้ายการสอน)			
8	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่โดยปาฐกถาธรรม (กำหนดโครงเรื่องที่เป็นปัญหาสำคัญ)			
9	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่โดยอภิปรายธรรม (ตั้ง ข้อสงสัย แสดงความคิดเห็น)			
10	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่โดยการสนทนาธรรม (พูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะ)			

3.2 สื่อบุคคลที่ไม่มีการเผชิญหน้า

ข้อที่	ความต้องการด้านสื่อบุคคล (ที่ไม่มีการเผชิญหน้า)	ระดับความต้องการ		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
1	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุ			
2	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่านโทรทัศน์			
3	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะทางอ้อมผ่าน ละครที่มีเนื้อหาอิงธรรมะ			
4	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ทางอ้อมผ่านการ์ตูน สอนธรรมะ			
5	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่านเทป / ซีดี บรรยายธรรม			
6	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่านเทป / ซีดี เพลงธรรมะ			
7	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่าน Website (คลิกฟังได้ทันที)			

3.3 สื่อการเขียน

ข้อที่	ความต้องการด้านสื่อการเขียน	ระดับความต้องการ		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
1	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ผ่านหนังสือการ์ตูน ธรรมะ			
2	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ผ่านหนังสือธรรมะ โดยตรง			
3	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ผ่านนวนิยายอิงคำสอน ธรรมะ			
4	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านบทความ ทางหนังสือพิมพ์			
5	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านบทความ ทางวารสาร นิตยสาร			
6	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านบทความ ทาง Internet			

3.4 สื่ออุปกรณ์

ข้อที่	ความต้องการด้านสื่ออุปกรณ์	ระดับความต้องการ		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
1	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์ใช้วิธีดีหรือวิธีดีประกอบการเผยแผ่ธรรมะ			
2	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์ใช้โปรแกรม Power Point จากคอมพิวเตอร์			
3	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์ใช้เครื่องฉายSlide			
4	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์ใช้เครื่องฉายข้ามศีรษะ Overhead			
5	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์ใช้ดนตรีประกอบการแสดงธรรมะ			
6	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์ใช้รูปภาพประกอบการเผยแผ่ธรรมะ			
7	ข้าพเจ้าต้องการให้พระสงฆ์ใช้วารสาร แผ่นพับ ใบปลิวต่างๆ			

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ –นามสกุล	นางสาวมูทิตา เจิงกลิ่นจันทร์
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 28 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2525
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศาสนศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้ประกาศ สถานีวิทยุศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (FM. 92)
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ถนนศรีอยุธยา